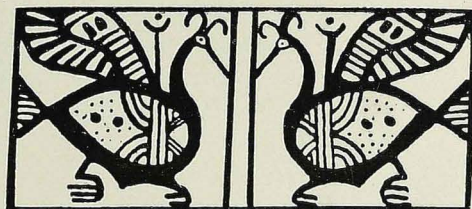

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΤΛΕΑΣ, ΚΤΙΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Ι. ΚΟΥΤΣΑ-
ΚΟΣ, Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΟΣ, HOLDERLIN,
Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ, Κ. ΒΑΛΕΤΑΣ, ΕΙΡ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ—ΑΜΑΜΙΔΟΥ,
ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, ΜΑΙΡΗ Π. ΣΤΑΤΡΟΥ, Α. ΠΕΡΝΑ-
ΡΗΣ, ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, ΜΙΧ. ΜΑΡΑΘΕΤΗΣ

89

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομή £ 1,250 μίλς

Ἐτησία συνδρομή ἑξωτερικοῦ £ 1,500 μίλς

Τιμὴ τεύχους £ 0,125 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΑΡ. ΠΑΤΛΕΑ: Τρία ποιήματα	σ. 125
ΣΤΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ: Γὰ ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη. Μιλοῦν: Κ. Χρυσάνθης, Ι. Κουτσάκος, Θ. Παπαδόπουλος, Π. Πατιτίχης, Ν. Σπανός	127
HOLDERLIN (μετ. Ν. Σπάνιας): Ἑλλάδα... (ποίημα)	133
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Τὸ ἐπιστημονικὸ 1967 τῆς Κύπρου	134
Κ. ΒΑΛΕΤΑ: Φεριστέ (διήγημα)	137
ΕΙΡ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ—ΑΔΑΜΙΔΟΥ: Ἡ νοσοκόμα (διήγημα)	139
Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΥ: Μία σύγχρονος συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Σωκρατικῆς δίξης	140
ΧΑΡΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Ἡ λάσπη (ποίημα)	142
ΜΑΙΡΗΣ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ: Τὸ σπίτι τῶν ξένων (διήγημα)	143
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἀποχαιρετιστήριο στὸ Γιώργο Χριστογιάννη (ποίημα)	149

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: «Οἱ τρεῖς ἄγγελοι» στὴν τηλεόραση —
ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Ἀ. Περγάρι: Ε. Π. Λαγάκου: Δυὸ ὄμιλιες γιὰ τὸ Γιώργο Σεφέρη» —
Κ. Χρυσάνθη: Μ. Νικολαΐδη «Συνέσιος ὁ Κυρηνάιος» — ΠΕΝΘΗ — Φρ. Βράχα:
Ἐπικήμεος — Μιχ. Μαφαθεύτη: Ἐπικήμεος — Φοῖβος Νικολαΐδης — ΓΕΝΙΚΑ —
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ERRATA.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Η'

ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1968

ΑΡ. 89

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΤΟ ΤΡΙΖΟΝΙ

Είναι μιὰ ἡμερη βραδυά,
στην καλοκαιρινή της τὴν καρδιά
βαστάει ἕνα τριζόνι
πὸν μέσα σὲ ροδοθάμνους τραγουδά.
Πότε, πότε σταματᾷ
μὰ πάντα νέο θάρρος ἀποκιᾷ
καὶ τὸ τριζόνι ψάλλει,
ψάλλει τὸ τριζόνι
"Α! εἶναι μιὰ ἡσυχὴ βραδυὰ
κι ἔχει μιὰ ζέστα στὴν καρδιά
ὅπου ποτέ μου, ἀλίμονον
νὰ κατέχω δὲ θὰ μάθω;

ΜΕΤΡΗΤΕΣ

Κάθε μέρα διαν βραδιάζει ἕνας ἀόρατος μᾶς ἐπισκέπτεται ἄγγελος
μειρητής
καὶ καταγράφει πόσο φόβο γράψαμε στὸ μέγα τοῦ Χρόνου
τὸ ρολοῖ,
πόσο θάρρος, πόση ἀλήθεια κι ἀγάπη δείξαμε
στὸ ἀθάνατο μάκρος τῆς ἡμέρας.
Κάθε βράδυ κατεβαίνει ἕνας ἄγγελος μειρητής
καὶ προσέχει πολὺ τὴν ἁμαρτία τῆς δειλίας
γιὰ νὰ τὴν πληρώσουμε στὸ ταμεῖο τῶν οὐρανίων
εἰσπραξέων. "Ὅπως ὄρισμένα πρωῶνὰ
ὁ Μειρητής τοῦ νεροῦ ἢ τοῦ ἠλεκτρικοῦ περνᾷ
καὶ γράφει τὴ δαπάνη μας κοιτάζοντας
τὸ ἠλεκτρικὸ καὶ τὸ ὕδραυλικὸ ρολοῖ.

ΤΜΝΟΣ ΣΤΟ ΘΕΟ ΜΟΤ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Ἄς ὑμνήσω τὸν Κύριό μου θάνατο μ' ὅλη τὴ διάθεση τῆς χαρᾶς, τὸν ἐλευθερωτὴ μου
γιατὶ στέκεται σὶτὸ πλευρὸ μου, πιστὸς καὶ ποτὲ-ποτὲ δὲ μᾶς ἐγκαταλείπει,
ποτὲ δὲν εἴμαστε ὀλοκληρωτικὰ ἔρημοι, ἀφοῦ Αὐτὸς μᾶς κατοικεῖ
καὶ μᾶς καταδέχεται νὰ μᾶς κατοικεῖ σὰ σπίτια μοναχικὰ
χωρὶς καμιὰν ἄνεση, χωρὶς καλλωπισμοὺς
χωρὶς ζεστασιὰ μέσα στὴν ἐρημιὰ.

Τὸν Κύριό μου θάνατο ἄς τὸν μεγαλύνω, γιατί με συντροφεύει
μὲ τὴν ἀνάσα του, ἄς φορέσουμε ὅλοι τὸ μαῦρο του χρώμα
μὲ μαῦρα φορέματα, ἄς κεντήσουμε τὸ ὑποδεικνὸ χρώμα του
ποὺ ἔχει ἔνδον του τὸν ὕπνο τῶν ἄλλων τῶν χρωμάτων
ἄς κεντήσουμε διαμαντένιους ἥλιους ἢ ἀστέρια τῆς νύχτας
ἀφοῦ Αὐτὸς μόνο με τὸ θεῖο του δάκτυλο δύναται νὰ μᾶς τὰ
δεικνύει. Ἄς πανηγυρίζουμε τὴν ἐμφάνισή του, ποὺ μᾶς τρέφει
καὶ μᾶς μεταβάλλει καὶ μᾶς χιτίζει καὶ μᾶς γεννᾷ.

Ἄς μὴν ἁμαρτάνουμε λοιπὸν
μὲ τὸ φόβο του καὶ μᾶς σιενέψει τὴ θέα με πιὸ δύσκολα δεσμά.
Νὰ μὴν ἁμαρτάνουμε καὶ νὰ τὸν παραδεχόμεσθε τὸν Κύριο μας
τὸ θάνατο ζωῆς του κάθε ἡμέρα τὸ ξημέρωμα Του
τὴν ἄμεση Του τὴ σπουδαία καὶ τὴν πλούσιά Του
συγχώρηση. Τὸν Κύριό μας τὸ θάνατο, ὑμνεῖτε καὶ πάλιν ὑμνεῖτε
χωρὶς τέλος.

Κύριε θάνατε, εὐχάριστή μου κυριότης, ρήτρα νέων διαλόγων
μὲ νέους οὐρανοὺς, ἤλιε τῆς θεραπείας, βοηθὲ τῆς ὑγείας μου
πανίσχυρε ὁδηγέ μου, με τὸ ἄπειρο τῶν θεαμάτων σου, μᾶς κλείνεις
τὰ μάτια καὶ μᾶς ἰ' ἀνοίγεις σὲ λιγότερη ἢ περισσότερη στέρηση,
νά, εἶναι ἔρημα ἀπὸ τὰ φύλλα τους τὰ δέντρα καὶ τὰ σιαχτιὰ
πουλιὰ τὰ συντροφεύουν. Μερικὰ ἔχουν λίγα φύλλα ξερὰ πάνω
σις ρεματιὲς καὶ περιμένουν τοὺς ἀνέμους τῆς νυχτὸς σὶτὸ ποτάμι τους
ἐμπρὸς νὰ πέσουνε καὶ νὰ μακροταξιδέφουν.

Θάνατε, ἰατῆρα τῶν τραυμάτων μου σ' ἀγαπῶ.

Μέσα στὴν ἐρημιὰ μου πῶς θὰ στεγαζόμουννα;

Πῶς θὰ στέγαζα τὴν ἀποχὴ μου

χωρὶς ἐσένα; Μαζὶ πλαγιάζουμε, μαζὶ ξυπνάμε,
μαζὶ περπατᾶμε, μαζὶ τοὺς βράχους ἀνεβαίνουμε,
μαζὶ πονοῦμε, ὄνειρενόμαστε καὶ μάταια ὁδοιποροῦμε,
μαζὶ ἀκοῦμε ἀπροετοίμαστες, μικρὸς βροχὲς τὴ χλόη
νὰ δαγνώνουν με τὸ ψυχάλιστό της ράμφισμα.

«ΣΤΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ»

(6.10.67)

ΘΕΜΑ: ΓΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ,
ΤΟΥ κ. ΜΕΝ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΚΗ*

Τὰ φιλολογικά σαλόνια μὴν ἄλλη ἐποχὴ μὲ τὸν πολὺ κοσμικὸ τους χαρακτήρα διευκολό-
νανε ἀρκετὰ τίς γνωριμίες μεταξὺ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων καὶ κινούσαν πνευματικὰ καὶ
καλλιτεχνικά ρεύματα.

Κάποτε διοργανώσαμε ἕνα τέτοιο φιλολογικὸ ἀπόγευμα λιγάκι πρὶν ἀπὸ τὴν ἑναρξη τοῦ
Ἐπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα 1955—1959 καὶ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες του. Μαζεύομαστε τὴν
πρώτῃ ἐβδομάδα τοῦ μῆνα μ' ἕνα πρόγραμμα καταστρωμένον μὲ προσοχή, πὺν τὸ ταχυδρομού-
σαμε ἐγκαίρως στοὺς προσκαλεσμένους. Ἡ συντροφιά ἐκείνη, πὺν βασικὰ δὲν ἄλλαξε πολὺ,
κάποτε σκόρπισε παντοῦ, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ δεσμός, πὺν ξεπήδησε ἀπὸ τίς θεομιῆς ἐκείνες συγκεν-
τρώσεις ἀπόμεινε ἀνάμεσα στοὺς πὺν πολλοὺς μας.

Ἐφέτος εἶχαμε τὴν ἔμπνευση νὰ διοργανώσουμε μὴ ἄλλη μορφή φιλολογικῶν ἀπογευμά-
των. Τὰ ἀπογεύματα αὐτά, τὰ μᾶλλον «ἐσπερινά», θὰ τὰ ὀνομάζουμε «συναντήσεις κριτικῆς»
καὶ θὰ δαπανῶνται κυρίως στὸ μεγάλο θέμα τοῦ κριτικοῦ λόγου. Τὰ τωρινὰ χρόνια — ὅλοι
μας τὸ ἀντιλαμβανόμαστε — τείνουν πολὺ πρὸς τὸ δοκίμιον καὶ τὴν κριτικὴ. Πολλὲς βασικὲς
ἀξίες ἀλλάξαν ἢ καλύτερα, πέσανε χωρὶς ν' ἀνευρεθῇ ἡ ἀντικαταστάτρια ἀξία. Οἱ Τέχνες
φτάσανε σὲ μὴ πολὺ ἐλεύθερη, θὰ τῷλεγα ἀσύδοτη κατάσταση. Ὅλα πὰ ἐπιτρέπονται στὴν
Τέχνη. Πρέπει ὅμως ὅλα νὰ ἐπιτρέπονται; Καὶ ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ «ὅλα»; Καὶ κάτω ἀπὸ
ποῖες περιστάσεις, ὅρους κλπ.; Γιατὶ πλήρης ἀσυδοσία δὲ νομίζω πὺς ὑπάρχει σὲ καμμὴ
ἐκδήλωση τῆς ζωῆς μας. Κι' αὐτὸ πὺν λέμε ἀσυδοσία κατὰ συνθήκη ἢ μὲ σύγκριση πρὸς τὰ
παράδεδομένα ἔχει τοὺς νόμους τῆς, τὰ αἷτια καὶ τὸ στόχο τῆς. Οἱ εἰδικὲς αὐτὲς «συγκεν-
τρώσεις κριτικῆς» θὰ μᾶς διευκολύνουν μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων νὰ ἐνημερωθοῦμε σὲ πολ-
λά, νὰ κοινωήσουμε μὲ πολλὲς γνώμες, νὰ στοχαστοῦμε πὰ εἰδικῶς.

Θὰ ὑπάρξῃ κι' ἕνα ἄλλο κέρδος. Τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» θὰ φιλοξενῇ τὰ τῆς
κίνησης αὐτῆς. Ἔτσι θὰ μπορῇ εὐρύτερο κοινὸ νὰ μετέχῃ τῶν συζητήσεων καὶ κάποιος ἀνα-
γνώστης ἂν θέλῃ νὰ μπορῇ νὰ στέλλῃ τίς παρατηρήσεις του στὸ περιοδικὸ. Μὲ τὴ διεύρυνση
αὐτῆς τῆς κίνησης ποὺς ξέρεῖ τί ρεῦματα μπορεῖ νὰ δημιουργηθοῦν. Καμμὴ φορὰ ξέκινῃς
μὲ μεγάλες ἐπιδιώξεις καὶ προβλέψεις, χωρὶς νὰ φτάνῃς οὔτε σὲ ὑποφερτὸ ἀποτέλεσμα. Ἐνῶ
ἄλλες φορὲς ἀπὸ μικροπράγματα καὶ μικροκινήσεις, συχνὰ μὲ ἀσαφεῖς στόχους, ξεπηδοῦν ση-
μαντικὲς καταστάσεις στὸ χῶρο τοῦ πνεύματος.

Καὶ πρωταρχίζουμε μὲ ἀντικείμενο τῆς πρώτης συγκέντρωσης τὸ βιβλὸν τοῦ πρέσβεως κ.

*Ἡ συνάντηση ἔγινε στὶς 6 Ὀκτωβρίου 1967 στὸ
σπίτι τοῦ ζεύγους Κ. Χρυσάνθη. Ἦταν παρόντες οἱ
ἐξῆς:

Δρ Κωνστ. Σπυριδάκης, Μενέλαος Ἀλεξανδράκης,
Δρ Ἰ. Κουτσᾶκος, Δρ Παν. Παττίχης, Ἀνδρέας
Χριστοφίδης, Ρογήρος Λοιζίδης, Δημ. Πουλᾶκος,
Θεόδωρος Παπαδόπουλος, Κώστας Πολίτης,
Γιωργ. Κωνσταντῆς, Μαρία Παττίχη, Ἀνδρέας
Παυλίδης-Περνάρης, Νίκος Σπανός, Φράνσις
Σπανοῦ.

Μετὰ τὴν ὀμιλία τοῦ Κ. Χρυσάνθη, Ἰ. Κουτσᾶ-
κου, Θεοδ. Παπαδόπουλου, Παν. Παττίχη καὶ Ν.
Σπανοῦ, μίλησε ὁ δρ Κ. Σπυριδάκης, Ὑπουργός

Παιδείας, καὶ ἔξηρε τὸ ἔργο καὶ τὴ δράση τοῦ πρέ-
σβῃ κ. Μεν. Ἀλεξανδράκη στὴν Κύπρον. Ὁ κ. Ἀλε-
ξανδράκης εὐχαρίστησε ὅλους γιατί οἱ τρεῖς ὀμιλίες
του ἔδωσαν ἀφορμὴ νὰ γίνουν κάποιες ἐνδιαφέρουσες
σκέψεις. Ἀκολούθησε ἡ ἀκρόαση ἐνὸς μονόπρακτου
τοῦ Κ. Χρυσάνθη μὲ τίτλο «Τὸ καράβι Ἀρκάδι» πὺν
μεταδόθηκε ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸν Ἰδρυμα Κύπρου
στὶς 7 Ἀυγούστου 1967, ἑκατὸν χρόνια ἀπὸ τὸ κά-
ψιμο τοῦ καραβιοῦ αὐτοῦ κατὰ τὴν Κρητικὴ Ἐπανά-
σταση τοῦ 1866—1869. Ὁ Κ. Χρυσάνθης δὴλωσε
πὺς τὸ ἔμμετρο αὐτὸ μονόπρακτον ἀπεφάνει στὸν
Μενέλαον Ἀλεξανδράκη καὶ Παντελὴν Πρεβελάκη, για-
τί ἀπὸ τὴν ὀμιλία τοῦ πρώτου κι' ἀπὸ σχετικὸ βιβλὸν
τοῦ δευτέρου τῷχει ἐμπνευστῆ.

Μενελάου 'Αλεξανδράκη «Γιὰ ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη», πού κυκλοφόρησε ἐκτὸς ἐμπορίου ἀπὸ τὸν «Ἑλληνικὸ Πνευματικὸν Ὁμιλο Κέντρον» σὲ μερικὲς χιλιάδες ἀντίτυπα. Ἡ προτίμηση δὲν εἶναι τυχαία, γιατί:

α) Τὸ βιβλίον κυκλοφόρησε ἀκριβῶς σὲ πολὺ δύσκολη καμὴ τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας ἐδῶ στὸ νησί. Τὸ δίδαγμα του εἶναι πολὺ μεγάλο, προπαντὸς ἀνάμεσα στὸν μαθητικὸ κόσμον, ὅπου κατὰ πρῶτον λόγο μοιράστηκε.

β) Ἀπὸ τὰ δικὰ μας πρέπει ν' ἀρχίζουμε, αὐτὰ τὰ φλέγοντα θέματα τῆς ζωῆς μας, τὰ καίρια, τὰ πανελλήνια.

Καὶ πρῶτα νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ διαβάσω τὴν κριτικὴ μου γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. 'Αλεξανδράκη, πού δημοσιεύτηκε στὸ τεύχος ἀρ. 4 τοῦ περιοδικοῦ «Θέματα Κριτικῆς». Ὅσοι θ' ἀκολουθήσουν ἐπὶ μέρους ἀπόψεις τῶν ἄλλων φίλων.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

«ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΑΞΟΤΕΜΕ»;

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. 'Αλεξανδράκη ἀνοίγει μὲ τὴν ὁμιλία γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση ἢ ὁμιλία αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της ἀνοίγει μὲ τὸ ἐρώτημα: «Τί πρέπει νὰ πράξουμε;» Ἐμεῖς ἐδῶ τώρα ἐπερωτοῦμε «τί σημαίνει νὰ πράξουμε» ἢ «τί σημαίνει πράξη»; Ὅταν ρωτοῦμε τί σημαίνει πράξη εἶναι σὰν νὰ ρωτοῦμε ποῖος εἶναι ὁ ἰδ ε α τ ὄ ς τ ὕ π ο ς τῆς πράξεως, ποῖα εἶναι δηλαδὴ ἡ πράξη πού θὰ μποροῦσε νὰ σταθῆ σὰν ἀρχέτυπος πράξεως, ἢ σὰν ἰδέα πράξεως, ἢ ἄλλως λεγόμενον ποῖα πράξη εἶναι γνήσια κ' αὐθεντικὴ;

2. Οἱ πράξεις μας εἶναι πολλὲς καὶ διάφορες· ἀπ' αὐτὲς ὅμως ξεχωρίζουμε σὰν κατ' ἐξοχὴν πράξεις ἐκεῖνες τίς ἐκδηλώσεις μας κατὰ τίς ὁποῖες ἀντιμετροῦμαστε μὲ τὸ θάνατον. Ποῖα εἶναι τὰ γνωρίσματα αὐτῆς τῆς κατ' ἐξοχὴν πράξεως, αὐτῆς τῆς ἀναμετροῦσεως μὲ τὸ θάνατον; Πρῶτα - πρῶτα ὅμως τί σημαίνει ἀναμέτρηση (ἢ ἀντιμέτρηση) μὲ τὸ θάνατον; Στὴν ἀναμέτρηση αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται ἐνώπιον ἐνώπιον μὲ τὸ θάνατον, ἀναρρίπτει τὸν κύβον τῆς ὑποστάσεώς του καὶ παίζει τὴ ζωὴ του κορόνα - γράμματα. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ παιγνίδι ζωῆς — θανάτου ἐμπλέκεται ὁ ἄνθρωπος μὲ ὅλο τὸ εἶναι του. Πρῶτον γνῶρισμα τῆς πράξεως — τοῦ ἰδεατοῦ τύπου τῆς πράξεως — εἶναι ἡ ἐμπλοκὴ ὅλου τοῦ εἶναι μας. Στὴν πράξη αὐτὴ πρῶτον οὐκ ἔστι διαμερασματικά, σὰν μέσα ἀπὸ τὴ λογικὴ, ἀποθέτοντες ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἀλλὰ μέσα ἀπὸ ὅλο τὸν ἑαυτό μας καὶ μὲ ὅλο τὸν ἑαυτό μας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς μας καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας μας καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας μας. (Ἡ ἐμπλοκὴ αὐτὴ τοῦ εἶναι μας ἢ τοῦ ἑαυτοῦ μας μοιάζει μὲ τὴν ἐμπλοκὴ τοῦ ἀλόγου ὀργανισμοῦ στὴν ἐνστικτώδη ἐνέργεια).

3. Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπλοκὴ τοῦ εἶναι μας βρισκόμαστε τὸν ἑαυτό μας. Μπροστὰ στὴν «κρίση τοῦ θανάτου» ἀντιλαμβάνομαστε, συναισθανόμαστε καὶ ζοῦμε συμπυκνωμένο τὸν ἑαυτό μας ὅσο σὲ καμμιὰ ἴσως ἄλλη περίπτωσι. Σὰν μέσα ἀπὸ στρατὸς γιὰ κάποιες στιγμὲς βλέπομε μέσα μας τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτό μας: αὐτὲς οἱ στιγμὲς εἶναι ἡ ὄψις ἴσως συμπύκνωση τοῦ εἶναι ἢ τοῦ ὄντος.

Αὐτὴ ἡ συμπύκνωση στὸν ἑαυτό μας εἶναι δυνατὴ γιατί στὸ ἀντίκρισμα τοῦ θανάτου ἔχομε ἀκοκπὴ ἀπὸ τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, ἔχομε ριχθῆ ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχομε ἐκπληξῆ (στὴν πρωταρχικὴ σημασίᾳ τῆς λέξεως ἐκπλήττω πλ. Θουκυδίδης φρόδος μνήμην ἐκπλήττει). Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐκπληξῆ, μέσα ἀπ' αὐτὸ δηλ. τὸ ρίξιμον ἐκτὸς κόσμου καὶ ἀνθρώπων, κερδίζομε, θέλομε δὲ θέλομε, μὴν ἀπόσταση καὶ μὴ περιοστὴ κ' ἔτσι βλέπομε καὶ αἰσθανόμαστε ὅ,τι δὲ βλέπαμε καὶ δὲν αἰσθανόμαστε προτῆτερα.

4. Ἀπ' αὐτὰ θὰ συμπεράναι κανεὶς πὼς ἡ πράξη — ὁ ἰδεατὸς τύπος τῆς πράξεως — ἔχει σὰν βασικὸ γνῶρισμα τὸ ἀποφασιστικὸ γύρισμα στὸν ἑαυτό μας, ἢ, Πλατωνικὰ εἰπωμένο, μὴ ἀνάμνηση καὶ ἀνάληψη τοῦ ἑαυτοῦ μας, μέσα ἀπὸ τὸν χωρισμὸ καὶ τὴν ἀπομόνωση πού κερδίζομε μὲ τὴν ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας μπροστὰ στὸ θάνατον. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀπόρνηση τοῦ

ἐαυτοῦ μας βρίσκομε τὸν ἑαυτό μας. Ἡ ἀπάρνηση αὐτὴ ἀποτελεῖ κοινοτοπία νὰ τὸ θυμίσωμε — εἶναι δυσκολώτατη ἄλλο νὰ λέγωμε κι' ἄλλο νὰ πράττωμε.

5. Ἀπὸ τὰ παραπάνω προκύπτει ὅτι στὴν ἀναζήτηση τῆς γνήσιας κι' αὐθεντικῆς πράξεως θὰ πρέπει νὰ κοιτάξωμε ἂν ἐμπλέκεται ὅλο τὸ εἶναι μας κι' ἂν μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐμπλοκὴ ἀνευρίσκομε τὸν ἑαυτό μας. Ξεχωρίσαμε ἀπὸ τίς διάφορες πράξεις μας ἐκεῖνες κατὰ τίς ὁποῖες ἀντιμετροῦμεθα μὲ τὸν θάνατο καὶ πού ὀδηγοῦν στὸ χωρισμό. Μὲ τὸ ξεχωρισμα-δομὸς αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι μόνο στίς ἐκδηλώσεις ἀντιμετρήματος μὲ τὸ θάνατο πραγματοποιοῦμε τὸν ἰδεατὸ τύπο πράξεως· σημαίνει ὅτι ἡ ἐμπλοκὴ ὅλου τοῦ εἶναι μας, πού ἐτέθη σὰν ἀποφασιστικὸ γνῶρισμα πράξεως, εἶναι κατορθωτὴ μόνο διὰ τοῦ χωρισμοῦ. Κατορθωτὴ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐμπλοκὴ τοῦ εἶναι μας καὶ διὰ τῆς σ υ ν α ν τ ῆ σ ε ω ς. Κατ' ἔξοχὴν συνάντηση ἔχομε στὸν ἔρωτα. Θᾶλεγε τώρα κανεὶς ὅτι ἀπέναντι στὸ θάνατο καὶ τὸν ἔρωτα—, ἡ μέσα στίς «καταστάσεις» τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἔρωτα — ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται νὰ πράξῃ γνήσια κι' αὐθεντικά.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω θὰ μπορούσαμε ἀκόμη νὰ ποῦμε ὅτι στὴ γνήσια κι' αὐθεντικὴ πράξη πετυχαίνομε μὴν αὐτοβεβαίωση· ἡ γνησία κι' αὐθεντικὴ πράξη εἶναι δηλ. μὴ βεβαίωση γιὰ τὸν ἑαυτό μας. Βεβαίωση γιὰ τὸν ἑαυτό μας ἔχομε καὶ μὲ διάφορους ἄλλους τρόπους. Ὁ Σάωτρο βλέπει ἕνα τέτοιο τρόπο στοὺς «Δρόμους τῆς Ἐλευθερίας» στὸ θάνατο τοῦ ἄλλου· τέτοια αὐτοβεβαίωση ὅμως δὲν μπορούμε νὰ τὴν κατανοήσωμε.

«Τί νὰ πράξομε»;

Τὴν πράξη στὴν ὁποῖαν ἐμπλέκεται ὅλο τὸ εἶναι μας· κι' εἶναι αὐτὴ ἡ πράξη γνήσια κι' αὐθεντικὴ.

Πράξη ὅμως πρὸς τί;

Ὅταν πράττωμε κατ' ἀντιμέτρηση πρὸς τὸν θάνατο καὶ μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀντιμέτρηση κερδίζομε μὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ συγχρόνως μὴ περιοπὴ, ἀπελευθερωνόμαστε. Ἔτσι ἡ πράξη αὐτὴ ἐξ ὅλου τοῦ εἶναι μας εἶναι μὴ ἀπελευθέρωση κι' ἕνας φωτισμὸς τῆς συνειδήσεως. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση κι' ἀπὸ τὴ φωτεινὴ συνείδηση ξέρομε πὰ τί νὰ πράξομε. Συγχρόνως μέσα στὴν ἀπόφαση πού προσηγήθη γιὰ τὴ γνήσια κι' αὐθεντικὴ πράξη ἔχομε ὑπερικήσει τὸ ἐγὼ μας κι' ἔχομε βρῆ τὸν ἑαυτό μας.

Ὅταν ὅμως πράττωμε μέσα ἀπὸ μὴ φωτεινὴ συνείδηση, μέσα ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ὑπέρβαση τοῦ ἐγὼ μας, τότε ἡ πράξη μας δὲν θέλει ἠθικολογικὸ παράγγελμα ἢ κατηγορηματικὴ προσαγὴ. Ἡ ἐρώτηση «πράξῃ πρὸς τί», παίρνει νομίζομεν ἔτσι μὴν ἀπάντηση.

Ἡ πράξη ἡ μεγάλη, ἡ γνήσια κι' αὐθεντικὴ προϋποθέτει λοιπὸν ἀντιμέτρηση μὲ τὸ θάνατο ἢ ἄλλως λεγόμενον προϋποθέτει ἡ ἐξυπονοεῖ ὅτι ἔχει ἀποφασίσει κανεὶς νὰ πράξῃ. Ὁ Μάρτυρ-γιάννης τὸ διετύπωσε λιτὰ «Καὶ οἱ ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ πεθάνουν» κι' ὅταν κάνουν αὐτὴν τὴν ἀπόφαση, λίγες φορὲς χάνουν καὶ πολλὰς κερδαίνουν».

I. ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ

ΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΠΡΑΞΟΜΕ!

Τί πρέπει νὰ πράξομε!

Τὸ ἐρώτημα τίθεται ἀμείλικτο στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κάθε φορὰ πού παρουσιάζεται ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ θεοφάνεια πρέπει νὰ τεθῇ σὲ πράξη, κάθε φορὰ πού τὰ ἰδανικά μὲ τὰ ὁποῖα ἐγαλουγήθη τὸ ἔθνος πρόκειται νὰ πάρουν σάρκα καὶ ὄστᾶ.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ στιγμή αὐτὴ, ἡ εὐνοϊκὴ γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἰδανικῶν, εἶναι μοναδική, καὶ σπάνια, πολὺ σπάνια, ἐπανερχεται μέσα στὸν ἱστορικὸ χρόνον, ἔτσι πού ὅταν μὴ γενεὰ τυχαίνει νὰ ἔχῃ τὴν ἐμπειρίαν τῆς στιγμῆς αὐτῆς, βρισκεται ἀπροσπορευμένη καὶ ξαφνιασμένη μπροστὰ στὸ ἐρώτημα πού προβάλλει στὸ δρόμο τῆς: τί πρέπει νὰ πράξομε!

Τὸ ἐρώτημα ξαφνιάζει, καὶ δίκαια, γιατί ἡ πράξη εἶναι ἀλήθεια, καὶ ἡ στιγμή πού τὴν καλεῖ εἶναι ἡ στιγμή τῆς ἀλήθειας.

Ὁ λαός, πού προβάλλει μπροστά του τὸ πρόβλημα αὐτό, θ' ἀποκριθῆ μετὰ τὴν πράξη του, δηλαδή μετὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴν ὑπαρξή του, κ' ἀνάλογα μετὰ τὴν πράξη του θ' ἀνταποκριθῆ ἢ ὄχι στὴν ἱστορία, δηλαδή στὸν ἱστορικὸ ἑαυτό του καὶ στὴν ἱστορικὴ του ὑπαρξή. Μπορεῖ ὁ λαός αὐτός νὰ μὴ δώσῃ καμμιά ἀπόκριση, νὰ κλείσῃ τὰ μάτια του καὶ ν' ἀντιπαρέλθῃ τὴ δυσκολία πού τοῦ δημιουργεῖ ἡ ἀνάγκη νὰ συνειδητοποιήσῃ τὴ σημασία τοῦ ἐρωτήματος· αὐτὸ θὰ σημαίνει πὼς παραχωρεῖ τὴ θέση του καὶ τὸ ρόλο του στὴν ἱστορικὴ σκηνή, γίνεται ἄπλως θεατὴς διαλέγοντας τὴν ἡσυχία πού τοῦ ἐξασφαλίζει ἡ ἀφάνεια, κ' ἀπὸ τὴ στιγμή αὕτη ὑφίσταται παθητικὰ τὴν ἱστορία πού φτιάχνουν ἄλλοι, στὴν ὁποία αὐτὸς παραμένει ἀμέτοχος.

Σὰν ὁ λαός αὐτὸς ἀποφασίσῃ ν' ἀποκριθῆ μετὰ τὴν πράξη του, δηλαδή μετὰ τὸ εἶναι του, τὰ πράγματα διαφέρουν. Ἐδῶ εἶναι βέβαιο πὼς ὁ λαός αὐτὸς δὲν ἐννοεῖ νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ ρόλο πού τοῦ ἔταξε ἡ ἱστορία, ἐννοεῖ νὰ φυλάξῃ τὴν ὄντοτήτά του καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέψῃ στοὺς ἄλλους νὰ σκέπτονται καὶ ν' ἀποφασίζουσι γι' αὐτόν.

Ὡστόσο τὸ ἐρώτημα: τί πρέπει νὰ πράξουμε! ἐξακολουθεῖ νὰ τίθεται ἀμείλικτο· γιὰ τὴν πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν πορεία καὶ τὸ μέλλον του. Κάθε πράξη κλείει μέσα της τὸ σκοπὸ καὶ τὸ νόημά της καὶ οἱ συνέπειές της, ἂν εἶναι ἀρνητικές, δὲν ἐπανορθώνονται παρὰ μὲ ἀπέραντες θυσίες καὶ προσπάθειες, πού μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ μὴν καταλήξουν, ἔτσι πού οἱ πράξεις ἐκείνες πού δὲν ἀνταποκρίνονται στὸ ἱστορικὸ νόημα νὰ εἶναι σχεδὸν ἀνεπανόρθωτες.

Γι' αὐτὸ ἐνδείκνυται στὸ ἐρώτημα: τί πρέπει νὰ πράξουμε! ἓνας λαός ν' ἀποκριθῆ μετὰ σύνεση καὶ περίσκεψη, ἀφοῦ πρῶτα συμβουλευθῆ τὴν ἱστορικὴ του συνείδηση καὶ τὸν ὀρθὸ λόγο, κ' ἀφοῦ ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο αὐτὸ νὰ πῆ τὸ μεγάλο ΝΑΙ ἢ τὸ μεγάλο ΟΧΙ χωρὶς δισταγμὸ καὶ χωρὶς ταλάντευση.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι στὴν περίπτωσι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἱστορία δὲν ἀφήνει περιθώρια στὴν ἐννοια πού πρέπει νάχη ἡ πράξη μετὰ τὴν ὁποία θ' ἀνταποκριθῆ στὴν πρόκληση τῆς δεδομένης στιγμῆς, ἐκτὸς ἐκεῖνα πού δικαιολογεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος.

Κι' ἂν ὑπάρχουν περιθώρια γιὰ τὸν ὀρθὸ λόγο, ὅμως αὐτὰ ἀφοροῦν τὴ μέθοδο καὶ τὸ χειρισμὸ τοῦ ἐθνικοῦ θέματος, ὄχι τὴν οὐσία καὶ τὸ σκοπὸ πού πρέπει νάχουν ἡ πορεία τοῦ ἔθνους καὶ οἱ πράξεις πού τὸ ἐκφράζουν.

Ἡ μέθοδος καὶ ὁ χειρισμὸς εἶναι ἀπόρροια τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἡ οὐσία κ' ὁ σκοπὸς ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ συνείδηση. Ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ διπλωμάτης θὰ ἐφαρμόσουσι τὸν ὀρθὸ λόγο στὸν χειρισμὸ τοῦ ζητήματος πού τοὺς ἔχει ἐμπιστευθῆ τὸ ἔθνος, μὰ ὁ χειρισμὸς θὰ ἐξηγητηθῆ, ὅσο κ' ἂν δὲν ἀκολουθήσῃ τὴν εὐθεία γραμμὴ, τὴν οὐσία καὶ τὸ σκοπὸ τῆς πράξεως.

Ἐτσι, καθοδηγούμενος ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ του συνείδηση καὶ κάνοντας χρῆσι τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἓνας λαός μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἄφοβα καὶ ψύχραιμα τὴν πρόκληση τῆς ἱστορίας καὶ νὰ δώσῃ ἄμεση ἀπόκριση στὸ ἐρώτημα: τί πρέπει νὰ πράξουμε!

Ὁ λαός αὐτὸς ξέρεῖ τί θὰ πράξῃ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

—Τὸ πρῶτο θετικὸ στοιχεῖο, πού θὰ ἤθελα νὰ τονίσω, εἶναι ὅτι ὁ κ. Ἀλεξανδράκης παρουσιάζεται, ἐκτὸς τῆς διπλωματικῆς του ιδιότητος, καὶ πνευματικὸς μαζί ἄνθρωπος. Καὶ τὰ πνευματικὰ προβλήματα ἐμιπίπτουν στὰ καθήκοντα τοῦ διπλωμάτου. Τέτοια δὲ προβλήματα ἐδῶ στὴν Κύπρον ἔχομεν ἄπειρα. Στὴν λύσι αὐτῶν ἡ βοήθεια πρωταρχικὰ πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ, πιστεύω, πὼς ἡ ἐδῶ Ἑλληνικὴ Πρεσβεία πρέπει νὰ εἶναι ἓνας ζωντανὸς παράγων, δραστήριος σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ιδιαίτερα σήμερον στοὺς χαλεποὺς δρόμους τῆς ἱστορίας μας. Δὲν πρέπει ἡ Ἑλλάς, μετὰ τὴν πλοῦσι καὶ ἀστείρευτες πολιτιστικὰ καὶ πνευματικὰ της δυνάμεις, νὰ ὑστερῆ σὲ δραστηριότητες καὶ νὰ εἶναι ὁ τελευταῖος μειοδότης, ὅταν ἄλλης νοοτροπίας χῶρες προσπαθοῦν νὰ μᾶς διαφωτίσουν μετὰ ἀμφιβόλου ἀξίας πνευματικὰ ἐπιτεύγματα τους.

Γ' αὐτὸ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Ἀλεξανδράκη, πού παράλληλα μὲ τὸ διπλωματικό, δίδει καὶ τὸ πνευματικό του παρόν.

Πιστεύω πὼς οἱ διπλωμάται μποροῦσαν νὰ ἦσαν ὅλοι τους καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Ζοῦν πολὺ ἐξωτερικά, ἀναγκάζονται νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφή μὲ πολλοὺς καὶ διάφορους ἀνθρώπους, μὲ ὅλες τὶς φάσεις τῆς ζωῆς. Αὐτὸ φυσικὰ εἶναι κουραστικό. Θὰ μποροῦσε λοιπὸν ὁ διπλωμάτης νὰ βρῆ ἀντιστάθμισμα στὴν ἐσωτερικὴ ζωή, στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Τότε καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ζωὴ θὰ εἶναι ἐνδιαφέρουσα διότι θὰ πλουτίζῃ τὶς γνώσεις του καὶ θὰ τοῦ εἶναι πολὺτιμη ἐμπειρία στὶς ἐσωτερικὲς του ἀναζητήσεις.

— Στὴν πρώτη του διάλεξη «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπαύστασις» ὁ κ. Πρέσβυς ἀρχίζει μὲ τὸ ἐρώτημα «τί πρέπει νὰ πράξουμε», γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴ σκέψη του μὲ τὴν ἐρώτηση «τί πρέπει νὰ ποῦμε». Αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς ἔργου καὶ λόγου εἶναι ἀρετὴ καθαρὰ Ἑλληνικὴ καὶ ἐνσαρκώνεται στὸν περίφημο στίχο τῆς Ἰλιάδας (I, 443) ὅταν ὁ Φοῖνικας ὑπεθυμίζει στὸν Ἀχιλλεὺς πὼς βᾶσις τῆς ἀγαγῆς πού τοῦ ἔδωσε ἦταν φιδῶν τε φητῆρ' ἐμμεναι περηκτῆρά τε ἔργων». Ἐκτοτε ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς ἔγινε συνειδητὸς ὁδηγὸς στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἐναρμόνιση δὲ τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν ἀποτελεῖ καὶ σήμερα τὴν βᾶσις κάθε προκοπῆς τὸσον τῶν ἀτόμων ὅσον καὶ τῶν λαῶν.

Τὰ ἐρωτήματα πού θέτει ὁ ὁμιλητὴς προϋποθέτουν αὐτογνωσίαν καὶ ἡ αὐτογνωσία εἶναι γνώρισμα ἀνθρώπων καὶ λαῶν πού θέλουν νὰ πᾶνε μπροστά.

— Ἐνα ἄλλο σημεῖο, πού θὰ ἤθελα νὰ τονίσω, εἶναι πὼς καὶ οἱ τρεῖς διαλέξεις τοῦ κ. Πρέσβεως, εἶναι σύντομες, ἡ τρίτη εἶναι λίγο μακρότερη, ἴσως γιὰ λόγους συναισθηματικούς. Ἄλλωστε τὴν συντομία τὴν ζητᾷ ὁ ἴδιος ὁ ὁμιλητὴς: «Ἐδῆλωσα ὅμως εὐθύς ἀμέσως ὅτι ἡ ὁμιλία θὰ εἶναι σύντομη», καὶ στὴ δευτέρῃ διάλεξη, γιὰ τὸν Μακρυγιάννη, στὴν τετάρτη κ' ὅλας σελίδα γράφει: «Ἡ διάλεξη θὰ μποροῦσε νὰ τελειώσῃ ἐδῶ». Γιατὶ ἀντιλαμβάνεται πὼς μὲ τὶς γνώμες τεσσάρων μεγάλων γνωστῶν Ἑλλήνων συγγραφέων πού μᾶς παραθέτει, ὁ Μακρυγιάννης τοποθετήθηκε σωστά καὶ φάνηκε ἀμέσως ἡ θέση του στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα. Γ' αὐτὸ καὶ ἐρωτᾷ ὁ ὁμιλητὴς: Τί θὰ μποροῦσα νὰ προσθέσω; Ἡ ἀπάντησις εἶναι εὐκολὴ κ' αὐτὴν ἀκολουθεῖ ὁ κ. Ἀλεξανδράκης. Θὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἐξήγησις τῆς γνώμης τῶν τεσσάρων συγγραφέων πού ἀναφέρει.

Γ' αὐτὴν τὴν συντομία τοῦ λόγου, τὸ λακωνίζειν, οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες, ἐπαίροντο πολὺ: ἀλλ' ἐπιχώριον ὄν ἡμῖν οὐ μὲν βραχεῖς ἀρκῶσι μὴ πολλοῖς χρῆσθαι (Θουκ. 4.17.2ῆ).

Εἶναι δὲ ἡ ἐκφρασις τῆς οὐσίας μὲ λιτότητα καὶ πυκνότητα ἀδυναμία τῆς ἐποχῆς μας, παρ' ὅλο πού τελευταῖα ἄρχισε νὰ διεισδύῃ σὰν γνώρισμα στὶς διάφορες μορφές τῆς λογοτεχνίας. Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ εἶναι περισσότερο φανερὴ σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Τὴ βλέπουμε στὰ σχολεῖα, ὅπου οἱ μαθητὲς μας ἀδυνατοῦν καὶ νὰ ἐκφρασθοῦν καὶ νὰ φθάσουν τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Ἀκριβῶς τὸ σημεῖο τοῦτο θίγει ὁ κ. Ἀλεξανδράκης, μιλώντας γιὰ τὴν «Ἐκθεσις Ἰδεῶν»: Θὰ ἤθελα νὰ πῶ πόσο κακὸ κάνομε στὰ παιδιά μας μὲ τὴν περίφημη «Ἐκθεσις Ἰδεῶν», πού παρεξηγήθηκε σὰν ἐκθεσις συναισθηματικῶν καταστάσεων καὶ ἀφηρημένων ἐννοιῶν. Τοὺς ἐνισχύουμε τὴν τάση γιὰ παράταξη ἄδειων φράσεων καὶ τὴν κλίση πρὸς τὴν ἀοριστολογία. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ γνώμη ὅτι θὰ πρέπῃ τὸ συντομώτερο νὰ ξαναβρῆ ἡ «Ἐκθεσις Ἰδεῶν» τὸν ἀρχικὸ της προορισμὸ. Θὰ πρέπει νὰ διδαχθῇ ὅτι ἀξιολήλυτη δὲν εἶναι ἡ εὐφράδεια, ἀλλ' ἡ ἰκανότητα νὰ κατανοοῦμε ἀκριβῶς τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ μποροῦμε νὰ τὴν μεταδώσουμε ὅσο τὸ δυνατὸ σαφέστερα, ἀκριβέστερα καὶ λακωνικὰ καὶ νὰ βγάλουμε ἀπ' αὐτὴ τὰ ἀναγκαῖα συμπεράσματα (σελ. 45)'

Τὴν ἀδυναμία αὐτὴ βλέπουμε παντοῦ: στὶς ἐφημερίδες μας, στὶς δημόσιες συζητήσεις, στοὺς λόγους καὶ στὶς διαλέξεις μας. Αὐτὴ τὴν διαπίστωση κάνει καὶ ὁ Ἀνδρέας Καραντώνης, τὶς ἀπόψεις τοῦ ὁποῖου παραθέτει στὴ σελίδα 44 τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Ἀλεξανδράκης: «Γιὰ τὴ λακωνικὴ κ' ἐκφραστικὴ ἀμεσότητα τοῦ λόγου παλέψανε πάντα καὶ παλεύουν οἱ ἀληθινὸι λογοτέχνες. Ἡ ἐκφραστικὴ ἀμεσότητα, πού μόνη αὐτὴ μᾶς κάνει νὰ ζοῦμε ἕνα γραπτὸ κείμενο σὰν πράξη ζωῆς, σὰν γεγονὸς ψυχῆς, εἶναι μιά ἀρετὴ πού δὲν συναπαντιέται

συχνά στά λογοτεχνικά μας κείμενα, γιατί είμαστε όλοι, αϊῶνες τώρα, λαβωμένοι και θολωμένοι ἀπὸ τὴν ἀκαταστασία τῆς διγλωσσίας καὶ τὴν ἀρρυθμὴ πολυγλωσσία τῆς ἐκφραστικῆς μας ἀκαταστασίας».

Ὁ κ. Ἀλεξανδράκης πέτυχε ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ ἤθελε. Μίλησε σύντομα μὰ εἶπε αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ πῆ. Ἄφησε τὴν πολυγλωσσία γιὰ νὰ περιοριστῆ στὴν οὐσία.

—Ἐνα ἄλλο θετικὸ στοιχεῖο εἶναι ὅτι ὁ ὀμιλητὴς μᾶς παρουσιάζει τὰ θέματά του σὲ μιά, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, καινούρια μορφή ἀπὸ ὅτι ἔχουμε συνηθίσει νὰ ἀκοῦμε. Κάνει πρῶτα - πρῶτα ἀξιολόγησι τῶν γεγονότων ποὺ ἀναφέρει. Ὅσοι τὰ τοποθετεῖ σωστὰ καὶ τὰ κρίνει. Καμμιά συναισθηματικὴ προσέγγισι τοῦ θέματος. Ἡ λογικὴ παρουσίασι τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων κυριαρχεῖ ἀπόλυτα. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς ὁ ρασιοναλισμὸς ἦταν τὸ στοιχεῖο ποὺ διέκρινε τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἀνατολικούς λαούς. Τὴν διαπίστωση αὐτὴ τὴν κάνει ὁ Ἡρόδοτος: ἀπεκρίθη ἐκ παλαιτέρου τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικόν, ἐὸν καὶ δεξιώτερον καὶ εὐθηθές ἡλιθίου ἀπηλλαγμένον μᾶλλον (1. 60. 3). Πάνω στὸ θέμα τοῦ συναισθηματισμοῦ καὶ τῆς λογοκρατίας καὶ τὴν ἐπίδρασή τους στὴν πορεία ἐνὸς ἔθνεος, ἀνῴφεται ἓνα καινούργιο βιβλίον τοῦ Arnold Toynbee, μὲ τὸν τίτλον "All Change" (βλ. κριτικὴ στὸ "Times Literary Supplement", 10.11.1966), στὸ ὁποῖον ὁ μεγάλος ἱστορικὸς προειδοποιεῖ τοὺς λαοὺς ὅτι ἂν συνεχίσουν νὰ κυριαρχοῦνται ἀπὸ τὸν συναισθηματισμὸ, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν λογοκρατία, θὰ ὀδηγηθοῦν πρὸς τὴν αὐτοκαταστροφὴ.

Δρ Π. ΠΑΤΤΙΧΗΣ

«Ὁ Μακρυγιάννης εἶναι προῖον τῶν αἰῶνων. Εἶναι προῖον τῆς καλλιεργημένης καὶ καλλιεργούμενης μέσῃ στὰ χρόνια Ἑλληνικῆς ψυχῆς».

(Μεν. Ἀλεξανδράκη, Γιὰ Ἐλευθερία καὶ Δικαιοσύνη, σελ. 42).

Παίροντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν πάρα πάνω σκέψι τοῦ κ. Ἀλεξανδράκη θὰ ἐκθέσω μερικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὴν σημασία τῆς Παιδείας, αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζουμε κουλτούρα ἢ πολιτισμὸ στὴν πρώτη σημασία τῆς λέξεως.

Δὲν εἶναι μόνο ὁ Μακρυγιάννης προῖον τῶν αἰῶνων. Κοντὰ σ' αὐτὸν θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε τὸν Ὅμηρον, τὸν Ἡσίοδον, τὸν Διόσκυλον καὶ ἄλλους ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄλλους ποὺ δημιούργησαν τὴν ἐθνικὴ ἢ πνευματικὴ μας ἱστορία: ἔπραξαν ὑψηλὴ πράξι καὶ εἶπαν τὸν καιρὸν λόγον γιὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν μοῖρα του, σὲ ἐποχὲς ποὺ ἡ ἐκπαίδευσι ἦταν ἀγνωστὴ, γιὰ ν' ἀποδώσουμε σ' αὐτὴν τὰ μεγάλα ἔργα τους.

Οἱ τέτοιοι ἄνθρωποι εἶτε σὰν ἄτομα, εἶτε σὰν σύνολο σὲ ἐθνικοὺς ἢ πολιτικοὺς ἀγῶνες, εἶναι δημιουργήματα μακροχρόνιας καὶ ζωντανῆς παιδείας. Ἦταν φορεῖς μνήμης καὶ παράδοσης, ὅπως λέγει γιὰ τὸν Μακρυγιάννη ὁ κ. Ἀλεξανδράκης. Αὐτὴ ἡ παιδεία διατηρεῖται στὸν κάθε λαὸ σὰν ἦθος καὶ τρόπος ζωῆς, σὰν πίστις σὲ ἀξίες καὶ κανόνες ζωῆς καὶ πράξεως, καὶ στοὺς θεσμοὺς ποὺ ὑπηρετοῦν τὴν ζωὴ τῶν ἀτόμων καὶ τοῦ συνόλου.

Αὐτὴ ἡ παιδεία συγκροτεῖται σὲ ὀρισμένους πυρῆνες τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος καὶ παίρνει μορφή βιωμάτων. Τέτοια βιώματα ἀφοροῦν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ τὸ σπίτι μας, τὸν δεσμὸν μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν θεοσκείαν τοῦ τόπου μας, γίνονται ἦθος ζωῆς, ἀνθρωπιά, λεβεντιά καὶ ἀξιοπρέπεια. Τὸ πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ περιεχόμενον αὐτῶν τῶν βιωμάτων συνιστᾷ τὴν παιδείαν κάθε λαοῦ.

Σὲ λαοὺς μὲ μακρόχρονη παρουσία στὸν κόσμον ἡ παιδεία εἶναι κατασταλαγμένο καὶ καθαρὸ πνευματικὸ συγκροτήμα, ὅπου στηρίζεται ἡ ζωὴ καὶ τὸ νόημά της, ἀλλὰ καὶ προϋπόθεσι γιὰ κάθε ἀληθινὴ πνευματικὴ δημιουργία. Οἱ καλλιτέχνες, οἱ ποιητῆς, οἱ φιλόσοφοι, οἱ ἱστορικοὶ, οἱ ἄνθρωποι τῆς δράσεως, θὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὴν πηγὴ τῆς παιδείας γιὰ νὰ διαμορφώσουν τὸ ἔργον τους.

Ἄν στὸν Ἑλληνισμὸ, κάτω ἀπὸ τὴς χειρότερες πολιτικῆς, οικονομικῆς καὶ πνευματικῆς συνθήκες, δὲν παρουσιάστηκε ἡ πτώσις καὶ ἡ διάλυσις, ἀλλὰ ἀντίθετα τὸ ψηλὸ ἔργον, τόσο στὴν

δράση όσο και στο πνεύμα, νομίζω πώς τούτο οφείλεται στο βαθύ νόημα της παιδείας του, όπως διαμορφώθηκε μέσα στα χρόνια. Η παιδεία του ξθνους δεν σώθηκε μόνο μέσα στα έργα των προσωπικοτήτων. Σώθηκε πρώτα και κύρια σαν ανθρωπιστική καλλιέργεια μέσα στην μνήμη και την παράδοση του λαού, απ' όπου άντλησαν οι δημιουργοί της τέχνης και των πνευματικών επιστημών. "Αν κοιτάξουμε το έργο του Σολωμού, του Παλαμά, του Παπαδιαμάντη, του Σικελιανού, του Καζαντζάκη ή όποιωνδήποτε άλλων θα βρούμε να διαφαίνεται καθαρά η παιδεία του Έλληνισμού, σαν πυρήνας του έργου τους. Αύτος είναι ο λόγος για τον οποίο και οι δημιουργοί στην επιστήμη, την τέχνη ή την σκέψη εκφράζουν και το νόημα ή το πνεύμα της εποχής και του λαού τους.

Νομίζω πώς σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, βρισκείται σε κίνδυνο η παιδεία του Έλληνισμού κι' αυτήν πρέπει να προστατεύσουμε από τις ποικίλες προπαγάνδες, τα ξενότροπα ήθη και άλλα στοιχεία που μας κατακλύζουν. Συντηρώντας την παιδεία μας μπορούμε να χυθουμε ύγιη εκπαίδευση, να διατηρήσουμε την φυσιογνωμία μας και τα θεμέλια για το παρόν και το μέλλον μας, και να πλάσουμε τον νέο πολιτισμό μας. Άλλιώς υπάρχει ο κίνδυνος να γίνουμε κάποια πνευματική και πολιτική άποικία των μεγάλων λαών της εποχής μας.

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΟΣ

HOLDERLIN

ΕΛΛΑΔΑ...

"Ολθια χώρα των Έλλήνων, έσύ
 Οίκε του κάθε έπουράνιου,
 "Αραγε όλα αυτά που κάποτε
 'Ακούσαμε είναι αλήθεια; Δώμα
 Της Έορτής. 'Η Γῆ είναι θάλασσα
 Και τὰ τραπέζια της βουνά, βουνά
 'Υψωμένα για χρόνους διονυσιακούς.
 "Όμως οι θρόνοι που είναι; Ποῦ οι ναοί;
 Και που τὰ πλοία, που γεμάτο
 Νέκταρ, τὸ τραγούδι, αξιο τούς
 Θεούς να εύφραίνει, αντιλαλεί;
 Ποῦ, ὦ που λοιπόν, λάμπουν οι
 Μακρόρροχοι χρῆσμοί; 'Υπνώττουν
 Οί Δελφοί, και που ἀντηχεί τὸ
 Μέγα πεπρωμένο; Ποῦ είναι τὸ
 'Αστραπιαίο; Ποῦ; "Εξαρση κορεσμένο,
 Λυτό, ταυτόχρονο και βροντερό μέσα
 'Από αἰθριοῦς οὐρανοῦς τὰ μάτια τῶν
 Θνητῶν; Πατέρα Αἰθέρα! 'Ολολύζουσε
 Και ἀπὸ γλῶσσα σὲ γλῶσσα κύνεται
 Χίλιοπλάσιο. Κανένας τὴν ζωὴ δὲν
 'Υπομένει μόνος! Μά, μοιρασμένη,
 Τέτοιο χαρίζει πλοῦτος κι' ἡδονὴ
 Και ἀνταλλαγμένη ἀνάμεσα σὲ ξένους
 ὅτανει τὸν θρίαμβο και αὐξάνει ἢ
 'Ισχύ τῆς λέξης. Γαλνὲ Πατέρα, Αἰθέρα.
 'Ο ἀρχαίος οἰωνὸς ἀπ' τούς προγόνους
 Δράμες, τινάζεται, δημιουργεῖ,
 'Αστράφτει. Γιατὶ ἔτσι μπαίνουν οι
 'Επουράνιοι... ἀπὸ ἄκρου σὲ ἄκρο
 Συνταράζοντας, ὥστε ἀπ' τὸ ἔρεθος
 'Η μέρα ν' ἀναδυθεῖ σὲ πρόσωπο
 τοῦ ΑΝΘΡΩΠΟΥ...

Μετ. ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

ΤΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ 1967 ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

(ραδιοφωνική όμιλία)

Ἀσφαλῶς ἓνα νησί, πού βρίσκεται μακριά ἀπό τὰ ἐπιστημονικά κέντρα, δέ μπορεῖ νάχη ἐπιστήμη μέ τήν ἔννοια τῆς πρωτότυπης ἔρευνας. Οἱ ἐπιτόπιες παρατηρήσεις ἐξυπηρετοῦν τήν ἐπιστήμη, ἀλλά σέ πολὺ περιορισμένο σημεῖο. Πάντως μᾶς δίνουν οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς ἐφόδια γιά νά γνωρίσουμε τίς ἀνάγκες τοῦ τόπου καί νά ἐλέγξουμε τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ἐφαρμογῆς στοὺς διάφορους τομεῖς.

Ἄλλὰ καί αὐτὸ τὸ λίγο πού ἐπιτελεῖται μέ τὰ περιορισμένα μας μέσα ἀξίζει τὸν κόπο νά τὸ ἀναφέρουμε. Στὸ κάτω-κάτω οἱ ἄνθρωποι δουλέψανε ἀπὸ μιά ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ γιά νά ἱκανοποιήσουν τὴν ἔφεσή τους πρὸς ἔρευνα καί ἀπὸ μιά ἐπίσης ἐσωτερικὴ κ' ἀξίειπαινη ἀνάγκη ν' ἀνακοινώσουν τὴν προσωπικὴ τους πείρα.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα θ' ἀναφερθῶ στὸν ἐπιστημονικὸ περιοδικό τύπο. Ὁ περιοδικὸς τύπος ἀποτελεῖ στήν πραγματικότητα ἐκφραστικὸν ὄργανον ὁμάδας κ' ἀπαραιτήτως χρησιμοποιεῖ, ἔστω καί σέ μικρὸ βαθμῶ, τὸν ἔλεγχο. Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριά εἶναι αὐτὸ καί μιά φλέγουσα παρουσία, πού πλησιάζει τὰ προβλήματα καί διαπιστώνει πρέχουσες ἀνάγκες, ἔχει δηλ. ἐμφανέστατα τὰ στοιχεία τῆς ἐπικαιρότητας. Στὸν Ἰατρικὸ Κλάδο τὸ «Δελτίο τῆς Χειρουργικῆς Ἐταιρείας Κύπρου» (ἐπεύθυνος Γ. Μαραγκός), ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐπιστημονικὴν ἱατρικὴ κίνηση τῆς Κύπρου. Ἀρχετὰ ἐνδιαφέροντα περιστατικά τοῦ Νοσοκομείου ἀνακοινώνονται στήν Ἐταιρεία κ' ὅστερα περιλαμβάνονται στίς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ. Τοῦτο ἀπὸ τὴ μιά βοηθεῖ αὐτὸν πού τὰ ἀνακοινώνει γιά ν' ἀνατρέξῃ σέ σχετικὴ βιβλιογραφία κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη βοηθεῖ τοὺς συναδέλφους νά σκεφτοῦν πάνω στὰ περιστατικά. Ἐπὶ πλέον ἡ κωδικοποίησις τῶν περιστατικῶν αὐτῶν στὸ περιοδικὸ ἀποτελεῖ κ' ὅλας τὸ ὕλικὸ γιά ἓνα μελλοντικὸ ἐρευνητῆ. Ἄπὸ τίς ἐργασίες πού δημοσιεύονται στὰ τέσσαρα τεύχη τῆς χρονιάς ξεχωρίζω μιά τοῦ Γ. Μαραγκοῦ μέ τίτλο «Ἡ σπληνεκτομὴ εἰς τὰς θαλασσαιμίας καί ἡ κοινωνικὴ ἐπίπτωσης τούτων» καί μιά ἄλλη τῶν Παρασκευᾶ καί Μαραγκοῦ μέ τίτλο «Ἐπὶ τῆς ἀξίας τῆς γαστρεκτομῆς πρὸς ἀποκλεισμόν κατὰ Bancroft — Plenk — κατὰ τὴν θεραπείαν τοῦ μῆ — ἢ δυσ-

κόλας ἐξαιρεσίμου δωδεκαδακτυλικοῦ ἔλκους». Ἡ πρώτη ἐργασία στηρίζεται πάνω σέ 147 σπληνεκτομὲς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1946—1966, ἔνα ὕλικὸ ἀρχετὰ μεγάλο σέ ἀριθμὸ συγκριτικὰ μέ ὅμοιες ἐργασίες ἄλλων. Ἡ δευτέρη ἐργασία πού ὑπῆρξε εἰσηγητικὴ κατὰ τὸ 22ον Συνέδριον τῆς Διεθνούς Χειρουργικῆς Ἐταιρείας (1967), ὅπου ἡ Κύπρος ἀντιπροσωπεύτηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιο Μαραγκό, ἓνα ἀπὸ τοὺς ἀντιπροέδρους τοῦ Συνεδρίου, ἀφορᾷ 4,895 γαστρεκτομὲς σέ ἔλκος τοῦ δωδεκαδακτύλου, δηλ. παρατηρήσεις πάνω σ' ἓνα πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ περιπτώσεων. Στὸ Νομικὸ Κλάδο κυκλοφοροῦσαν δύο περιοδικά. Τὸ ἓνα μέ τίτλο «Ἐπιθεώρησις Δημοσίου καί Ἰδιωτικοῦ Δικαίου» ἐκυκλοφόρησε τέσσαρα τεύχη μέ ποικίλη ὕλη ἀπ' τίς μελέτες ὡς τὴ νομολογία καί τίς γνωμοδοτήσεις τοῦ γενικοῦ εἰσαγγελέα. Στὰ τεύχη ἀρ. 2 καί 3 δημοσιεύονται τὰ τῆς συνάντησις Ἑλλήνων Νομικῶν Ἑλλάδος καί Κύπρου.

Τὸ «Κυπριακὸν Νομικὸν Βῆμα» (ἐπεύθυνος Λεῦκος Κληρίδης) εἶναι τὸ δεύτερο νομικὸν περιοχόμενον περιοδικὸν ὄργανον τοῦ παγκυπρίου δικηγορικοῦ συμβουλίου. Στὸ περιοδικὸ αὐτὸ δημοσιεύονται νομολογίαις κυπριακές, ἑλληνικὲς καί ἀγγλικὲς καί πολλὲς μελέτες, μερικὲς πολὺ ἐνδιαφέρουσες γιά τὸ δικηγορικὸ κόσμον τῆς Κύπρου. Συνεργάζονται ὁ Κρίτων Τορναρίτης μέ μελέτες γιά τὴ θέση τῶν ὑπουργῶν στήν Κύπρον καί γιά τὴ νομικὴ κατοχύρωσις τῆς γυναίκας στήν Κύπρον, ὁ Τάσος Χατζηναστασίου μέ μελέτη πάνω στὸν «Περὶ δυσφημίσεως νόμο», ὁ Λεῦκος Κληρίδης μέ ἄρθρον «Σύντομη ἐπισκόπησις τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος». Θεωρῶ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ ἀξιόλογο νομικὸ βῆμα.

Στὸν Κλάδο τῆς Ἐκπαίδευσις κυκλοφόρησε ἡ «Κυπριακὴ Ἐκπαίδευσις» τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας Κύπρου, τὸ «Δελτίον ΟΕΑΜΕΚ» (ἐπιστημονικόν), Ἡ Ἐπετηρὴς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου, καί τὸ «Δελτίον Ὁμίλου Παιδαγωγικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου».

Στὴν «Κυπριακὴ Ἐκπαίδευσιν» (ἐπεύθυνος Φρ. Βράχας) κοντὰ στὰ πληροφοριακά ἄρθρα καί σχόλια τῆς ξεχωρίζει γιά τὴ σημασία τῆς ὡς ἐπιτόπια παρατήρησις ἢ ἔρευνα τοῦ Ἀντώνη Παπαϊωάννου μέ τίτλο «Συνδυασμοὶ πράξεων

στό αριθμητικό πρόβλημα». Ἐπίσης ἡ ἐργασία τοῦ Νίκου Σπανοῦ «Τὸ ὄνομα καὶ ἡ κλίση τοῦ στή δημοτικῆ» εἶναι ἀξιόλογη.

Τὸ Δελτίον ΟΕΑΜΕΚ (ἐπιστημονικὸ) (ὑπεύθυνος Χρῆστος Κυπριανῶς) περιέχει ἀρκετὲς ἐργασίες καὶ ὁμιλίες ἐκπαιδευτικοῦ περιεχομένου τῶν Ἰ. Κουτσάκου, Ν. Σπανοῦ καὶ ἄλλων. Ἡ «Ἐπετηρὴς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου», ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολλὰ πληροφοριακὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν κίνηση τῶν σπουδαστῶν, περιέχει καὶ μερικὲς μελέτες. Ἀπ' αὐτὲς ξεχωρίζω μὲ βάση τὴν ἐκπαιδευτικὴν τῆς σημασίας τὴν ἐργασία τοῦ Μιχαὴλ Μαθαεῦτῆ μὲ τίτλο «Προσωπικὲς σχέσεις γονέων - παιδιῶν». Ἀξιόλογες ἐργασίες περιλαμβάνει τὸ «Δελτίον Ὀμίλου Παιδαγωγικῶν Ἐρευνῶν Κύπρου». Ξεχωρίζω τὴν ἔρευνα τοῦ Ἀνδρέα Χριστοδουλίδου «Τὸ ἀνάστημα τῶν Κυπρίων Μαθητῶν» ποῦ θὰ πρέπει (ὅπως κ' ὁ ἴδιος ζητᾷ) νὰ συνεχιστῆ, τὴν ἐργασία τοῦ Ἰ. Κουτσάκου μὲ τίτλο «Ὁ ψυχολογικὸς τύπος τῶν σπουδαστῶν καὶ ἡ καταλληλότης διὰ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ» καὶ τὰ ἐνθυμήματα παλιῶν ἐκπαιδευτικῶν γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴν κατάστασιν στὴν Κύπρο. Ἐπισημαίνω τὴν σπουδαία συμβολὴ τοῦ δελτίου αὐτοῦ στὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα τῆς Κύπρου.

Στὸν Κλάδο τῆς Ἀρχαιολογίας σημειῶνω τὴν «Ἐκθεση τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος Κύπρου» 1967 (ἐτήσια ἔκδοσις) μὲ μελέτες τοῦ Βάσου Καραγιώργη, Ἀγγελικῆς Πιερίδου, Ἀ. Χριστοδούλου, Κυριάκου Νικολάου, Ἰνῶς Νικολάου, Μ. Λουλουπῆ καὶ ἄλλων. Ἡ περιγραφή ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων ἀπὸ τοὺς Καραγιώργη καὶ Νικολάου, ἡ μελέτη ἐπιγραφῶν μὲ κυπριακὰ ἀλφάβητο ἀπὸ τὴν Ἰνῶ Νικολάου καὶ ἄλλα ἀξίζουν ξεχωριστὰ νὰ προσεκοῦν. Σχετικὰ κανόνες συμβολῆς στὴν κυπριακὴ ἐπιστήμη εἶναι ἡ μελέτη τῆς Β. Χατζημυχάλη γιὰ τὴν Κυπριακὴ Λαϊκὴν Ἀρχιτεκτονικὴ, ποῦ ὅπως ἀντιλαμβάνομαι θεωρεῖται ἀπὸ τὴν συγγραφέα ὡς πρόδρομος ἀνακοίνωσις.

Στὸν Τεχνολογικὸ Τομέα τὰ τομηνιαῖα «Κυπριακὰ Τεχνικὰ Χρονικὰ (ὑπεύθυνος Γ. Χριστοδουλίδης) δημοσιεύουν μίαν ἐργασία τοῦ Χάρη Κωνσταντίνου καὶ μιὰ τοῦ Γ. Χριστοδουλίδου καὶ ἄλλο πληροφοριακὸ ὄλικον.

Φαίνεται ὅταν παράλειψη ποῦ δὲν κάμνω ἀναφορὰ στὸν Κλάδο τῆς Φιλολογίας. Αὐτὸ ὀφείλεται σὲ δύο λόγους: α) πολλὲς φιλολογικὲς μελέτες δημοσιεύθηκαν σὲ ἐκπαιδευτικὰ καὶ

λογοτεχνικὰ περιοδικὰ. Καὶ β) τὸ ἐκφραστικὸν ὄργανο τοῦ «Στασίνου» δὲν κυκλοφόρησε ἀκόμα. Ἀπ' ὅ,τι μαθαίνω τυπώνεται.

Κρίνοντας τὴν κίνηση τοῦ περιοδικοῦ τύπου μπορῶ νὰ ξεχωρίσω μιὰ πλατεῖα ἐπιστημονικὴ ἀνησυχία σὲ πολλοὺς κλάδους. Ὁ ἐπιστήμονας κοιτάζει νὰ μὴ μένη μὲς τὸν ἐπαγγελματικὸ κλοιό, ποῦ σημαίνει ἐπιχείρησις, ἔστω κ' ἂν ἐξυτηρητῆ τὴν κοινωνία. Ζητᾷ νὰ ἀπλώσῃ τὴ σκέψιν σὲ ἀνώτερα πνευματικὰ ἐπίπεδα καὶ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸν ὁμοτέχνον του. Ἡ ἀνταλλαγὴ αὐτὴ ἀπόψεων, ὁ ἐπιστημονικὸς διάλογος — κ' ἄς φαίνεται στὰ μάτια τῶν πολλῶν ὡς μονόλογος — ξυπνᾷ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ συνείδησις.

Τὸ περιοδικὸ ἀσφαλῶς δείχνει μιὰ πλευρὰ τῆς κίνησης. Κεῖνο ποῦ ἐπισημαίνει τὴν ἐπιστημονικὴ δράσιν εἶναι τὸ βιβλίον. Κι' αὐτὸ πρέπει ξεχωριστὰ νὰ ἐξεταστῆ μὲ προσοχὴ καὶ ἀσθητὸν ἔλεγχο. Ὁ ἀκολουθήσω στὴν ἐκθεσὴ μου ἐλεύθερη σειρά, ποῦ δὲ δηλώνει ἀξιοποίησις ἢ τοῦ συγγράμματος ἢ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κλάδου. Ἡ κίνηση σὲ μιὰ χρονιά, ποῦ ἀποτελεῖ πολὺ περιορισμένον χρονικὸ διάστημα γιὰ τὴν ἐπιστήμη, δὲν ἐπιτρέπει ἀξιολογήσεις.

Καὶ πρῶτα τὰ «Στοιχεῖα Ἀναλυτικῆς Γεωμετρίας» τοῦ Γεώργιον Βαρναβίδου. Τὸ βιβλίον εἶναι τυπωμένον σὲ καλὸ χαρτὶ μὲ καλὴ κατάταξι καὶ σχέδια, πρᾶγμα ποῦ ἔχει σημασίαν καὶ ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴ ἄποψιν. Ἀποτείνεται στοὺς μαθητὲς Ε' καὶ Στ' τάξεως τῶν τμημάτων θετικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ συγγραφέας δλοφάνερα βασίζεται στὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα τοῦ κλάδου, στὶς νεώτερες διδακτικὰς μεθόδους καὶ στὴν προσωπικὴ πολύχρονη του πείρα. Ἀσφαλῶς ἔχει λάβει ὑπόψιν του τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος καὶ κείνης τῶν ἐνιαίων ἐξετάσεων τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας. Προσωπικὰ εἰνοῶ τὶς ἐπιμελημένες σχολικὲς ἐκδόσεις, ἰδίως στὰ τμήματα ποῦ προετοιμάζουν γιὰ ἐπιστήμην, ὅταν αὐτὲς στηρίζονται καὶ στὶς ἐπιτόπιες ἀνάγκες.

Ἀξιόλογη ἐπιστημονικὴ ἐργασία εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Θεόδωρου Παπαδόπουλου «Ἐνα μνημεῖον κυπριακῆς λαϊκῆς φιλολογίας», ποῦ κυκλοφόρησε στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸ «Κέντρον Ἐπιστημονικῶν Μελετῶν Κύπρου». Ἡ ἐργασία αὐτὴ θέτει τὶς βάσεις γιὰ τὴ μελέτη λαϊκῶν κειμένων τῆς Κύπρου, αὐτῶν ποῦ βρίσκονται ἀνάμεσα δημοτικοῦ καὶ ἔντεχνου λόγου. Τὸ ποιητὰ-

οικο αυτό έργο εξετάζεται πολύπλευρα κι' όχι απλώς αισθητικά. Στο σημείο αυτό βλέπω τή μεγάλη σημασία τής εργασίας αυτής.

Μεγάλη συμβολή στην εκπαίδευση πρέπει να θεωρείται τὸ βιβλίο τοῦ Μιχαήλ Μαραθεύτη «Ἡ εκπαίδευσις τῶν διδασκάλων, ὑπὸ τὸ πρῶμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ προσωπισμοῦ». Ἡ ἐργασία αὐτὴ ὑποβλήθηκε στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λέστερ (Leicester). Ἡ ἐργασία διαφεύγει σὲ δύο μέρη. Στὸ πρῶτον ἀναπτύσσεται διεξοδικὰ ὁ «προσωπισμὸς» ὅπως μεταφράζει ὁ συγγραφεὺς τὸν ξενικὸ ὄρο «πέρσοναλισμ», καὶ στὸ δεύτερον μέρος ἡ ἐπίδρασί του πάνω στὴν παιδεία καὶ ειδικότερον στὴν εκπαίδευση διδασκάλων. Οἱ ἔννοιες «πρόσωπο» καὶ «προσωπικὴ ζωὴ» ἀναλύονται γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὲς οἱ ἀξίες τους, ἀφοῦ πάνω σ' αὐτὲς ὁ ἀναπτύξις ὁ δάσκαλος ἐπαρκῆ προσωπικὴν ὀριμότητα. Τὸ βιβλίο ἔχει καὶ τὴν πρακτικὴν του πλευρὰ ἢ ὁ ἀποκτήσῃ καὶ πρακτικὴν πλευρὰ γιὰ τὸ δικό μας τόπο, ἀφοῦ ὁ συγγραφεὺς του διορίστηκε διευθυντὴς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου.

Τρία βιβλία λογογραφίας με σταματοῦν ἰδιαιτέρως· ὄχι γιὰτὶ ἀγαπῶ τὸν κλάδο αὐτό· ἀλλὰ γιὰτὶ εἶναι μνημειώδη στὸν ἀποθησαυριστικὸ τους χαρακτῆρα καὶ γιὰτὶ ἀνοίγουν ταύτοχρόνως μιὰ νέα περίοδο γιὰ τὴς λαογραφικὲς δημοσιεύσεις. Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξῆς: Ἄνθιμον Πανάρετου «Κυπριακὴ Γεωργικὴ Λαογραφία», Νεάρχου Κληροῦ «Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγούδια», τόμος Α', καὶ Χρυσάνθου Κυπριανοῦ «Τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον καὶ ἡ Λαογραφία». Καὶ τὰ τρία βιβλία συμβάλλουν στὸν τομέα τους οὐσιαστικά. Δίνω τὴν πρώτη θέση στὴν «Κυπριακὴ Γεωργικὴ Λαογραφία» τοῦ Ἄνθιμου Πανάρετου γιὰ τὴ μοναδικότητά της. Στὸ εἶδος αὐτὸ δὲν ἔχομε παρὰ ἐλάχιστα πρᾶγματα, ἐνῶ τὸ ἔργο τοῦ Πανάρετου δημιουργεῖ παράδοση πιά. Ἐπὶ πλέον τὸ ἔργο δὲν εἶναι ἀπλὸ ἀνθολόγημα. Διαβλέπω ἀκόμα καὶ πρακτικὴν ἀξία γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μετὰ γεωποινικά. Ὡστόσο δὲν ὑποτιμῶ τὴν ἀξία τῶν δυὸ ἄλλων λαογραφικῶν ἔργων. Ἐκτιμῶ τὴ μεθοδικὴ κατὰταξη τοῦ ὕλικου τους καὶ τὴ βοήθεια ποὺ θὰ δώσουν σ' ἕνα μελλοντικὸ ἐρευνητὴ.

Σταθμὸ στὴς βιβλιογραφικὲς ἐργασίες στὸν τόπο μας ἀποτελεῖ τὸ βιβλίο τοῦ Ἀνδρέα Λοῦ «Ἐῤρετήριον Κυπριακῶν Γραμμάτων 1934—1956». Τὸ βιβλίο διαφεύγει σὲ δύο μέρη: τὸ

πρῶτον περιλαμβάνει τοὺς συγγραφεῖς ἀλφαβητικῶς καὶ τὸ δεύτερον μέρος θέματα. Τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον στὸ εἶδος του (τὸ πρῶτον ὀφείλεται στὸν ἴδιον βιβλιοθηκάριον κι' ἀφορᾷ τὸ περιοδικὸ «Φιλολογικὴ Πάφος»). Ὁ ἐρευνητὴς τῆς κυπριακῆς λογοτεχνίας θὰ ἐξυτηρηθῆ ἀπὸ αὐτό, κερδίζοντας πολύτιμον χρόνον.

Τὸ βιβλίο τοῦ Κώστα Πηλαδάκη μετὸν τίτλον «Ἀπὸ τὸ πέρασμα ἐνὸς εκπαιδευτικοῦ» ἀποτελεῖ ἀπάνθισμα τῶν κυριώτερων φιλολογικῶν ἐργασιῶν τοῦ παλαίμαχου αὐτοῦ εκπαιδευτικοῦ. Οἱ πρὸ πολλῆς μελέτης (γλωσσικῆς, λαογραφικῆς κλπ.), ποὺ περιέχονται στὸν τόμον, δημοσιευτήκανε κατὰ καιροὺς στὰ περιοδικὰ «Πνευματικὴ Κύπρος», «Κυπριακὰ Γράμματα» καὶ «Φιλολογικὴ Κύπρος». Σχετικὴ μνεία πρέπει νὰ γίνῃ καὶ γιὰ ἕνα μικρὸν βιβλιαράκι τῆς «Παγκυπρίου Ἐταιρείας Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς» μετὸν τίτλον «Θέματα Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς». Στὸ βιβλίο αὐτὸ περιλαμβάνονται οἱ συζητήσεις ποὺ ἔκαμαν μέλη τῆς Ἐταιρείας στὴν Τηλεόραση. Ἐδῶ τώρα ἀνθολογοῦνται σὲ μιὰ τελικὴ μορφή. Ἡ σημασία τους δὲν βρῖσκεται μόνο στ' ὅτι κατατοπίζουν πάνω σὲ θέματα ψυχικῆς ὑγείας, ἀλλὰ στ' ὅτι κοιτάζουν κι' ἀναφέρονται στὴν κυπριακὴ πραγματικότητα.

Τέλος ξεχωριστὰ θὰ ἐπισημάνω τὸ βιβλίο φιλοσοφικοῦ περιεχομένου τοῦ Κώστα Μιχαηλίδου, ποὺ ἔχει τίτλον «Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κόσμος». Ὁ Κώστας Μιχαηλίδης καὶ ὁ Γιάννης Κουτσῶκος τελευταίως πλουτίσανε τὴν κυπριακὴν βιβλιογραφία μετὰ μερικὰ βιβλία φιλοσοφίας κοντὰ στὴς φιλοσοφικῆς ἐργασίες στὰ περιοδικὰ. Τὸ βιβλίο πραγματεύεται τὸ μεγάλο θέμα «ἄνθρωπος», τί εἶναι αὐτὸς καὶ ποῦ τὸ νόμμά του. Ἐρημνεύοντας ὅμως ὁ Μιχαηλίδης τὸν ἄνθρωπον δὲν τὸν προσεγγίζει χωριστὰ ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλὰ σὲ στενὴ συνάρτησιν μ' αὐτόν.

Ὅσα εἶπα ἀποτελοῦν μιὰ σύντομη ἔκθεσιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ 1967 τῆς Κύπρου.

Ἐκτὸς ἐμπορίου ὑπάρχουν πολυγραφημένα πρακτικὰ ἐπιστημονικῶν συνεδρίων καὶ ἄλλων εἰδικῶν συναντήσεων. Ἐπολογίζονται βέβαια σὰν ἐπιστημονικὴ κίνησις ἀλλὰ ἐκφεύγουν τοῦ δικαιοῦματος νὰ περιληφθοῦν στὴν ἔκθεσιν μας αὐτὴ.

ΦΕΡΙΣΤΕ

(διήγημα)

Με πήρε ὁ πατέρας μου ὁ σχωρεμένος ἀπ' τὸ ραφτάδικο τοῦ κυρ Ἀθανάσιου Διαμαντόπουλου γιὰ νὰ με βάλει στοῦ Ἀλῆ Τσακίρη τὸ ἀργαστήρι νὰ μάθω τὴν τέχνη.

Μαθητευόμενος στοῦ Ἀλῆ Τσακίρη τὸ λοιπὸν, θάμουνα τότε ὡς 13 χρονῶ παιδί με τρύπια πανταλόνια καὶ ἀχτένιστα μαλλιά. Αὐτὸς ἦτανε Τουρκαλβανὸς καὶ εἶχε μαγαζὶ φημισμένο στὸν Τσεσμέ. Ἐφτιανε φέσια, τουρμπάνια, καπέλλα φράγκικα, σκουφιὰ τῆς δουλειᾶς καὶ ἄλλα τῆς κεφαλῆς καλύψματα, μιλούσε καὶ ἑλληνικὰ καλύτερα ἀπὸ μᾶς. Κοντὸς δὲν θάχε ξεπεράσει τὰ 60 ἔλεγε ὅτι τὰ φέσια του περπατᾶνε σὲ τρεῖς ἡπείρους καὶ πλέουνε σὲ δέκα θάλασσες, ἀπὸ Βοσνία καὶ Ἐριζεγοβίνη ἴσαμε Τούνεξι καὶ Μανριτανία, Περσικὸ Κόλπο καὶ χῶρες τοῦ Κανκάσου, σ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία. Εἶχε στ' ἀλήθεια κίνηση μεγάλη, δὲ σταματοῦσε ἀπὸ δουλειὰ καὶ στὴν ἀγορὰ τοῦδειχναν σεβασμὸ, ἐχτίμηση, ὁ λόγος του εἶχε πέραση καὶ βάρος.

Στὸ μαγαζὶ ποδῶλεσε στ' ἀκροθαλάσσι, δουλεύανε τρεῖς βοηθοί, δυὸ τεχνίτες καὶ ἕξι γυναῖκες ἀπὸ Σμύρνη, ὅλοι δικοί μας. Ἐβγαίνα ἐγὼ στὴν πόρτα κάθε τόσο καὶ ἐροίχνα ματιὰ κλεφτή. Πέρα μακριὰ, στῆς θάλασσας τὸ βάθος, θαμπά, ἀχνά, ἀνάμεσα σὲ σύννεφα καὶ ὕδατιμούς, φτεροκίσματα τῶν πουλιῶν, τῶν γλάρων κάτι κάθετες βουτιῆς μέσα στὸ κύμα, ἀνάμεσα στοὺς βράχους καὶ σὲ κᾶνα καὶ κί ποῦσκιζε τὸν ὀρίζοντα φαίνονταν τὸ νησί μας, ἡ Λέσθος μας.

Καρσὶ ἀπ' τὸ φεσάδικο ἦτανε κάποιος καφενὲς ἐνὸς πατριώτη ἀπὸ Μανδαμάδο. Ὁ Θεὸς ἄς ἀναπάει τὴν ψυχὴ του, καλότατος ἄνθρωπος. Δάσκαλος στὰ νάτα του π' ἄνοιξε καφενὲ σὰν πάτησε τὰ πενήντα, νὰ μὴ πεθάνει στὴν ψάθα, με φώναζε νὰ με κερᾶσει λουκούμι.

—Βλέπεις τὸ νησί μας πατριωτάκι, μοῦιλεγε, τὴ Λέσθο μας; Τὶ καὶ ἂν ἡ Σαπφὼ ἔχει πεθάνει; Ἡ Λέσθος μας ποτὲ δὲν θά στερέψει! Κοίτα καὶ σὺ νὰ γίνεις ἄνθρωπος, νὰ μάθεις γράμματα, νὰ μὴ ντροπιᾶξεις τὸν τόπο σου.

—Ἄν σὲ δείρει πολὺ, τοῦ θανατᾶ, μόνο τότε νὰ μοῦ γράφεις νῶρθω νὰ σὲ πάρω, μοῦπε φεύγοντας ὁ πατέρας. Σκληρὸς ἄνθρωπος ὁ μακαρίτης, τὰ συμφωνήσανε με τ' ἀφεντικὸ μου νὰ τοῦ δίνει 25 γρόσια κάθε πρῶτη τοῦ μήνα. Ἐρχότανε καὶ τᾶπαινε ὁ καπτὰν Γιαννέλης ὁ καϊκεῖς ἀπὸ τὸ Πλωμάρι, μοῦφερνε καὶ λίγα σῦκα, καρῶδια ἢ πιτταρέλια, δίπλες ἢ μελομακάρονα, ποῦ μῦστελενε ἢ καὶ μὲν ἢ μάνα μου.

25 γρόσια καὶ ἔξω τὸ φαί, ἴπνο, ποδήματα, ντύσιμο καὶ ὅλα μου τὰ μικροῦξοδα. Δὲ στέρωσα ὅμως τὸ μαγαζὶ. Οὔτε στὸ ψαλίδι βγήκα ἄξιος, οὔτε στὸ βελόνι. Εἶτανε καὶ μιὰ Συμωνὰ ποῦ δὲ μάφηνε σ' ἡσυχία. Εἶχανε κάνει κόμμα μ' ἕνα πατριώτη μου Μολυβιάτη νὰ με πειράζονε. Ἐτσι τ' ἀφεντικὸ με πήρε στὸ σπίτι νὰ βοηθῶ τὴ γυναῖκα του.

Ἡ Φεριστὲ εἶτανε ἀπὸ Θράκη, ἀπ' τὰ χωριά τοῦ Ἐβρου. Ἐκεῖ μέσα στοὺς ἀερίδες καὶ τοὺς λασιότοπους, τὸ γυφταριό, τίς μαυρομαντηλοδεμένες τουρκογούφτισσες — εἶχε γεννηθεῖ στὰ Φέρρα — τὴν βοήκε ὁ ἀφέντης καὶ τὴν ἔφερε μαζί του στὴν Ἀσία.

Ἐπῆχε ὅμως καὶ δευτέρη κυρὰ στὸ σπίτι. Κάτι μισόλογα πᾶκουσα ἀπ' τοὺς ὑπηρέτες μ' εἶχανε σὲ περιέργεια τρανὴ νὰ τὴ γνωρίσω.

Τὴν τρίτη μέρα, σκαλίζοντας τίς ροδακινῆς, τὴν εἶδα νὰ ξεπροβάλλει ἀπ' τὸ πορτάκι τοῦ κήπου. Ἀμίλητο πλάσμα, λυπητερό, ποῦ ἡ θλίψη τῶχε γιὰ πάντα σφραγισμένο.

Ἦταν ἡ δευτέρη γυναῖκα τοῦ Ἀλῆ Τσακίρη, κάποτε κυρὰ τιμημένη πρῶτη στὸ νοικοκυριὸ καὶ ἀφέντρα τοῦ σπιτιοῦ. Ὁ ἄντρας τῆς τὴν τιμοῦσε καὶ ἂν εἶχανε παιδιὰ θᾶσαν οἱ ποῦ εὐτυχημένοι σ' ὅλο τὸν Ἀδριαμτινὸ τὸν κόλπο.

Σὰν πάτησε ὅμως ἡ γυναῖκα τὰ 45 ὅλα ἀλλάξανε. Ἐγινε ψυχρὸς καὶ ἀδιάφορος ὁ Ἀλῆ Τσακίρης. Κουβέντα δὲν ἔβγαζε ἀπὸ τὸ στόμα του. Γιόμισε παραξενιὰ καὶ ἀγριὰδα. Δὲν τὴ φίλησε πιά τὴ γυναῖκα, δὲν τὴν χᾶιδεψε, δὲν κοιμήθηκε πιά μαζί τῆς, διάταξε σ' ἄλλο δωμάτιο τὸ κρεβάτι του νὰ κουβαλήσουν καὶ μιὰ μέρα ξαναπαντρεύτηκε.

Ἀπὸ τότε ζοῦσε ἡ γυναῖκα ἡ πρῶτη σὰ σκιά. Ἐμενε στὸ σπιτάκι τοῦ κήπου, ποῦ καὶ ποῦ ἔδινε στίς δούλες ἕνα χέρι.

Ἡ Φεριστὲ ἦταν ἕνα πλάσμα ποῦ ὅλο γελοῦσε! Γελοῦσε! Ἐκαροδίζονταν! Γέμιζε τὸ

σπίτι γελάκια, ξεφωνητά, αναστεναγμούς, χάχανα, φιλιά. Νὰ τί ἦταν ἡ Φεριστέ!

“Ὅσο γὰρ τὰ ματάκια της τὰ τσακίρικα, τί νὰ σᾶς πῶ; Τὸ πρῶτὸ ἦταν κτρινοκρασάτα, μουστεριὶ τὸ μεσημέρι, καφεδιά τ’ ἀπομεσήμερο, μελένια σὰν ἔμπαινε τὸ δειλὶ, πρασσινόγκριζα τὴ νύχτα. Ἡ Φεριστέ. Ξετρελάθηκε ὅταν ἄκουσε τὸ τετράστιχο πὸν λέμε στὸ χωριὸ μου.

Μαῦρα μάτια στὸ ποτήρι
γαλανά στὸ παραθύρι
καὶ κρασάτα στὸ μπαλκόνι
νὰ τὰ τραγουδάει τ’ ἀηδόνι.

—Καὶ γιὰ τὰ μελένια τί λένε; Μοῦ ἔλεγε.

—Τὰ δικά μου εἶναι μελένια.

—Εἶναι κρασάτα. Ἐπέμεινα ἐγώ.

—Ἦχι κρασάτα, μελένια.

«Φεριστέ τριάντα χρόνια περάσανε κι ὅμως δὲν σὲ ξεχνῶ. Ποῦ νᾶσαι τώρα Φεριστέ; Ποῦ νᾶσαι τώρα; —Ζεῖς ἀκόμα στὸν Τσεσμέ; Σὲ κεῖνο τὸ δίπατο κονάκι μὲ τ’ ἀγιοκλήματα; Τραγουδάς πάλι ὅπως καὶ τότε ἐκεῖνο τὸ ἀπαλὸ τραγουδάκι γιὰ τὴν γκιουζέλ Μανόλια; Ποῦ νᾶσαι τώρα πὰ Φεριστέ; Μήπως ὁ χρόνος σοῦ πήρε τὴν ἀφράτη, τὴν στυλπάνδα, τὴ δροσιά σου;»

Μὲς τὸ σπίτι δὲν κρυβότανε! Μοῦδειχνε μεγάλη συμπάθεια καὶ φερετζὲ μπροστά μου δὲν φοροῦσε. «Κάποτε μοῦφραφες τὸ τρῦπιο παντελόνι. Τὸ θυμάσαι; Ὑστερα μοῦ χάρισες ἓνα πλεχτό, τῶχες πλέξι με τὰ χέρια σου. Πῆρες τὰ σουράπια μου τὰ τρῦπια καὶ τᾶστειλες στὸν τσαγκάρη. Μοῦδωσες κάλτσες ζεστές».

Ἦ, εἴτανε ὁμορφα τότε στὸ σπίτι. Μὲ τὸ μαγαζὶ καμὰ σύγκριση. Ἡ δουλειὰ λίγη κι εὐχάριστη, σὰν παιγνίδι, μὲ τὰ γέλια τῆς Φεριστέ καὶ μὲ τ’ ἀστεῖα της. Χαχανητά, παιγνίδια, φαί καλὸ.

«Τρώγαμε στὸ δωμάτιό σου. Ἔτρωγες λίγο καὶ μὲ διάταξες νὰ καθαρίσω τὰ ὑπόλοιπα. Μ’ ἔκανες χάρι πὸν πάστρενα τὰ πιάτα.

—Θέλεις κι ἄλλο; Μὲ ρωτοῦσες.

—Στ’ ἀλήθεια πεινάς κι ἄλλο;

Ἦπειτα βάλθηκες νὰ μὲ μαθαίνεις τούρκικα».

Ἦξερε καλὰ τὴ γλώσσα μας. Μπορεῖ νᾶτανε κι ἀπὸ οἰκογένεια Ρωμέων, πὸν μαύρισε τὸ μάτι τους κι ἄλλαξοπιστήσανε.

«Θυμάσαι Φεριστέ; Ἀλήθεια εἶσαι ἀκόμα μὲ τὸν Ἀλὴ Τσακίρη; Πῶς ἦταν ἄραγε, κοντὸς ἢ ψηλὸς; Παχὺς δὲν ἦταν, ὄχι χοντρὸς, μᾶλλον λεπτὸς, εὐκίνητος Τουρκαρβανίτης». Δὲν ἦταν κακὸς ἄνθρωπος. Κάποτε μὲ χτύπησε μὲ τὸ ζουνάρι του. Μ’ ἔγδυσε ἴσαμε τὴ μέση καὶ μὲ βαροῦσε μὲ τὸ πετσί. Ὁ Μολυβιάτης χαχάνιζε [πατριώτης νὰ σοῦ πετύχει] κι ἡ Σιμωνιά γελοῦσε.

«Ἔξεις γιὰτὶ δὲν ἔγραψα στὸν πατέρα νᾶρθει νὰ μὲ πάρει; Γιὰ τίποτα στὸν κόσμον δὲν θᾶθελα νὰ φύγω ἀπὸ κοντά σου. —Θυμάσαι πὸν μὲ φώναζες νὰ σὲ τρῖψω μὲ τὸ σφουγγάρι; Εἶχες μπεῖ στὸ μπάνιο καὶ γὼ κανόνιζα ἀπ’ ἔξω τὸ νερό. —Κρύο πολὺ κι ἄλλο ζεστό, κρύο καὶ ζεστό κι ἄλλο λίγο ζεστό. Σχεδὸν δὲν ξεχώριζα τὴ γύμνια σου, ἦσουν ντυμένη μ’ ἀφοροῦς. —Θυμάσαι Φεριστέ;

Κι ἐγὼ 13 χρονῶ παιδί, μαθητευόμενος στοῦ Ἀλὴ Τσακίρι, ἔπιασα τὸ σφουγγάρι καὶ σ’ ἔτριβα. Δίσταζα νὰ τὸ πῆσω καὶ σὺ μοῦλεγες «—Πιὸ δυνατά, λίγο ἀκόμα»· «Πιὸ σιγά, μὲ πονᾶς». Ἔμοιαζες σὰν ἀρχαῖο γλυπτό».

Πόσα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε. Ἔφυγα ἀπ’ τοῦ Ἀλὴ Τσακίρη. Ἦαφησα μουστάκι, ἀντρώθηκα. Γρασαδόρος δούλεψα στὸν ταρσανᾶ τῆς Πόλης, σὲ χιώτικο μάρμαρα φορητό, ἔφτιασα νὰ κρατᾶω τὰ βιβλία τῆς ναυσιπλοΐας «Ποσειδῶν» στὴν Μυτιλήνη· πόσες γυναῖκες γνώρισα, παντρεύθηκα, ὅμως νὰ ξεχάσω δὲν μπορῶ ἐκεῖνη τὴν δλόλευκη θεότητα τῶν δεκατριῶν μου χρόνων!

Η ΝΟΣΟΚΟΜΑ

(δ ι ή γ η μ α)

—Με καλέσατε;

‘Ο γιατρός τῆς ὑπηρεσίας σήκωσε τὸ κεφάλι ἀπὸ κάτι χαρτιά πού κρατοῦσε, καὶ κοίταξε τὴ νεαρὴ νοσοκόμα χαμογελώντας ἐπαγγελματικά.

—Ναί... ἦθελα νὰ σὰς πῶ ὅτι στὸ τρία εἶν’ ἕνας πού πρόκειται νὰ πεθάνη ἀπόψε.

—Νά... πεθάνη ἀπόψε; Μὰ δὲν ἦταν ἄδειο τὸ τρία μέχρι τὸ μεσημέρι;

—Τὸν φέρανε πρὶν ἀπὸ λίγο.

—Τί ἔχει;

—Δὲ ξέρω... οὔτε κι ἀπ’ τὸ ἰδιωτικὸ νοσοκομεῖο πού βρισκόταν μέχρι σήμερα μᾶς ἔχουνε πει πολλά, μόνο πῶς δὲ βοηθᾷ καθόλου τὸ γιατρό, σὰ νὰ μὴ θέλῃ νὰ ζήσῃ.

—Καί... θὰ πεθάνη ἀπόψε, εἶπατε;

—Ναί, ὅπου νᾶναι! Παρακαλῶ ἔχετέ το ὑπ’ ὄψη σας, ἀδελφή, νὰ κρατήσετε τὴν ὥρα!

—Μάλιστα γιατρέ!...

—Θέλετε τίποτ’ ἄλλο;

—Νὰ ρωτήσω μόνο... ἂν δὲν πεθάνη, τί νὰ τοῦ κάνω;

—Δὲν ὑπάρχει τέτοια πιθανότητα.

—Μά... ἂν τύχῃ καὶ δὲν πεθάνη, ἀπόψε τουλάχιστον, θὰ πρέπει νὰ ξέρω τί νὰ τοῦ κάνω!

—Σὰς ξαναλέω πῶς θὰ πεθάνη ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή! Πηγαίνετε, λοιπόν, ἀδελφή!...

—Μάλιστα γιατρέ!...

Τὸ τρία ἦταν ἀπ’ τὰ ἰδιαιτέρως δωμάτια τοῦ νοσοκομείου, ἀπ’ ὅπου δὲν ἔβγαινε ποτέ κανένας γιὰ νὰ πάῃ στὸ σπίτι του. Ἡ νοσοκόμα ἀνοίξε ἀθόρυβα τὴν πόρτα καί, τὸ πρῶτο πού ἀντίκρουσε, ἦταν ἡ κρύα κι ἀδιάφορη ματιὰ τοῦ ἄρρωστου.

—Θέλετε τίποτα; ρώτησε πρόσχαρα.

—Ναί, νὰ μ’ ἀφήσης ἥσυχο! τῆς ἀποκρίθηκε τραχιά.

—Τί θὰ λέγατε γιὰ μιὰ λεμονάδα;

—Μοῦ φέρνει ἀηδία!

—Λίγο ζεστό γάλα;

—Ἔχω νὰ τὸ θάλω στὸ στόμα μου ἀπὸ τότε πού μουνα παιδί!

—Τότε μιὰ πορτοκαλάδα;

—Θὰ μ’ ἀφήσης ἥσυχο καμμιά φορὰ; Δὲ θέλω τίποτα, σοῦ λέω!

—‘Α, νομίζω πὼς θρῆκα τί σὰς χρειάζεται! Θὰ τρέξω στὴν κουζίνα καὶ θὰ σὰς φτιάξω ἕνα αὐγὸ χτυπημένο μὲ ζάχαρη! Θὰ ρίξω μέσα καὶ λίγο κοινάκ! ‘Ε; Τί λέτε;

‘Ο ἄρρωστος σὰ νὰ μαλάκωσε κάπως.

—‘Αφοῦ σώνει καὶ καλά πρέπει καὶ νὰ μοῦ φέ-

ρης, ἄς εἶν’ αὐτό! ἀποκρίθηκε τρεμοπαίζοντας τὰ βλέφαρα.

Ἡ νοσοκόμα βγῆκε γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ σχεδὸν ἀμέσως μ’ ἕνα κουπάκι στὸ χέρι.

—Δοκιμάστε το, διάταξε χαμογελώντας, καὶ πέστε μοῦ ἂν πρέπει νὰ προσθέσω τίποτα!

‘Ο ἄρρωστος κατάπιε τὸ πρῶτο κουτάλακι.

—Εἶναι πολὺ καλό!... ἀπάντησε.

Ἡ νοσοκόμα τοῦ τῶσσε ὄλο σιγά-σιγά. Ὑστερα τοῦ διόρθωσε τὰ μαξιλλάρια καὶ τὸν καληνύχτισε.

—‘Αν μὲ χρειαστήτε, δὲν ἔχετε παρά νὰ χτυπήσετε τὸ κουδούνι ἀπὸ πάνω σας!

‘Ο ἄρρωστος κούνησε τὸ κεφάλι.

—Πόσες φορές τῶχο ἀκούσει αὐτό, καὶ πόσες περιμένα ἀδικαί! εἰρωνευτήκε θλιμμένα.

—Θὰ τρέξω κοντὰ σας μολὶς μὲ καλέσετε! τὸν ξαναθεθεαίωσε ἡ νοσοκόμα.

Καὶ βγῆκε. ‘Ολο τὸ βράδυ περ(μενε μὲ τενωμένα νεῦρα, μὰ ὁ ἄρρωστος δὲ χτύπησε οὔτε μιὰ φορὰ τὸ κουδούνι.

—Τί ἔπρα πέθανε; τὴ ρώτησε τὴν ἄλλη μέρα ὁ γιατρός.

—Δὲν πέθανε! τοῦ ἀποκρίθηκε, χωρὶς νὰ μπορέσῃ νὰ κρύψῃ τὴν περηφάνεια πού τὴν πλημμύριζε.

Κι οὔτε κείνη τὴ μέρα πέθανε, οὔτε τὴν ἄλλη, οὔτε ὀλάκερο μῆνα πού τὸν περιποιόταν ἡ νεαρὴ νοσοκόμα. Περισσότερ’ ἀπὸ τρία λόγια δὲν εἶχαν ἀνταλλάξει ποτέ, κι ὅμως ὁ ἄρρωστος δλοένα δυνάμωνε, ζωντάνευε, ἔδειχνε καθαρά πῶς τώρα ἦθελε νὰ ζήσῃ. Στὸ μῆνα πάνω τὸν βάλανε σὲ κοινὸ θάλαμο, μαζί μ’ ἄλλους ἄρρώστους, συνηθισμένους. Ἐνα πρωτὶ, καθὼς ἀνοίξε τὰ βλέφαρα, ἀντίκρουσε ἀπὸ πάνω του μιὰ ξένη νοσοκόμα, ἕνα αἰθέριο πλᾶσμα, μὲ ξανθὰ μαλλιὰ καὶ γαλανὰ μάτια. Ἀλήθεια, τί χρῶμα νᾶχανε τὰ μάτια τῆς ἄλλης; Δὲν τᾶχε προσέξει ποτέ, οὔτε κι ἀναρωτήθηκε καμμιά φορὰ ἂν ἦταν ὄραία ἢ ἀσχημ... ἤξερε μόνο πῶς ἦταν ἡ δικιά του.

—Κοιμηθήκατε καλά; τόνε ρώτησε ἡ νοσοκόμα μ’ ἕνα γλυκὸ χαμόγελο.

—Ποῦν’ ἡ ἄλλη; ἀντιρώτησε κείνος σχεδὸν ἄγρια.

—Ἐχει τελειώσει πιά μὲ τοῦτο τὸ πάτωμα... τοῦ ἀποκρίθηκε ἀνέμελα, δὲ θὰ τὴ ξαναδῆτε!

Ἐσοφίξε μὲ πείσμα τὰ χεῖλια, τόσο πού μαύρισαν. Ὑστερα γύρισε ἀπ’ τὴν ἄλλη μεριά κι ἄφησε βαρὺ τὸ κεφάλι του νὰ πέσῃ μπροστά.

—Θέλετε νὰ σὰς φέρω κάτι; ξαναρώτησε ἡ νοσοκόμα.

Μὰ δὲ θέπαιρνε ποτέ τὴν ἀπάντησι.

ΕΙΡΕΝΑ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ—ΑΔΑΜΙΔΟΥ

IRRATIONAL VERSUS RATIONAL

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ
ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ

Doros Alastos, *Socrates tried. Drama Reconstruction*. London, Zeno Publishers, 1966, pp. 118.

Με τὸ νέον ἔργον του ὁ γνωστός Κύριος συγγραφεὺς Δῶρος Ἀλαστός (Εὐδωρος Ἰωαννίδης) ἐπεμβαίνει εἰς ἓνα δύσκολον τομέα τῆς συγγραφικῆς σκέψεως, τὸ φιλοσοφικὸν δράμα. Πιστεύω ὅτι αἱ προθέσεις τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ δὲν ἦσαν ἀπλῶς λογοτεχνικαί. Εἰς τὸ προηγηθὲν συγγραφικὸν ἔργον του ὁ Δ. Ἀ. ἔχει προβληματισθῆ με θέματα δημοσιολογικὰ εἰς εὐρείαν κλίμακα. Θὰ ἤθελα ἐν προκειμένῳ ν' ἀναφερθῶ, καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τοῦ θέματος, εἰς τὴν σημαντικὴν δημοσιολογικὴν συμβολὴν του εἰς τὸ Κυπριακὸν ζήτημα, ἐννοῶ δὲ ὄχι ἀπλῶς τὸ σύγχρονον Κυπριακὸν ζήτημα, ἀλλὰ τὸ Κυπριακὸν εἰς τὰ χρονικῶς εὐρύτερα πλαίσιά του. Εἰς τὴν προπολεμικὴν μελέτην του, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου (*Cyprus: Past and Future*, London, 1943), ὁ Δ. Ἀ. ἀνέλυσε μετὰ πολὺ ζωντανὰ ἐπιχειρήματα τὰ προβλήματα τῆς Μεγαλολήσου, εἰς αὐτὴν δὲ ὁ ἱστορικὸς τοῦ παρόντος δύναται ν' ἀναζητήσῃ τὰς πηγὰς τῶν συγχρόνων ἐξελίξεων. Διὰ τὴν περίοδον τοῦ μεσοπολέμου τὸ ἔργον τοῦ Κυπρίου συγγραφέως μετὰ τοῦ ἔργου τοῦ καθηγητοῦ Μ. Δένδια (*La question chypriote*, Paris, 1934), συνθέτουν τὴν καλυτέραν συμβολὴν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος, τὸ πρῶτον ἐξ ἐπόψεως ἐσωτερικῶν ἐξελίξεων, τὸ δεύτερον ἐξ ἐπόψεως διεθνoῦς δικαίου.

Αὐτὴ ἡ δημοσιολογικὴ ἐνασχόλησις τοῦ συγγραφέως, ἡ ὁποία, εἰρησθῶ ἐν παρόδῳ, ὑπερβαίνει τὰ Κυπριακὰ ὅρια (πρὸς *Balkans and Europe, Venizelos κ.ά.*), μὰς πείθει ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ δραματικὴν μορφήν ἔργον, τὸ ὁποῖον μὰς παρουσιάζει, ὁ Δ. Ἀ. ἐπιχειρεῖ μίαν ἐρμηνείαν τῆς Σωκρατικῆς 'περιπτώσεως' οὐχὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν εἰδικοῦ καὶ ἀνεπαναλήπτου ἱστορικοῦ γεγονότος, ὅπερ θὰ ἀνήκεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ φιλόλογου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν φαινομένου κοινωνικοῦ, τοῦ ὁποίου τὰ ὑποκείμενα ἐπίμαχα ζητήματα (issues) ἰσχύουν

καὶ διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν, ἐπομένως ἔχουν τὸ αὐτὸ νόημα διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, τὸ ὁποῖον εἶχον καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἤρμαζεν ὁ Ἀθηναϊκὸς πολιτισμὸς.

Τὰ βασικὸν ἐπίμαχον ζήτημα τοῦ Σωκρατικοῦ δράματος, ὅπως τὸ ἀντιλαμβάνεται ὁ Δ. Ἀ., εἶναι ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ Σωκρατικοῦ λόγου καὶ τῆς κοινωνικῆς λογικῆς τῆς ἐποχῆς του, τουλάχιστον ἐκείνης τῆς πλειονότητος τῶν συμπολιτῶν του. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν εἶναι φανερὰ ἡ δύναμις τοῦ πρώτου καὶ ἡ ἀδυναμία τῆς δευτέρας ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὴν ἀναμέτρησιν εἰς τὴν ὅποιαν τὴν παρασύρει ἡ διαλεκτικὴ διάθεσις τοῦ ἀντιπάλου τῆς. Ὁμως παριστάμεθα μάρτυρες ἐνὸς κοινωνιολογικοῦ παραδόξου. Ἡ Σωκρατικὴ λογικὴ, παρὰ τὴν φανεράν θεωρητικὴν νίκην τῆς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς λογικῆς, ἀδυνατεῖ νὰ ὑπερισχύσῃ ὡς πρᾶξις. Εἰς τὸν τομέα τῆς πράξεως οἱ φορεῖς τῆς δευτέρας διαθέτουν τὰ πρακτικὰ μέσα διὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς πρώτης, ἡ μᾶλλον τῶν φορέων τῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συντίθεται τὸ κοινωνιολογικὸν παράδοξον τῆς καταπέσεως τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ βουλευτικοῦ, τῆς συντριβῆς τῆς θεωρίας ὑπὸ τῆς πράξεως.

Βεβαίως ἡ διαδικασία αὐτὴ δύναται νὰ ἀνατραπῆ καὶ ἱστορικῶς ἀνεπείρατη εἰς περισσοτέρας τῆς μᾶς περιπτώσεις. Ἀλλὰ μία κοινωνιολογικὴ ἀνάλυσις μᾶς τοιαύτης ἐπιβολῆς τῆς θεωρίας ἐπὶ τῆς πράξεως θ' ἀπεδείκνυε δύο τινά: (α) ὅτι ἡ περίπτωσις εἶναι σπανία· (β) ὅτι, ὡσάκις αὕτη παρουσιάζεται, ὑφίσταται συνέργεια τῆς κοινωνικῆς βουλήσεως πρὸς τὴν θεωρητικὴν λογικὴν. Ἡ κοινωνιολογικὴ ἐρμηνεία τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δύναται νὰ τεμηριώσῃ τὴν ἄποψιν αὐτὴν.

Εἰς τὴν Σωκρατικὴν περίπτωσιν εἶναι τουλάχιστον παρήγορον καὶ ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ἐλαφροντικὸν διὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος τὸ γεγονὸς, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἀξιόπιστοι μάρτυρα, ὅτι μεγάλη μερὶς τῶν πολιτῶν ἦτο ἐναντίον τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους, ἐψήφισε τὴν ἀθώωσίν του, καὶ

θῆ ἡ δικαστικὴ ἀπόφασις ἐλήφθη μὲ ἐλαφρὰν πλειοψηφίαν.

Ἐἵτε εἶχε τὰς σκέψεις αὐτὰς ὅπ' ὄψιν του εἶτε ὄχι ὁ Δ. "Α. ἐπιλαμβάνεται ζωνρῶς τοῦ θέματος αὐτοῦ τῆς συγκρούσεως τοῦ θεωρητικοῦ λόγου πρὸς τὴν κοινωνικὴν βουλευτικὴν. Ἀσφαλῶς τὸ θέμα εἶναι αἰώνιον, ἐφ' ὅσον ἡ ἱστορία ἐξελλίσσεται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ λόγου, δι' αὐτὸ καὶ ἔχει γίνεαι ἀντικείμενον πραγματεῦσεως ἀπὸ πολλῶν πλευρῶν. Ἡ προσπάθεια νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ δίκη τοῦ Σωκράτους ἀπὸ πλευρᾶς καθαρῶς νομικῆς ἦτο ἐκ τῶν πλέον ἀξιωμασιωμένων (π.χ. Π. Κ. Βιζουκίδου, 'Ἡ δίκη τοῦ Σωκράτους, 1921. J. Macdonnel, 'The Trial of Socrates', *The Law Times*, 131, 1911, σελ. 565), ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἀπέτυχον ν' ἀποδώσουν μίαν κοινωνιολογικῶς ἱκανοποιητικὴν λύσιν, ἀκριβῶς διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐνταχθῆ ἡ κοινωνικὴ λογικὴ εἰς τὰ γεωμετρικὰ πλαίσια τῆς νομικῆς σκέψεως. Ἡ, ὁσάκις τοῦτο συνέβαινε, ἡ ἀπόπειρα κατέληγεν εἰς ἠθικοσοφιστικὴν (casuistical) ὑπαναχώρησιν αὐτῆς ταύτης τῆς νομικῆς σκέψεως. Μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἐρμηνευθῆ ἡ κοινωνικὴ λογικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ βουλευτικὴ ἢ ὅποια ὑπόκειται εἰς αὐτήν, εἰς τὸ σημεῖον δὲ αὐτὸ ἐπεμβαίνει ἡ κοινωνιολογικὴ μέθοδος, ἡ μόνη ἱκανὴ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ζήτημα εἰς τὴν ὀρθὴν τοποθέτησίν του.

Μίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους κοινωνιολογικὴν προσέγγισιν τοῦ θέματος ἐπεχείρησεν ὁ Κ. Βάρναλης ('Ἡ ἀληθινὴ Ἀπολογία τοῦ Σωκράτη, 1931), ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν Σωκρατικὴν δίκην βάσει προκαθορισμένου κριτηρίου λαμβανομένου ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Ὁ Βάρναλης χρησιμοποιεῖ δυνατὰ λογοτεχνικὰ μέσα διὰ τὴν κατάδειξιν τοῦ κοινωνικοῦ τοῦ ἐπιχειρήματος. Τοιαῦτα λογοτεχνικὰ μέσα φιλοδοξεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ καὶ ὁ Δ. "Α., ὅμως ἡ μέθοδός του εἶναι οὐκ ὀρθῶς διαφορετικὴ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀγγλικῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου εἶναι καταφανὴς εἰς τὸν Δ. "Α., ὁ ὁποῖος, πρέπει νὰ λεχθῆ, ἔχει ἀφομοιώσει εἰς μέγαν βαθμὸν τὴν σκέψιν καὶ τὴν μέθοδον αὐτήν, ὅπως ἔχει ἀφομοιώσει καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν τὴν ὁποῖαν μεταχειρίζεται. Ἐάν ἔπρεπε νὰ χαρακτηρίσω τὰς δύο αὐτὰς προσπαθείας ἐρμηνείας τῆς Σωκρατικῆς δίκης, τοῦ Βάρναλη καὶ τοῦ Δ. "Α., θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ πρῶτος ἔχει

θέσει τὴν λογοτεχνίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς κοινωνιολογίας, ὁ δεῦτερος τὴν κοινωνιολογίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς λογοτεχνίας.

Κοινωνιολογικῶς τὸν Δ. "Α. ἀπασχολεῖ ἐντόμως τὸ 'διατὶ' τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους ἀπὸ τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν, τὴν πλέον ἐξελιγμένην τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἡ ἀπασχόλησις αὐτῆ εἶναι ἐμφανὴς εἰς τὸν Πρόλογον (μᾶλλον Προλεγόμενα) τοῦ ἔργου, ὅπου μὲ σαφήνειαν καὶ διηρθωμένα λογικὰ ἐπιχειρήματα (ἐδῶ ὁ Δ. "Α. εὗρίσκειται πλήρως at home μὲ τὸν ἀγγλικὸν τρόπον σκέψεως) ὁ συγγραφεὺς διατυπώνει τὸ Σωκρατικὸν πρόβλημα ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν καταδίκην τοῦ φιλοσόφου. Εἰς τὴν διατύπωσιν αὐτὴν ὁ Δ. "Α. δὲν ἐκφεύγει ποσῶς ἀπὸ μίαν λογικὴν γραμμὴν σκέψεως, δι' αὐτὸ καὶ ἡ προσπάθειά του τείνει νὰ δώσῃ μίαν ἐρμηνείαν τοῦ ζητήματος δυναμένην νὰ ἐνταχθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς πλαισίων λογικῶς κατανοητῶν. Ὅμως εἶναι φανερόν ὅτι τὸ λογικὸν ἐπιχειρήμα προσκρούει διαρκῶς εἰς τὸ λογικῶς ἀνεξήγητον τῆς ἀποφάσεως τῶν Ἀθηναίων νὰ θανατώσων τὸ μεγαλύτερον τέκνον τῆς πόλεως των. Ὁ Δ. "Α. εἶναι διαρκῶς ἐνήμερος τοῦ ἀδιεξόδου αὐτοῦ, δι' αὐτὸ καὶ προσφεύγει εἰς ἠθικὸν ἰδεαλισμὸν διὰ νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὴν ἀγωνίαν του. Ἀλλ' ἡ ἀπλῆ ἠθικὴ καταδίκη τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας οὐδὲν ἱκανοποιεῖ, πολὺ περισσότερον δὲν ἐρμηνεύει τὴν συγκρούσιν τῶν δύο λογικῶν, τῆς Σωκρατικῆς καὶ τῆς ἰσχυροῦσης κοινωνικῆς. Μόνον ἡ περαιτέρω κοινωνιολογικὴ ἐμβάθυνσις τοῦ ζητήματος θὰ διηυκρίνιζε τὴν ἠθικὴν ἀντίφασιν τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ ἡ καταδίκη τοῦ Σωκράτους. Εἰς τὴν πραγματικότητά, εἰς τὰς δύο νοοτροπίας ὑπόκεινται διαφορετικαὶ κοινωνικοανθρωπολογικαὶ καταστάσεις. Αἱ δύο σκέψεις ἀλληλοαντιμετωπίζονται ἐπὶ διαφορετικῶν ἀνθρωπολογικῶν ἐπιπέδων καὶ δι' αὐτὸ ἀδυνατοῦν νὰ 'συναντηθοῦν' ἐπὶ κοινῷ ἐδάφους, καὶ ἐπομένως δὲν συμπέσουν. Εἰς τὸν διάλογον, ὁ ὁποῖος διεξάγεται μεταξὺ τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν συμπολιτῶν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δίκης, ὁ νόμος τῆς ταυτότητος παραβιάζεται συνεχῶς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ κοινωνικὴ λογικὴ εἰς βάρος τοῦ Σωκρατικοῦ λόγου, ἀλλ' εἰς ἐκεῖνο μόνον τὸ πεδῖον εἰς τὸ ὁποῖον αὐτὴ ὑπερτερεῖ, τὸ ποσοτικόν, ὅπου τὸ ἄτομον δὲν δύναται ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς συλλογικῆς βουλήσεως. Τοῦτο συνεπάγεται τὴν φυσικὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ Σω-

κράτους. Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ποιοτικὸν πεδῖον ὁ Σωκρατικὸς λόγος κατάγει νίκην ἐπὶ τῆς ἰσχυροῦσης κοινωνικῆς λογικῆς τῶν συμπολιτῶν του, νίκην τὴν ὁποῖαν ὁ συγγραφεὺς ἀντιλαμβάνεται ὑπὸ τὴν ἠθικὴν τῆς ὑφῆν:

That Athens killed Socrates was not a misfortune. The misfortune was that Athens did not save itself. (Preface, σελ. 26).

Ἡ λογικὴ γραμμὴ σκέψεως τὴν ὁποῖαν ὁ Δ. ᾤ. Α. ἀκολουθεῖ διὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς Σωκρατικῆς δίκης εἶναι ἀξιοπρόσεκτος, παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς ὠρισμένα σημεῖα τοῦ ἔργου αὕτη καταλήγει εἰς πλεονάζουσαν συλλογιστικὴν ἐπιχειρηματολογίαν, ἣ ὁποῖα ἐπερβαίνει εἰς βάρος τῆς δραματικῆς ὑφῆς

τοῦ ἔργου. Πιστεύω ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἔργου ἀνευρίσκειται περισσότερο εἰς τὰ κοινωνιολογικὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἀναινοῦνται παρὰ εἰς τὴν καθαρῶς λογοτεχνικὴν μορφήν. Ἄλλ' ἐπίσης εἰς τὸ ὅτι ὁ συγγραφεὺς κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ Σωκρατικὸν ζήτημα καὶ τὰ ἐπίμαχα ζητήματα, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς αὐτό, πολὺ σύγχρονα.

Μία ζωντανὴ λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις εἰς τὴν ἑλληνικὴν θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ἀντιπροβάλλωμεν ἐπιφελῶς τὸν τρόπον σκέψεως τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν προηγηθεῖσαν ἀπόπειραν τοῦ Βάραναλ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ ἴδιον θέμα.

Θ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΛΟΣ

Η ΛΑΣΠΗ

Ἄλθῆθεια, ἀδέρφια, πῶς ἔγινε
ἀπὸ ποῦ ἔχει ἔρθει τόση λάσπη;
τόση πηκτὴ, βρώμικη λάσπη;
Πῆδῃσε τοὺς βράχους, πῆδῃσε τοὺς τοίχους
κι ἔχει πνίξει κάτω ἀπ' τὴν πλαδαρὴ πατού-
σα της
τοὺς ἀνόγκηπους τῶν παιδικῶν μας ὄνειρων.
Τρύπωσε μὲς ἀπ' τὶς πόρτες
δρασκέλισε τὰ περβάζια τῶν παραθύρων μας
καὶ πλημμύρισε ὡς ἀπάνω τὰ σπιτία μας.
Βουλιάζουν μὲς στὴ γλιστερὴ της μάζα
τὰ πόδια μας
σὲ κάθε μας βῆμα.
Ἔντυσε μὲ τὴν καφετιά της γούνα τὸ
σῶμα μας
σὰ γάντι τυλίχτηκε γύρω στὰ χέρια μας.
Καὶ νὰ τη! Ἄδιστακτη, μουγγὴ
περνᾷ μὲς ἀπ' τοὺς πόρους στὸ σῶμα μας
κυλᾷ ἀγκαλιασμένη μὲ τὸ αἷμα μας
φώλιασε μόνιμα μὲς στὴν καρδιά μας.
Σεργιανίζει ἀνεμπόδιση
ἀνάμεισ' ἀπ' τὶς δεντροστοιχίαις τῶν στίχων μας
χρωματίζει τοὺς πίνακες τῶν ἔργων τέχνης
τ' ἄστρα, τὸν ἥλιο καὶ τὴ θάλασσα.

Ἔτεροκοπᾷ βαρῖα μὲς στὸν ἀέρα ποῦ
ἀναπνέομε
κάθισε πάνω στὸ σπῆθος μας
καὶ τυραννᾷ τὸν κουρασμένο μας ὕπνο.
Λάσπη πιά φυτρώνει στὰ μάτια μας
λάσπη ἢ ἀνάσα κι' ὁ λόγος μας
κι ὁ στοχασμὸς μας κι ἡ σκέψη μας λάσπη.
Καὶ τόσο πιά τὴν ἔχομε συνηθίσει
τόσο γίναμ' ἓνα μαζί της
ποῦ κανένας μας δὲ σκέφτεται
πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ καὶ δίχως λάσπη.

Ἔτσι, ὅσοι μπορούμε ἀκόμη νὰ κλαίμε
δὲν κλαίμε γιὰ τ' ἀδέρφια μας ποῦ πέθαναν
γιὰ τὴν ἀγαπημένη, ποῦ δὲ γνωρίσαμε
ἢ ἀκόμα γιὰ τὴν πληγωμένη,
τὴν ποδοπατημένη μας ἀξιοπρέπεια
παρὰ γιὰ τοῦτο τὸ χαμὸ τὸ μεγαλύτερο
γιὰ τὴ χαμένη, τὴν πεθαμένη μας εὐαισθησία..

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ

(διήγημα)

Πέταξε τὸ τσιγάρο καταγῆς μὲ θυμὸ καὶ ἀπόγνωση, ὅ,τι δὲν τοῦδινε χαρὰ τὸ μισοῦσε. Πέρασε τὸ πακοῦνι του πάνω ἀπ' τὸ τσιγάρο καὶ τὸ πίεσε μὲ μανία σὰ νάταν αὐτὸ ὅλη ἡ αἰτία τῆς δυστυχίας του. «Βλακείες», σῦριξε, σὰ θυμήθηκε τὸ ἔργο ποὺ μόλις εἶχε δεῖ. «Πφ», κι ἔφτυσε μὲ ἀηδία. «Ὁ καημὸς τῆς μάνας», ὠραῖο μελό, μιὰ παρωδία τῆς ἀνθρώπινης τραγωδίας μὲ χάπτu ἔντι, τὸ ἀπαραίτητο αἶσιον καὶ εὐτυχὲς τέλος τῶν ἐλληνικῶν ταινιῶν, ποὺ ἀποχανώνει τις αἰσθήσεις κι ἐξουδετερώνει τὴν ἀντίδραση», συνέχισε νὰ μονολογῆ σὰ νάκανε κήρυγμα: «Μᾶς ξεφτελίζουν μ' αὐτὰ τὰ ἀνοῦσια καὶ γλυκανάλατα ἔργα ποὺ μᾶς σερβίρουν, ὑποτιμοῦν τὸν ἀνθρωπισμὸ μας». «Ὅσο τὸ ἀναμασοῦσε τόσο πὺδ πολὺ ἄναβε, τώρα ἔβριζε μὲ πάθος, μὲ παραφορά. «Ἐγὼ φταίω ποὺ πῆγα, ἐγὼ φταίω ποὺ δέχομαι ἀδιαμαρτύρητα ὅ,τι μοῦ προσφέρουν.» Ὁ νοῦς του πῆγε στὸν Ἥλια. Αὐτὸς ποτὲ δὲν ὑπόκλιπτε στὶς ἀδυναμίες τῆς στιγμῆς, ποτὲ δὲν ἔκανε κάτι ποὺ δὲν τοῦ ἄρεσε μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ ὄφελος ἢ ὡρα ἢ γιὰ τὸ γέννησε μιὰ σύμπτωση. Σκεπτόταν πὼς ἐκεῖνος ἦταν ἄνδρας ἀληθινός, ἀνθρώπος ὀλοκληρωμένος, δὲν πῆγανε ποτὲ μὲ τὰ πρόβατα, ἦταν ὁ καπετὰν Ἔνας.

Ἔτσι γίνονταν πάντα, ὅλες του οἱ σκέψεις ὕστερα ἀπὸ κάθε σύγκρουση μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μὲ τοὺς ἄλλους καταλήγανε στὸ χαμένο του ἀδελφὸ. Συνέχισε στὴ σκέψη του νὰ παραδέρη: «Αὐτὸς μάλιστα, ἐγὼ τί εἶμαι; Ἔνα ἀπολειφάδι, ἕνας ἀκόλουθος, ὁ αἰώνιος δεῦτερος». Μέσα στὴν παραφορὰ του καὶ στὴν ἀγωνία του ἔσφιγγε ἀσυναίσθητα τις γροθιές του τόσο ποὺ τὸν πόνεσαν. Μὲ τὴ σκέψη τοῦ Ἥλια καταλάγιασε τὸ πάθος του κι ἔμειναν τὰ χέρια μετέωρα, ἀκόμη σφιγμένα, μὰ χωρὶς μανία πιά, σὰν ἔτοιμα ν' ἀπλωθοῦν, νὰ πιαστοῦν ἀπὸ κάπου. Τώρα, ἡσυχασμένος ἀρκετὰ, ἀναλογίστηκε μὲ κάποια εἰρωνεία τὴν ἀντίδρασή του αὐτὴ καὶ ψευτογέλασε, προσπάθησε ν' ἀναλύσει τὴν αἰτία τοῦ θυμοῦ του, ἀλλὰ τοῦ ἴσθε δύσκολο, γιὰ τὴν εἶχε κίολας ξεχάσει τί τὸν εἶχε προκαλέσει. Παράμεινε μὲ τὴν ἐντύπωση ὅτι πάλι θά'χε νοιώσει τὴν αἴσθησι τῆς ἀδικίας καὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ τὸν ἔκανε νὰ παραφερθῆ. Τὰ βήματά του ἄβουλα, ἀδέξια, ἀπόρθημα τὸν πῆγαιναν στὸ μόνο μέρος ποὺ συνειδητὰ κι ὑποσυνειδητὰ δὲν θά'θελε νὰ πάη. «Ἄν βρισκόταν ἕνα μέρος νὰ καταλύσω», μονολογοῦσε, «ἕνα κομματάκι γῆς, μιὰ ἡσυχὴ θέσι στὸ σύμπαν ν' ἀναπάψω τὸ κορμὶ μου καὶ νὰ βάλω σὲ τάξη τις ἀνήσυχες σκέψεις μου». Κατάληξε μὲ ὀργή: «Ἀπόψε δὲν θὰ μπορέσω ν' ἀνθέξω κανένα συμβιβασμὸ». Στάθηκε μπροστὰ στὸ σπῆτι του. Εἶχε φῶς, ξεχύλιζε ἀπ' τις χαραμάδες στὸ δρόμο, ἡ πόρτα τῆς αὐλῆς μισάνοιχτη, ἡ βραδυνὴ βεγγέρα δὲν εἶχε πάρει τέλος. Μιὰ αἴσθησι ζωῆς ἔβγαινε ἀπ' αὐτὸ τὸ σπῆτι ποὺ πατιόταν μὲ πελοίθησι καὶ μὲ σιγουριά ἀπ' τοὺς ἐνοίκους του, ποὺ πᾶναν τέτοια θέσι στὴ ζωὴ του καὶ στὴν καρδιά του. Ἀμφιταλαντεύθηκε, τελικὰ πῆρε τὴν ἀπόφασι, δὲν εἶχε πουθενὰ ἄλλου νὰ πάη. Ὅπως φαντάστηκε, ἡ αὐλὴ δὲν εἶχε ἀδειάσει ἀκόμη ἀπὸ τοὺς τακτικούς της ἐπισκέπτες. Χρόνια τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Κι ἂν ἦταν νὰ κρατοῦσε αἰώνια αὐτὴ ἡ ζωὴ, τὸ σκηρικὸ τοῦτο δὲν θ' ἄλλαζε. Τρία-τέσσερα καθίσματα ἀπλωμένα δῶ καὶ κει μέσα στὴ στενὴ αὐλὴ, μόνιμο πιά ντεκόρ στὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ χρόνου, ἴδιες παραστάσεις, γνωστὲς φάτσες, μορφὲς ρουφηγμένες ἀπ' τὰ χρόνια, ὑπάρξεις παραδαρμένες, δεμένες στὴ ζωὴ του τόσο ποῦχαν σφραγίσει τὸ εἶναι του μ' ἕνα τατουάζ ποὺ δὲν ἀπαλείφεται οὔτε ἀπ' τὰ χρόνια οὔτε ἀπ' τις καινούργιες ἐμπειρίες. «Οἱ καλὲς μας οἱ γειτόνισσες, οἱ κακὲς μου μοῖρες, ποὺ σὰν πεθάνουμε μᾶς ἀξίζει ἐκεῖ ψηλὰ ὄλοι μαζὺ νὰ κολαστοῦμε», σκέφθηκε πικρά.

Ἄπ' τὸ φῶς τοῦ δρόμου στὴ μισοσκότεινη αὐλὴ δὲν διάκρινε ἀκόμα καλὰ ποιοὶ ἀπαρτίζαν τὴν ἀπομνηνὴ ὀμίλησι, μὰ ἦταν σίγουρος πὼς κανεὶς ἀπ' τὰ τακτικὰ μέλη δὲν θά'λειπε. Πῆρε τ' αὐτὴ του τὴν κουβέντα τῆς θεῖας του τῆς Ἀρετῆς ποὺ ἀνάπαυε τὰ 150 της κιλά σὲ μιὰ πολυθρόνα εἰδικὴ γιὰ τὴν περίστασι. Στὶς διαστάσεις τῆς θεῖας του ἔβλεπε τὴν

οικονομία της φύσης. Σκεπτόταν συχνά με κακεντρέχεια πώς τὸ στερνό της περιβλημα κάλυπτε σοφὰ τὸν ἐσωτερικό της κόσμο, γιατί ἀπ' τὴ λάβα τῆς ψυχῆς της μπορούσε νὰ κατακαῖ ὀλόκληρη ἢ οἰκουμένη. Ὅ,τι γιὰ ἄλλες βραδιὲς ἦταν ἐνοχλητικό γι' ἀπόψε τοῦταν ἀφόρητο, τοῦ φαινόταν ἀδύνατο νὰ ξαναζήσει ψυχρὰ καὶ χωρὶς ἀντίδραση αὐτὴ τὴν κατάσταση ποὺ ἀπ' τὴ συχνὴ ἐπανάληψη εἶχε γίνει μὰ ἀλήθεια. Ἐκεῖ ἦταν, καὶ θάταν ἀφύσικο νὰ μὴ εἶναι, καὶ τὸ ἄλλο τακτικὸ μέλος τῆς παρέας, ἡ ἀσκητικὴ μορφή τῆς κυρὰ-Μάρως. Μόνιμα θλιμμένη, γιατί ἡ μονακριβὴ της κόρη εἶχε γίνει καλόγρια, ἔκρυβε τὸν καμὸ της κάτω ἀπὸ βαθιοὺς ἀναστεναγμοὺς καὶ ταυτόχρονα κατηγοροῦσε ὅλες ὅσες δὲν εἶχαν ἀκολουθήσει τὸ δρόμο τῆς κόρης της. Δὲ γινόταν ἀπαρτία, ἀν ἔλειπε τὸ τρίτο καὶ πιὸ σεβαστὸ μέλος, ἡ κυρὰ Εὐγενία ἡ δυναμικὴ καὶ φωνακλοῦ, ἕνας σωστὸς δαίμονας στὴν ἐμφάνιση, μὰ ἐξημερωμένη ἀρχοῦδα ποῦχωνε τὴ μύτη της παντοῦ. Γυναίκα μὲ βαρεῖα σκιά ποὺ σὰν ἐπεφτε πάνω ἀπ' τὰ σπῆτια τῆς γειτονιάς ἀφηνε τὰ σημάδια της. «Νάτες», σκέφθηκε, «ἢ Ἄτροπος, ἢ Λάχεσας καὶ ἡ Κλωθὸ ἢ οἱ κακὲς μου μοῖρες ἢ τὰ μαῦρα μου τὰ χάλια».

Οἱ γυναῖκες αὐτὲς δὲν τὸν εἶχαν βλάψει, ἀλλὰ καὶ μόνο ἡ ὑπαρξὴ τους τοῦ θύμιζε τὴν παρακμὴ του, πρὶν ἀρμάση, καὶ τὴ φθορὰ του πρὶν ὀλοκληρωθῆ. Πολλὲς φορές εἶχε βάλει αὐτὴ ν' ἀκούση τί λένε, ποῦ κινεῖται ἢ σκέψη τους, μέχρι ποῦδ σημεῖο φτάνει ἡ δύναμη τῆς ἐπιρροῆς τους στὸν ἀνθρώπινο στοχασμό. Καὶ τότε μ' ἐκπληξὴ του ἔκανε τὴ διαπίστωση ὅτι ἀνάμεσα σὲ μὰ κακότερη κριτικὴ καὶ μὴ συκοφαντικὴ ἐκστρατεία ἀκούγονταν σκέψεις μὲ κάποια φιλοσοφικὴ ὑπόσταση καὶ κάποια ἔννοια. Λεγόντουςαν μ' ἐκείνη τὴν ἀκατέργαστη λαϊκὴ θυμοσοφία ποὺ γέννησε τίς παροιμίες καὶ τὰ γνωμικὰ καὶ ποὺ προσδιόριζε μὲ συνέπεια τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Κι αὐτὴ ἡ νέα ἐμπειρία τὸν φούραζε, τὸν ἔκανε ἀνω κάτω, γιατί ἔβλεπε αὐτὰ ποὺ αὐτὸς θεωροῦσε ἀνυπερέβλητα προβλήματα καὶ τὰ συμπεράσματά του γι' αὐτὰ μεγάλες ἀνακαλύψεις νὰ εἶναι τόσο ἀπλῶ, τόσο μηδαμινὰ ποὺ νὰ τραγανίζονται σὰ στραγάλια ἀπὸ δόντια σάπια, ἀπὸ ψυχροσυνθέσεις ἀπλοϊκῆς, ἀπὸ ὑποστάσεις ἀδούλευτες. Σύγκρισε τὸν ἑαυτό του μὲ τοῦτες τίς γυναῖκες τίς ἀκατέργαστες κι ἔβλεπε πὼς ὑστεροῦσε, αὐτὸς ἀκόμη πελαγοδρομοῦσε, ἐνῶ ἐκεῖνες σύρανε κάποτε μὰ γραμμὴ καὶ τὴν ἀκολουθοῦσαν χωρὶς νὰ λοξοδρομοῦν, χωρὶς νὰ διασαλεύσουν τὸ ρυθμὸ τους, χωρὶς ἕνα ἰῶτα νὰ φεύγη ἀπ' τὴ θέση του.

Εἶχε βγάλει τὴν ἀπόφασή του ὅτι ἦταν γυναῖκες κατὰ βάθος κακὲς, ὑπουλες καὶ ζηλόφθονες παρ' ὅλη τὴν ἐπιφανειακὴ τους φιλανθρωπία καὶ τὴ συχνὴ τους ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ παράγωγά της. Καλὲς ἐνορίτισσες, συντρέχτριες καὶ πονόφυγες ἀφηναν συχνὰ τὸ στέκι τους ποὺ τῶχαν μόνιμα στημένο στὴν αὐλή του ἢ σ' ἕνα δωμάτιο τοῦ σπιτοῦ του στὶς χεμωνιάτικες νύχτες καὶ τρέχαν νὰ συνοδέψουν ἕνα ξόδι ἢ νὰ παρηγορήσουν μὰ χήρα. Ἡ μόνιμή τους ἐργασία ἦταν νὰ στέκωνται πίσω ἀπ' τὰ κλειστὰ παράθυρά τους καὶ νὰ ξένουν τὸ μαλλὶ τῆς μοῖρας τῆς γειτονιάς. Μάζευαν πληροφορίες καὶ τίς ταξινομοῦσαν κατόπιν ὅλες μαζὶ καὶ βγάζαν ἕνα συμπέρασμα ποὺ τίς ἀφηνε ικανοποιημένες. Ἐπλεκαν μὰ διήγηση συνταρακτικὴ μὲ πολλὰ ξένα στοιχεῖα, ἐφευρέσεις τῆς στιγμῆς ποὺ κάναν τὴν ἱστορία σαγηνευτικὴ γιὰ τὴν διήγηση. Ἀπ' τὰ χρόνια ἤξεραν κάθε ἀντίδραση τοῦ ἀκροατηρίου τους, τί τὸ συγκλόνιζε καὶ τί τὸ σόκαρε καὶ κανόνιζαν ἀνάλογα τὴν πορεία τους. Καθεμὴ εἶχε τὴ μέθοδό της νὰ διηγείται, ἀλλὰ ὅλες κρατοῦσαν μὰ κοινὴ γραμμὴ, πιπύλαγαν μὲ ἡδονὴ τὰ λόγια τους πρὶν τοῖς δώσουν μορφή κι ἀδειαζαν μ' ἀνακρίψιση ὅταν ἐνωιωθαν ὅτι ἡ στιγμὴ εἶχε ἔρθει, ὅτι τὸ ἀκροατήριό ἦταν ὄρεμο νὰ δεχτῆ.

Ἀνάμεσά τους στεκόταν κι ἡ μάνα του, ἡ κυρία Ἀδαμαντία, ποὺ κάποτε εἶχε καλύτερες προοπτικὲς ἀπ' τὴν τωρινὴ της τοποθέτηση, μὰ τελικὰ βρέθηκε μέλος τῆς παρέας τους, λίγο πιὸ μακριὰ τους, μὰ πάντα νὰ κλίνει πρὸς τὸ μέρος τους. Ἐπεφτε πιὸ νοικοκυρὰ ἀπ' ὅλες τους καὶ δὲν πατάταγε ποτὲ τὴ δουλειὰ της γιὰ νὰ πάει μέρος στὴν κουβέντα. Ἀπαντοῦσε μὲ μονόλογα ἀπ' τὴν κουζίνα της σὰ μαστόρευε ἕνα γλυκὸ ἢ ἐτοιμάζε τὸ βραδυνὸ φαγητό. Κινοῦταν συνέχεια καὶ πάντα κάτι ἔκανε ποὺ τοὺς προκαλοῦσε τὴ δυσφορία, μὰ ἦταν ἐκείνη ποὺ τίς συγκέντρωνε σὸ σπῆτι της καὶ τὸ ἤξεραν πὼς τίς εἶχε ἀνάγκη. Πιὸ θορήσκα ἀπ' τίς

Άλλες πίστευε ότι έκανε άμαρτία ν' άνακατεύεται στη ζωή των άλλων, μολοτοϋτο άκουγε μ' ενδιαφέρον τὸ ξόπλιασμα τῶν θυμάτων καί, ἐνῶ έκρυβε κάποια ἀνθρώπιά πού τήν έξουδετέρωνε ή παρτία της γιά τήν ζωή, παρακολουθοῦσε μέ κάποιο σαδισμό αὐτὸν τὸν διασιρισμὸ τῶν ὑπολήψεων πού γινόταν κάτω ἀπ' τὴς εὐλογίες της. Τὸν τελευταῖο καιρὸ έβλεπε καί τήν ἀδελφή του ἀνάμεσα τούς ν' ἀπασχολή τὰ χέρια της μ' ἕνα κέντημα καί νὰ συζητῆ μέ τὴση ἄνεση σὰ νάταν ή φυσική της θέση ἐκεῖ, σὰ νάταν μιά διαδοχή αὐτὸ ἀπ' τήν παιδική της ήλικία, πού τήν εἶχε ἀφήσει πρόσφατα, στὴς καρέκλες τῆς αὐλῆς. Αὐτὸ στὴν ἀρχή τὸν έφερε σὲ ἀπόγνωση. Τὸ εἶδε σὰ μιά κακομεταχείριση τῆς νιότης της, σὺν μιά λεηλασία τοῦ ἀνώτερου νοητικοῦ της, μιά ή βεβαιότητα πὸς δὲν βρισκόταν λύση καί γι αὐτὸ τὸ καινούργιο πρόβλημά του τὸν έκανε νὰ τὸ παραμερίσει. Στὴν πραγματικότητα ἤξερε πὸς εἶχε κι αὐτὸς τήν εὐθύνη του γι αὐτὸ, θάρπετε νὰ τήν εἶχε πλησιάσει ἀπὸ καιρὸ, νὰ τήν εἶχε στρέψει ἰσ' ἄλλη κατεύθυνση. Ἄλλὰ δὲ βαριέσαι, σκεπτόταν, μήπως μέ ὑπολόγισε ποτέ, νάταν ὁ Ἡλίας θάταν ὅλα διαφορετικά, θάρμασε ὅλοι διαφορετικά, γιατί ἐκεῖνος ἤξερε νὰ χειρίζεται τούς ἀνθρώπους. Μά κι ἂν ἀκόμη τήν έπαιρνα ἐγὼ στὰ χέρια μου, τί θὰ τῆς πρόσφερα; Μήπως εἶμαι ἐγὼ λυτρωμένος γιά νὰ λυτρώσω κι άλλους;

Όταν συνήθισαν τὰ μάτια του στὸ σκοτάδι, διάκρινε καί τή σιλουέτα τοῦ παπα-Φώτη. Συχνὰ τούς ἐπισκεπτόταν, ἦταν ὁ παπᾶς τῆς ἐνορίας τους, ἀγαθὴ φυσιογνωμία, καλόκαρδος μὰ μυθομανής. Τοῦ ἄρεσε νὰ διδάσκη σὲ εὐκολὰ ἀκροατήρια καί σ' ἀνθρώπους ποῦδειχναν πὸς κρέμονται ἀπ' τὰ χεῖλια του. Αὐτὴ ή τάση του τὸν έκανε ν' ἀποζητᾶ τή συντροφιά τῶν γυναικῶν καί ἰδιαίτερα τῆς κυρίας Ἀδαμαντίας πού τὸν πρόσφερε μέ κατάνυξη καί δέος, γιατί τῆς ὑποδαύλιζε τήν ἐλπίδα ὅτι ὁ γιός της ὁ Ἡλίας ἦταν ζωντανὸς καί θὰ γύριζε πίσω.

Εὐτυχῶς, σκέφθηκε, τὸ ἀπομυνὸ σκηρικὸ διαφέρει σὲ κάτι. Μὲ τήν παρουσία τοῦ παπα-Φώτη παίρνει ἀπόκρωση ἀσπρόμαυρη καί ὀπτικά τοῦλάχιστον σπάει τή μονοτονία. Ἄγκωσσε τὰ χεῖλια του, φοβόταν πὸς θὰ ξεσπάζε. Ἄπ' αὐτὴ τήν ἀνοῦσια ἐπανάληψη πάλι πὸ καλὸ τὸ δακρύθροχτο ἑλληνικὸ φίλμ. Τοῦλάχιστον ζοῦσες τήν τραγωδία τῶν άλλων κι ἐκεῖ πάνω στὸ πανὶ ὅλα εἶναι πὸ ὁμορφα, ὅλα ἔχουν μιά γραφικότητα, ἐνῶ ή ζωή, ὡ ή ζωή, εἶναι μοναδική γιά νὰ τὰ παρουσιάσει γυμνὰ καί ἄγωνα καί τόσο ἀπλά πού συχνὰ ἀναρωτιέσαι ἂν τάρησες ἐσὸ ή κάποιος άλλος καί ἐσὸ ἤσουνα μόνο ἕνας θεατῆς, ἕνας ἀπλὸς θεατῆς χωρὶς μᾶς δεκάρας ἀξία.

Ἡ μόνη του ἀντίδραση ἦταν νὰ πετάξει παρὰ νὰ πῆ μιά καλησπέρα κι ὕστερα νὰ χαθῆ σὺν κνηγνημένος μέσα στὸ σπίτι. Ἡ φόρα του τὸν πῆγε μέχρι τὸ σαλόνι, ἔπεσε στὸν καναπέ, γιατί ή προσπάθεια νὰ ζῆ καί νὰ συμβιβάζεται δὲν τὸν ἔβγαζε πάντα πολὺ μακριά, κάπου σὲ κάποιο σημεῖο χαλάρωνε τὸ ἠθικὸ του, λύγιζαν τὰ γόνατα, Ζέστη ἀφόρητη, σκέφτηκε ν' ἀνοίξει τὸ παράθυρο, μὰ παραιτήθηκε. Τὸ σπίτι ἦταν τὸ ὄγειο, ή σάλα φαινόταν ἀπ' τὸ δρόμο, ἔτσι θάρχε πάλι νὰ μοιρασθῆ τήν ἀπελασία του μέ τούς άλλους. Βυθόστηκε σὲ σκέψεις, ὁ νοῦς του πῆγε στὸν Ἡλία, νὰ ἕνας ἀληθινὸς ἄντρας, εἶχε τοῦλάχιστον τὸ θάρρος, νὰ πεθάνη γιά μιά ἰδέα. «Ἐγὼ κι ἂν πεθάνω, ἀπὸ πλήξη κι ἀπὸ ἀνία θὰ πάω», μονολόγησε.

«Πέτρο», ἄκουσε στριγγῆ τῆ φωνή τῆς μάνας του. «Όρίστε», ἀπάντησε σιγὰ κι ἀκριτὰ ἐνοχλημένος, γιατί ποτέ δὲν ἤξερε τί θὰ τοῦβγαῖνε ἀπὸ ἕνα ἀναπάντεχο κάλεσμα καί μάλιστα σ' αὐτὸν τὸν ἐπιτημηκὸ τόνο. «Πέτρο», ξανακούστηκε τώρα, πὸ στριγγῆ, πὸ ἐπίμονη. «Όταν σοῦ μιλῶ ν' ἀπαντᾶς». Μάντευε γιατί τὸν φώναζε. Εἶχε ἀντιληφθῆ μαιώνοντας πὸς ἀπ' τὸ ἀπομυνὸ πανηγύρι ἔλειπε ή ἀδερφή του καί θάρπετε αὐτὸς, σὺν ἀδερφός, νὰ νοιαστῆ. Αὐτὰ θὰ τοῦλεγε ή μάνα του καί, ἀκόμη, νὰ τῆς τρίξει τὰ δόντια, νὰ τῆς μαξέψη τὰ λουριά καί ἄλλα τέτοια. «Δὲν βαριέσαι, ὅπου νάνα θάρθῆ ή μάνα μου ἄδικα ἀνησυχεῖ, ή κόρη της δὲν κρύβει κανένα αἰθορητισμὸ γιά νὰ παρασυρθῆ σὲ ὀποιαδήποτε ἀνεπιθύμητη περιπέτεια, τῆ ζωή της τῆ μέτροσε, τήν ἀξιολόγησε καί τώρα τήν παζαρεύει, κάποιον θὰ πῆγη γιά νὰ τήν πάρη μέ πατᾶ καί μέ στεφάνι καί φυσικά χωρὶς ἀνταλλάγματα, τοῦλάχιστον ὄχι τόσα πού νὰ ἐκτεθῆ». Μὲ κανένα τρόπο δὲν ἤθελε νὰ λάβη μέρος στὴν παράσταση πού τοῦ προετοίμαζε ή μάνα του, γιατί δὲν πίστευε στὴν εἰλικρίνεια τῶν σχολῶν της. «Αφοῦ καί οἱ

δύο τους πάνε για τόν ίδιο σκοπό», αναλογιζότανε, «άφου εκείνη τή δίδαξε πώς νά τόν πετύχη, γιατί επιμένει νά κρατάη τά προσχήματα κατά τέτοιον χοντροειδή τρόπο; Ἄς τήν ἄφηνε ἥσυχη νά ξεμπερδεύε μιὰ ὥρα ἀρχίτερα». Κατά βάση δέν τόν ἐνδιαφέρανε οἱ δουλεῖς τῆς ἀδελφῆς του οὔτε πίστευε ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νά ἐπεμβαίη καὶ νά κανονίξῃ τήν τύχη τῆς, μόνο βέβαια ἀν τοῦ τὸ ζητοῦσε ἡ ἴδια. Δέν τοῦ ζήτησε ὅμως ποτὲ τὴ βοήθειά του, δέν βρέθηκαν ποτὲ νὰ ἐπικοινωνοῦν ἡχηκῶς, ἀπλῶς παροικοῦσαν στὸ ἴδιο μέρος καὶ τοὺς κάλυπτε ἡ ἴδια στέγη. Ὅ,τι ὅμως τὸν ἀνησυχούσε τώρα ἦταν ἡ φασαρία ποὺ θὰ ἐπακολουθοῦσε ἐξ αἰτίας τῆς ἀργοπορίας τῆς. Σὲ λίγο θάφτανε ὁ πατέρας καὶ ἡ ἀπουσία αὐτῆ δέν θάμνε διχῶς ἐπιπτώσεις. Ἦταν θεσμὸς αὐτὸς τοῦ σπιτιοῦ τους, ὁ τελευταῖος ποῦμπαινε στὸ σπῆτι νά εἶναι πάντα ὁ πατέρας. Ἄν κάτι δέν πῆγαινε καλὰ ἀπ' τὴ σκηνοθεσία, τοὺς ἄκουγε ὅλη ἡ γειτονιά, γιατί ὁ πατέρας του συνήθιζε νά ἐπιβάλλῃ τις ἀπόψεις του μὲ τρόπο ποὺ νά μὴ ἄφηνε ἀμφιβολία σὲ κανένα γιὰ τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία του. Κι αὐτὸ μὲ τὸν καιρὸ τὸ συνήθισε, στὰ ἀλλοτινὰ χρόνια, ὅταν ἀκόμη πίστευε σὲ κάποιον μέλλον, σὲ μιὰ λύτρωση, ἀποζητοῦσε μιὰ ἡρεμία, ἕνα σεβασμὸ γιὰ τις ἀπόψεις του, γιὰ τὴν ἰδιωτικὴ του ζωὴ. Τώρα πὰ δέν τὸν ἔνοιωζε, ἦταν σὰ νὰ ζοῦσαν σ' ἕνα κοινόβιο.

Σὲ λίγο ἄκουσε τις διαμαρτυρίες τῆς ἀδελφῆς του, ἠρέμησε ἀνακουφισμένος. Εὐτυχῶς, σκέφτηκε, ἀπαλλάχτηκα ἀπ' τὸ ρόλο μου, ἀνάλαβε ἄλλος. Ἄκουγε τὴν ἐπιπληρτικὴ φωνὴ τῆς μάνας του.

Βούλωσε τ' αὐτιά του γιὰ νά μὴ ἀναμίξῃ στὶς σκέψεις του τις κουβέντες τους, γιὰ νά μείνῃ μόνος μὲ τὸν ἑαυτόν του, νά ἐξασφαλίσῃ μιὰ ψίχα μοναξιά. Ἄναζήτησε μὲ τὰ μάτια του τὴ φωτογραφία τοῦ ἀδελφοῦ του, ἦταν κοντὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Ὁ Χριστὸς κι ὁ Ἥλιος, οἱ δύο στῦλοι τοῦ σπιτιοῦ μας». Μιὰ ἀχνὴ μουζούρα ἦταν αὐτὴ παρὰ φωτογραφία, τὴν εἶχαν βρεῖ σὲ μιὰ ταυτότητα τῆς κατοχῆς καὶ τὴν εἶχαν μεγεθύνει, μόνο τὰ μάτια φαινόταν, καὶ αὐτὰ ἔκρυβαν μιὰ ἀδιόρατη εἰρωνεία. «Ἐσὺ γλύτωσες, κοίτα καὶ μένα πὼς κατάντησα», μουρμούρισε. Ἄλλοτε ἔπλαθε ὄνειρα, γύρευε δύναμη σωματικὴ καὶ πνευματικὴ, ἔκρυβε ἰδανικά καὶ ἤθελε νά τελεσφορήσουν, ἤθελε ν' ἀγωνισθῆ γι αὐτὰ καὶ νά νικήσῃ. Τὰ κλώσσησε γιὰ καιρὸ καὶ τὰ ἰδανικά του καὶ τὰ ὄνειρά του κι ἕστερα τ' ἄφησε νά κοιμοῦνται, παραδέχτηκε τὴν ἦττα του καὶ μπῆκε κι αὐτὸς, ὅπως ὅλοι, σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι κάτω ἀπ' τὴ σκιά τοῦ ἀδελφοῦ του. Κι ἔνοιωθε μόνον αὐτὸς ἀπ' ὅλους τὴν τραγικότητα τῆς πράξης του, γιατί αὐτὸς ἤξερε καλύτερα τὴν πραγματικὴ σημασία τῆς ἀόρατης παρουσίας τοῦ χαμένου του ἀδελφοῦ. Τώρα καὶ εἴκοσι χρόνια, ἀπὸ τότε ποὺ εἶχε χαθῆ, πρωταγωνιστοῦσε στὴ ζωὴ τους. Γιὰ τὴ μάνα ἦταν ὁ καλὸς κι ἀγαπημένος γιὸς ποὺ τὸν περιμενε νά γυρίσῃ, νά τὴ λύτρωσῃ καὶ νά τὴ δικαιώσῃ. Γιὰ τὸν πατέρα, ποὺ δέν ἦταν καὶ τόσο σίγουρος ἀν ὁ γιὸς του ζοῦσε καὶ θὰ ξαναγύριζε, ἦταν αὐτὸς ὁ γιὸς ποὺ εἶχε συγκεντρώσει ὅλες τις χαμένες του φιλοδοξίες, ποὺ θὰ σιγοῦρενε τὴ φαμίλια του καὶ θὰ συνέχιζε μ' ἀξιοσύνη τὴ γενιά του. Γιὰ τὴν ἀδελφὴ του σήμαινε τὴν ἀποκατάσταση, σήμαινε τὸ μέλλον τῆς ποὺ τὸ ἔκαναν προβληματικὸ ἡ ἔλλειψη μιᾶς ἀξιόλογης προίκας καὶ ἀνάλογου παρουσιαστικοῦ. Ὅλα θ' ἄλλαζαν σὰν γύριζε ὁ Ἥλιος. Καὶ στὸ τέλος ὅλοι βρέθηκαν νά τὸν περιμένουν.

Ἐκεῖνος ἤξερε πὼς ὁ Ἥλιος ἦταν χωμένος δυὸ μέτρα κάτω ἀπ' τὴ γῆ σὲ κάποια βουνοπλαγιά, ἐκεῖ ἴσως ποὺ ἄφησε τὴν πνοή του, ποῖος ξέρει τὸ τέλος του. Πολλὲς οἱ ὑποθέσεις, καμμιά ἡ βεβαιότητα, ἐκτὸς ἀπ' τὴ βεβαιότητα τοῦ χαμοῦ του. Τότε σ' ἐκείνη τὴ μακρινὴ ἀνήσυχη ἐποχὴ, ποὺ ἄρχισαν νά ψάχνουν, δέν βρῆκαν ποθενὰ ἶχνος του καὶ αὐτὸ τοὺς ἔδωσε τὴν αὐταπάτη πὼς ἦταν ζωντανὸς καὶ πὼς κάποτε θὰ ξαναρχόταν. Ἀκόμη κι ὁ Πέτρος ἔπιανε συχνὰ τὸν ἑαυτό του νά τὸν περιμένῃ καὶ πολλὲς φορὲς ἄκουγε μ' εὐχαρίστηση τὸν Παπαφῶτη, ποὺ σύμφωνα μὲ τὰ λόγια του ἡ μέρα τοῦ ἐρχομοῦ του δέν ἦταν μακριά. Τὴν ταῦτισή του μὲ τις ἀντιλήψεις καὶ τὰ ὄνειρα τῆς οἰκογένειάς του τὴν ἔβλεπε ἀπὸ μέρα σὲ μέρα νά μεγαλώνῃ κι αὐτὸ τοῦ ἔκανε ἀβάσταγο τὸ βάρος μιᾶς παρακαμῆς ποὺ τὴν ἔνοιωθε τόσο κοντά. Ἐβλεπε πὼς κι αὐτὸς εἶχε πιαστῆ ἀπ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα τὴ μισοσθημένη ἀπ' τὰ χρόνια, πὼς κι αὐτὸς πάσχιζε ἀνέλπιδα ν' ἀναστήσῃ τὸν ἴσκιον, νά τὸν κἀνὴ οὐσία καὶ λύτρωση.

Γιὰ τοὺς ἄλλους ἡ λύτρωση ἦταν ὕλική, μὰ γι αὐτὸν ἦταν μιὰ πνευματικὴ ἀπελευθέρωση, ἡ ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ, μιὰ ἔξαρση τῆς καταπιεσμένης του προσωπικότητας, μιὰ δικαιολογία ποῦχε χρέος νὰ δώσει, πὼς δὲν πέρασε ἄσκοπα ἀπ' αὐτὸ τὸν κόσμο. Ἀρχικὰ εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν ἠρωισμό τοῦ ἀδερφοῦ του γιὰ τὴ δική του τελείωση, μὲ τὰ χρόνια ὅμως ἔγινε τὸ ἀποκοῦμπι του καὶ τὸ μέτρο του. Μὰ ἡ συγχή του ἀναμέτρηση μὲ κείνον, πού τὸν γιγάντωνε ἢ ἀπόσταση μὲ τὸ ἄφθαρτό του πνεῦμα, ἔφερε τὸ ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Τὸν ἔκανε ἐτερόφωτο, ἄβουλο καὶ δίγλωμο. Πάντα λιγότερε τοῦτος μπροστὰ σὲ κείνον. Πάντα περισσότερο ὁ ἄλλος. Μὰ ἐπειδὴ τὸν ἀγάπησε κι ἀπ' τὴν ἐποχὴ πού δὲν ἦταν μιὰ ἀπλὴ σιὰ, τὸν δέχτηκε νὰ τοῦ παραστέκεται καὶ πάντα χαμηλῶνε μπροστὰ του. «Ἐκεῖ πού θάταν κάποιος ἄλλος ἢ κάτι ἄλλο ἄς εἶναι ὁ Ἡλίας», δικαιολογίταν. Ἐκεῖ ὅμως πού ἡ ἀναμέτρηση τὸν ἐξουθένωνε καὶ τὸν πονοῦσε ἦταν σὰν τὴν τόνιζαν τὰ ὑπονοούμενα τῆς ὑπόλοιπης οἰκογένειας πού τοῦ φόρτιζε μὲ τέτοια ἔνταση τὴ μειονεξία του, ὥστε, ὅσο προχωροῦσαν τὰ χρόνια, νὰ γίνεται τέλεια ἀνίκανος ν' ἀντιμετώπιση τὴ ζωὴ. Γιὰ νὰ δώσει κάποια διέξοδο στὴν ψυχική του δυσφορία, ἄρχισε νὰ ζῆ μόνο στὰ ὄνειρά του, πρωταγωνιστὴς ἀλλὰ καὶ κεῖ ἀκόμη μὲ βαθεῖα πληγωμένα συναισθήματα. Ἦταν 26 χρόνων καὶ δὲν εἶχε κάνει ἀκόμα τίποτα, τὰ τελευταῖα δυὸ χρόνια ἀγωνιζόταν νὰ πείση τὸν ἑαυτὸν του ὅτι ἔπρεπε νὰ σπρωθῆ νὰ διαβάση γιὰ νὰ πάρη τὸ πτυχίο του. Σὰν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἀδράνείας του ἦταν νὰ μὴ βροῖση δουλειὰ καὶ νὰ τὸν τρέφει ὁ πατέρας του πού διαρκῶς τοῦ τὸ κοπανοῦσε. Ἐκεῖνος στὴν ἀρχὴ ἀντιδρούσε καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν του καὶ μὲ τὸν πατέρα του πού δὲν ἔδειχνε ἔστω μιὰ ἐπιφανειακὴ λεπτότητα νὰ μὴ τοῦ τὸ χτυπήει συνεχῶς καὶ ιδιαίτερα τὴν ὄρα πού τοῦδινε τὰ λεφτά. Μὰ μὲ τὸν καιρὸ συνήθισε καὶ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ σὰν τσέπωνε τὸ χαρτίλικο, πού τὸ συνώδευαν βαρυνγκόμια καὶ ἀναθεματισμοί, ἔπεφτε σὲ κείνη τὴν ἀνέξοδη φιλοσοφία τὴν καθόλου δημιουργικὴ πού ὀδηγεῖ στὴν ἄρνηση καὶ δημιουργεῖ σκέψεις γιὰ τὴν ἀνυπαρξία.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταβατικὸ στάδιο, σὰν τὸν τύλιξε πᾶ ἡ ἄρνηση ὀλόκληρο, ὅταν ἀκουγε τίς γειτόνισσες νὰ φλυαροῦν καὶ νὰ προδιαγράφουν τὸ μέλλον τοῦ κόσμου μὲ τόση ἀνεμελιά καὶ τέτοια ἐλαφρότητα, ἔνοιωθε εὐδαιμονία γιὰ τὴν κατάντια τοῦ ἀνθρώπου. Συρόταν στὴ ζωὴ ἄσκοπα καὶ τὴν εὗρισκε ὀχληρὴ καὶ σαθίστρια.

Κι ἀπόψε ὅπως καὶ κάθε βράδυ ἤξερε τί θὰ συμβῆ. Εἶχε τὴν εἰκόνα ὅλης τῆς οἰκογένειας μπροστὰ του. Ἡ μάνα του, πού ἀγωνιζόταν ν' ἀποδείξῃ πὼς τὸ σπίτι ἦταν πατριαρχικό καὶ πὼς ὅλοι ἔκνυπταν κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ἔδινε στὸν πατέρα τὴν πρώτη θέση σ' ὅλες τίς ἐκδηλώσεις τῆς κοινῆς ζωῆς. Αὐτὸ ὅμως δὲν κρατοῦσε πολὺ, ὅταν πίστευε πὼς μειώνεται τὸ δικό της κύρος ἔξασπαγε σίτις γνωστές της ἱεραμιᾶδες πού ἦταν σὰν μονόλογοι ἀρχαίας τραγωδίας καὶ εἶχαν διάρκεια πέραν τοῦ 24ώρου. Ὁ πατέρας πάλι, ἐπειδὴ δὲν ἦταν σύγουρος ἀν πραγματικὰ διαφέντευε τὸ σπίτι κι ἀν ὁ λόγος του εἶχε πέραση, ἐπέβαλλε τὴν παρουσία του μὲ τέτοιο ἠχηρὸ τρόπο καὶ τόση ἀδιαλλαξία πού δὲν ξεγελοῦσε κανένα παρὰ μόνο τὸν ἑαυτὸν του κι αὐτὸ ὅμως ἦταν ἀμφίβολο. Ἔτσι κανεὶς δὲν ἐβγαίνει νικητὴς ἀπ' αὐτὲς τίς συγκρούσεις.

Ὅταν κάθονταν στὸ τραπέζι, κρατοῦσαν τοὺς τύπους. Ἦταν ἡ μόνη ὄρα πού τοὺς ἔβρισκες ὅλους μαζί κι ἀντιμέτωπους, δύσκολη ὄρα πού τοὺς τὴν ἔκανε ἀπαραίτητη ἡ κοινὴ συμβίωση. Συνήθως δείχναν ὅλοι κουρασμένοι, ἀποκαμωμένοι, μὰ δὲν τὸ βάζαν κάτω, ἦσαν ἔτοιμοι γιὰ καυγά. Ἀκολουθοῦσαν ὅμως τὸ πρωτόκολλο πού τοὺς ἐπέβαλε ἡ μάνα κι ἐκείνη ἤθελε νὰ μὴ ξεμακρύνῃ κανέναν τοὺς ἀπ' τὴν παράδοση. Αὐτὴ ὅλη ἡ προσπάθεια, πού τοὺς ἔβγαζε ἀπ' τὴ σειρά τους, τοὺς ἔφερεν ἀντίδραση τέτοια πού ἀναζητοῦσαν ἀφορμὴ γιὰ νὰ ξεσποῦν καὶ ἡ ἀφορμὴ πάντα βρισκόταν.

Στέκονταν ὄρθιοι γύρω ἀπ' τὸ τραπέζι ὥσπου νὰ τελειώσῃ ἡ προσευχὴ καὶ ταυτόχρονα κινοῦσαν τὸ πόδι νευρικά ἀδμονώνοντας πότε θὰ τελειῶνε γιὰ νὰ πάρουν τὴ θέση τους στὸ τραπέζι. Ἡ ἀδελφὴ του, ποῦνε πάντα τὴν προσευχὴ σὰν μικρότερη, νευρίαζε πότερ' ἀπ' ὅλους καὶ τᾶλεγε μισὰ γιὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀντίδραση τῆς μάνας. Ὅποτε, σὰν τελειῶνε τὸ φαγητό, πιστοὶ στὴν παράδοση σηκώνονταν καί, ὅπως ἀπόσωνε πάλι ἡ ἀδελφὴ του τὴν

προσευχή της απόλυτης, ο πατέρας αποχωρούσε και λυτρωνόντουσαν όλοι.

Ήλπιε ο Πέτρος έτρωγε βιαστικά και σκυμμένος στο πιάτο του χωρίς να τολμήσει να υψώσει το κεφάλι του για να μη δώσει λαβή για καννά. Ήξερε πώς ήταν μάταιο, κανείς στο σπίτι του δεν άφηνε την ευκαιρία να φανή σπουδαίος, ή αφορομή θα βρισκόταν όπωσδήποτε. «Πήγες σινεμά, έσύ, άπόψε;» ρώτησε ο πατέρας και συνέχισε χωρίς να τον νοιάζει ή απάντηση. «Μούχες υποσχέθη ότι δεν θα ξαναπιάς καθημερινή». Πώς θέλει ν' αταπατάται, σκέφθηκε ο Πέτρος και να υποδέεται τον πάτερ φαμίλιας, αφού τόξερε, όταν μου άπόσπασε την υποσχεση, πώς δεν θα την κρατούσα. "Άς είναι όμως, θέατρο, θέατρο, άς κρατήσω κι εγώ τα προσχήματα. Έσκυψε το κεφάλι συντριμμένος, τό παραδέχτηκε, πήγε σινεμά γιατί ήταν κουρασμένος άπ' τη μελέτη, ήθελε λίγο να ξεσκάσει. Μέσα του πρόσθετε με κυνικότητα: «Είχα βαρεθεί να ξεφυλλίζω τά βιβλία, πού πρέπει να διαβάσω, και σάς και μένα τον ίδιο». Πήγε να ξεφανώσει, να τους πετάξει τις σκέψεις του, να τους πη πώς τον έπνιγε ή άτμόσφαιρα του σπιτιού τους, τον έπνιγε ή παρουσία του ήρωά τους, του ήρωά του, τον σκότωνε και τον εκμηδένιζε ή διαρκής σύγκριση μαζί του, ήθελε να πη «σκοτώστε τον, επιτέλους, θάρτε τον για ν' ανασάνω κι εγώ». Ήθελε πολλά να πη, να τους πη πώς άφησαν μια σκιά να τους έξουθενώσει, να τους παίρνει όση δύναμη διαθέτει μια ανθρώπινη ψυχή. «Μας άφησε λειψούς», έκλαιγε μέσα του, «μας πήρε με τό θάνατό του τη λιγοστή μας ζωή». Μά τους λυπήθηκε, λυπήθηκε και τον ίδιο τον εαυτό του, λυπήθηκε και τη σκιά του άδελφού του που περιπλανιόταν στο σπίτι. 'Ο πατέρας συνέχιζε την κατσάδα του, άκουσε τις τελευταίες λέξεις «τό χαρτζιλίκι κόβεται, δεν μπορώ εγώ να τρέφω ένα άκαμάτη». "Άμ δεν κόβεται, συνέχισε στη σκέψη του. Αύριο πάλι θα του ξανάδινε, μ' ένα τρόπο σά να τοίκανε έλεημοσύνη και θα συνόδευε τη χειρονομία του αυτή με τις σχετικές παρατηρήσεις και τ' άνάλογα σχόλια. Κουραστικά, βέβαια, μα όπωσδήποτε γνωστά και γι αυτό χωρίς να κανένα ενδιαφέρον, μα άπαραίτητα για τη συντήρηση της ζωής του. «Άλλοστε», σκεφτόταν παρρά, «με λίγες φωνές έξασφαλίζω τη ζωή μου». Άκουσε τη μάνα του να μουρμουράει: «Τί τό λές και δεν τό κάνης, έσύ τον χάλασες». «Πάψε έσύ», διάταξε κοφτά ο πατέρας. 'Ο Πέτρος έπιασε ένα ειρωνικό βλέμμα άπ' τό μέρος της άδελφής.

Σιώπησαν και οι σκέψεις τους πήραν άλλο δρόμο. Καθένας ζούσε στη σιωπή του κι άποεχνιόταν στη μοναξιά του, σίγουρος πώς ο άλλος δεν πατούσε στα μονοπάτια της σκέψης του, ήταν ή μόνη στιγμή πού άνήκαν στον εαυτόν τους, όλοι μαζί και χωρία. 'Ο Πέτρος έκανε να διαμαρτυρηθή σε μια τελευταία προσπάθεια να σώσει την αξιοπρέπειά του, αλλά ποιά αξιοπρέπεια θάσως και από ποιούς; "Όλοι άπ' τη σκοπιά τους είχαν δικιο κι ύστερα ποιός τον υπολόγιζε για να βάλει αντί στον πόνο του, να του δείξει λίγη κατανόηση, ήταν μάταιο για όλους και γι αυτόν τον ίδιο, γιατί δεν μιλούσαν την ίδια γλώσσα. Χειρονομούσαν κι έβγαζαν άναθρες κραυγές, μόρφαζαν και τά πρόσωπά τους έδειχναν μάσκες ενός κακοπαιγμένου θεατρικού έργου. Ήταν ξένοι όλοτελα μεταξύ τους και τους έμενε μόνος συνδικτικός κρικός ο Ήλιος, αυτός μόνο τους ένωνε, τους έκανε νάχουν κάτι κοινό. Και δεν άποφάσιζαν να τον σπάσουν αυτό τον κρικό, γιατί τί θα τους έμενε τότε, δεν ήτανε προετοιμασμένοι να δεχτούν τό τίποτα, να άπλωθή μέσα τους τό κενό. Έκείνος με τό θάνατό του κατάφερε να τους δώσει μια ψευδαίσθηση πώς κάποτε τους άγγιξε ή ευτυχία κι ότι αίτία για την τωρινή τους δυστυχία ήταν ο χαμός του. Έτσι βοήχαν μια δικαιολογία να σηκώνουν τό βαρύ φορτίο της ζωής πλάθοντας μια μορφή τέλεια, ιδεατή, χωρίς ψεγάδι, μια μορφή ήρωική πού πέρασε κάποτε από πλάι τους και, τό κυριότερο, τους άνήκε.

Στό κρεβάτι του τώρα ξεπλωμένος ξαναζούσε τις στιγμές. Έφερε στο νοϋ του τις μορφές όλων, του πατέρα του, της μάνας του, της άδελφής του. Ήξερε τά λόγια τους και τις παραμυθότερες κινήσεις τους. Έβλεπε τις προσπάθειές τους να φαίνωνται φυσικοί, να δείχνουν τάχα μια κατανόηση για τις αδυναμίες του άλλου κι ήταν σαν κακοί ήθοποιοί πάνω σε μια σαηνή στημένη πρόχειρα. Τά ξεσπάσματά τους ήταν βία και ίσως ήταν ή μόνη τους στιγμή πού την παραδεχόταν ο Πέτρος. Τέλος ο νοϋς του έφτανε στον Ήλιο, ήταν μια

καθεβραδινή συνήθεια να τον αναπολή, να τον θωρή όπως ήταν, τότε εκείνη την τελευταία βραδιά που έφυγε. Ήταν τότε 6 χρονών, ο Ήλιος 17. Μαθητής ακόμη. Τον φέρνει στο νοῦ του, ψηλός, ξοηρός, επαναστάτης. Θυμάται πώς συνήθιζε να του μιλά, να του λέει τα όνειρά του, τις ιδέες του, τα παράπονά του. Τον πλησίαζε μέσα στη νύχτα, καθόταν κοντά στο κρεβάτι του και τοῦλεγε, τοῦλεγε, του ξεδίπλωνε τον εαυτό του, ο Πέτρος αγωνιζόταν να μη κοιμηθῆ μά δὲν τὸ κατάφερε, ἢ μονότονη θερμὴ φωνὴ τὸν ἀποκοίμιζε, μά τοῦμενε ἢ αἰσθησῆ μέσα στὸν ὕπνο του πὼς ἐκεῖνος ἀκόμη τοῦ μιλοῦσε.

Καὶ κείνο τὸ βράδυ ὁ Πέτρος τὸν περιέμενε νὰ τοῦ πῆ, νὰ τοῦ μιλήσει, νὰ συνεχίσουν τὸ καθεβραδινὸ τους παιχνίδι, ὁ ἕνας νὰ μιλά, νὰ ξεδιπλώνεται κι ὁ ἄλλος ν' ἀκούει. Ήταν ἕνα βράδυ συνηθισμένο μά καὶ διαφορετικό, ὁ πατέρας εἶχε περάσει ἀπ' τὸ σχολεῖο καὶ πήρε τ' ἀποτελέσματα τοῦ Ήλια, ὁ Ήλιος εἶχε μείνει μετεξεταστέος στὰ Μαθηματικά. Ὁ πατέρας ἀφείξε καὶ βρόνταγε ἀπὸ ὀργή, ἢ μάνα κλαψούριζε, ὁ Ήλιος δὲν φαινόταν, ὁ Πέτρος ἤξερε πὼς φοβόταν νὰ πλησιάσει στὸ σπίτι. Τέλος ἄκουσε τὴ φωνὴ του νὰ διαμαρτύρεται. Μέσα στὸ πανδαιμόνιο ποὺ ἀκολούθησε, τοῦμεναν μόνο οἱ διαμαρτυρίες τοῦ Ήλια. Ἄλλοτε ἀδύναμες καὶ παρακλητικὲς κι ἀβέβαιες κι ἄλλοτε ἐκρηκτικὲς. Ὅστερα τὸν θυμάται νὰ ὀρᾷ στὸ δωμάτιό τους ἄγριο, ἀναστατωμένο. Εἶχε ἐπαναστατήσει πιά καὶ τώρα ἢ ὀργὴ τὸν ἐπινυγε. Εἶχε πρόσωπο γλυκό, ἀνταριασμένο, ἢ ἀδικία τὸν πόναγε, μά ἀνήσυχη μορφὴ ἦταν, ποῦκρυβε μά ἀνήσυχη ψυχὴ ποὺ δὲν λύγιζε εὐκολα. Βρισκόταν ἀκόμη στὶς πρῶτες ἀναζητήσεις καὶ τὰ ἐρωτήματα τὸν κατάκλυζαν μὲ βιαιότητα. Γι αὐτὸ καὶ δὲν συγχωροῦσε εὐκολα τὴν ἐπίθεση ποὺ δέχτηκε, δὲν δεχότανε καμμιά καταπίεση, κανένα συμβιβασμὸ δὲν συγχωροῦσε. Ἦρθε πάλι καὶ στάθηκε κοντά του, τὸν κοίταξε πρῶτα σιωπηλά, ἔδειχνε πὼς κάτι ἤθελε νὰ τοῦ πῆ. Γι ἄγνοια ξέσπασε γιατί δὲν τόχε ὁ χαρακτήρας του νὰ συγκαταῆ τὰ αἰσθημάτα του. Ὁ Πέτρος μάντεψε, παρὰ τὸν ἄκουσε νὰ λέει: «Πετράκη, ἀπόψε θὰ φύγω. Τώρα ποὺ θὰ κοιμηθοῦνε θὰ τὸ σκάσω. Θὰ βγῶ στὸ βουνό, Πετράκη, ἐσένα μόνο θὰ θυμᾶμαι ἀπὸ δῶ μέσα». Κοίταξε κατὰ τὶς φωνὲς τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας, ποὺ ἀκόμη ἐξακολουθοῦσαν. «Ξέρεις, Πετράκη, φεύγω γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀκούω πιά, τοὺς βαρέθηκα».

ΜΑΙΡΗ Π. ΣΤΑΥΡΟΥ

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΤΗΡΙΟ ΣΤΟ ΓΙΩΡΓΟ ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΗ

Σεβόμαστε τὴ ροὴ τοῦ χρόνου.

*Ἢ γνωριμία κι' ὁ χωρισμὸς
ἀνοίγουν τὸ παράθυρο στὴ διαύγεια,
τὸ κλείνουν τὸν Ὀκτώβρη
μὲς τὸ χαλκὸ.
Κι' ὅμως ὑπάρχει μιὰ αἰσθησὴ πληρότητας:
τὸ ρόδο δὲν τὸ χτύπησε χειμῶνας
μὲ τὴν τριβή.*

*(ἀναχωρήσεις γέμισαν οἱ δρόμοι
κι' ἀποδημίες)*

*Καλὸ ταξίδι σου, ἀδερφεῖ τῶν ἄλλων ἡμερῶν μας.
Ἢ μνήμη σου θὰ εὐδοκιμῇ τὸ φῶς, τὸ γιασεμὶ
καὶ τὶς εὐχές.
...καὶ νὰ μᾶς ἀγαπᾷς...*

Λευκωσία 1 Σεπ. 1967

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

«ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΑΓΓΕΛΟΙ» ΣΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

«Οι Τρεις Άγγελοι» του Άλπερτ Ούσσόν, που σκηνοθέτησε ο Εύης Γαβριηλίδης στη τηλεόραση υπήρξε αδιαμφισβήτητα μία τηλεοπτική επιτυχία από τις σπάνιες. Άσφαλώς το έργο με τον «ευτράπελο» χαρακτήρα του είχε άρκετά στοιχεία για να βοηθήσουν τη σκηνοθεσία του. Επί πλέον παρουσιάστηκε στην κατάλληλη του ώρα, ως Χριστουγεννιάτικο. Η επιτυχία του όμως στη μικρή δθόνη της τηλεόρασης στηριζόταν δλοτέλεα πάνω στην μελετημένη και άψογη σκηνοθεσία, παρά στην υπόθεσή του.

Άκριβδώς τη σκηνοθετική γραμμή θέλω να τονίσω και να επισημάνω με τό σημείωμά μου. Οι έρμηνευτές είναι γνωστοί κι' ο καθένας τους έχει χαράξει μία δική του πορεία, χαρακτηριστική. Κι' όμως κάτω από την αυστηρή διεύθυνση του Εύη Γαβριηλίδη υποταχότανε, παρουσιάζοντας ένα άρμονικό σύνολο κρατημένο σ' ένα όριζόντιο επίπεδο, χωρίς ύπερήψεις του άλφα ή προβολή του βήτα. Αυτή κι' όλας ή ισοτιμία στη δράση και στην εμφάνιση και στα γκρόπλάνα και σε όλη τη διάρκεια του έργου δημιούργησε την ισοτιμία στην αξία των προσώπων στο έργο, αλλά και την ισοτιμία στην έρμηνευτική έργασία των ήθοποιών.

Άπό την τηλεοπτική άποψη οι άλλαγες των εικόνων με λογική σειρά και σε ίση συχνότητα για όλους έδινε ταχύτητα και ποικιλία στο έργο. Θεωρώ μία καλή επιτυχία της τηλεόρασης τη μετάδοση αυτή.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ε. Π. Λαγάκου: «Δυό όμιλίες για τό Γιώργο Σεφέρη», Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, Δεκέμβριος 1967.

Άδιαμφισβήτητα, μία άπ' τις σημαντικότερες έθνικές ύπηρεσίες, που πρόσφεραν στην Κύπρο κατά καιρούς τά άνωτέρα στελέχη της Έλληνικής Βασιλικής Πρεσβείας, που Λευκωσίας, είναι ή προώθηση της πολιτιστικής δράσης κ' ή άνοψωση της πνευματικής στάθμης. Καί, τό σπουδαιότερο, αυτό δέν έγινε μονάχα με την άφειδώλευτη παροχή χορηγημάτων σε χρήμα και δωρεών σε βιβλία, αλλά και με την προσωπική συμμετοχή και προσφορά σε κάθε πνευματική έκδήλωση. Πρόσφατες είναι οι τρεις εξαίρετες διαλέξεις του έκλεκτου πνευματικού άνθρώπου Πρεσβευτού κ. Μ. Άλεξανδράκη, που έγιναν σε διάφορες πόλεις και τελικά έκδόθηκαν σε τόμο με τον τίτλο «Γιά Έλευθερία και Δικαιοσύνη» και για τις όποιες γράψαμε σε παλαιότερο σημείωμά μας.

Τώρα, ό Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος δίνει σε βιβλίο δυό όμιλίες του τέως Συμβούλου της Πρεσβείας και Άριστου επίσης πνευματικού άνθρώπου

κ. Ε. Λαγάκου για τον ποιητή Γιώργο Σεφέρη (Λογοτεχνικό Νόμπελ 1963). Δόθηκαν κ' οι δυό στην Παιδαγωγική Άκαδημία, ή πρώτη τό Γενάρη του 1963 σε συγκέντρωση που όργάνωσαν άπό κοινού ό Έλληνικός Πνευματικός Όμιλος κ' ή Έθνική Έταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών Κύπρου κ' ή δεύτερη τό Νοέμβρη της ίδιας χρονιάς σε συγκέντρωση που όργάνωσε ή Έθνική Έταιρία Έλλήνων Λογοτεχνών με την ευκαιρία που ό Σεφέρης τιμήθηκε με τό Βραβείο Νόμπελ.

Στην πρώτη όμιλία ό κ. Λαγάκος έκανε μία γενική τοποθέτηση του ποιητικού έργου του Σεφέρη στα πλαίσια της σύγχρονης αισθητικής, άρχίζοντας άπ' την κάθαρση της ποίησης άπ' τις άσχήμιες που τη φόρτωσαν πολλοί μέσα στη δικαιολογημένη όργη τους για τό δρόμο πουχε πάρει ή παραδοσιακή τέχνη και προχωρώντας για να δώσει τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σύγχρονης αισθητικής, την απέχθεια, δηλαδή, της ρητορείας και την προβολή της λιτότητας, την άπόκρουση της τυποισίας μνησικης όηθεν γλώσσας, την άνάγκη να ύποκατασταθή ή ύποδήλωση στη θέση των παλιών έκφραστικών μέσων (πληθωρικών εικόνων, νοημάτων, συναισθημάτων κλπ.), την επιδώξη της άφαίρεσης, τη γεμάτη άγωνία ένδοστρεφή τάση κλπ. Έδωσε, δηλαδή, άφορμή τό έργο του Σεφέρη στον κ. Λαγάκο να κάνει μία σοφή άποτίμηση της σύγχρονης αισθητικής, πλήρως κατατοπιστική, και να φέρη τον άναγνώστη της μοντέρνας ποίησης σ' έπαφή με τό δημιουργό-ποιητή.

Στη δεύτερη όμιλία γίνεται άνασκευή όρισμένων άπόψεων, άντιθετων προς την Σεφερική ποίηση ειδικά και προς τη σύγχρονη αισθητική κατ' επέκταση. Διακριθώνεται τό καινούργιο πάθος ζωής και τά νέα βιώματα, ίδίως τά έθνικά, και άποδεικνύεται πέρα για πέρα ή έλληνικότητα του έργου του Σεφέρη, του ποιητή που όχι πολύ άργά θα καθιερωθή ως ό νέος έθνικός μας ποιητής.

Ό κ. Λαγάκος είναι ό σοβαρός στοχαστής, που κατορθώνει χωρίς πολυλογίες και φραστικούς μαάνδρους να τοποθετήσει τό επίμαχο θέμα στα όρθά πλαίσια. Τό βιβλίο του, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να κυκλοφορήσει εύρύτατα, ώστε τό άκατατόπιστο κοινό νάχη την ευκαιρία να παρακολουθήσει την πορεία των σκέψεων ένός σοφού μελετητή, ν' άναπροσαρμόση τις άντιλήψεις του πάνω σ' ένα θέμα που άσφαλώς τό συγκλονίζει, ώστε να μπορεί να μετέχη στις συγκινήσεις που παρέχει ή νέα ποίηση.

Α. ΠΕΡΝΑΡΗΣ

Μελή Νικολαΐδη: Συνείσιος ό Κυρηνάιος, Άθήναι, 1967.

Κάθε βιβλίο έχει τις έντονες στιγμές του που κατά κάποιο τρόπο τό επισημαίνουν. Αυτές οι έντονες στιγμές μπορεί νάνα μια έξαιρετική περιγραφή, μία ψυχολογική άποκάλυψη, μία συμπύκνωση αισθημάτων ή λογισμού, ή άκόμα μία θαυμάσια συνένωση όλων

των άνωτέρω στοιχείων. Μπορεί άκόμη νά περιέχη ένά έκφραστικό εύρημα. "Η κάτι άλλο πού νά τίς καθιστά «σπάνιες», «καινούργιες».

Στό ιστορικό μυθιστόρημα τοῦ Μελη Νικολαΐδη «Συνέσιος ὁ Κυρηναίος» ἔχω ἐπισημάνει τά ἐξῆς σημεία γιά τή μεγάλη τους δύναμη, τόσο τήν έκφραστική, ὅσο καί τήν ἠθική. Στήν περιγραφή τῆς Ρακώτιδας, τῆς φτωχογειτονιάς μέ τή φοβερή μιζέρια τῆς, πού ἀποκορφώνεται μέ τά ἐπισόδια τῶν τυφλῶν, κατάρθωσε ὁ συγγραφέας νά δώσει ἔμπρακτο παράδειγμα τῆς χριστιανικῆς φιλευσπλαχνίας κι' ἀλληλοσῆθειας, Μιά δεύτερη ἐξαιρετική σκηνή ξεχωρίζω τό μαστίγωμα τοῦ Νεοπτόλεμου στήν πλατεία τῆς Πτολεμαΐδος. "Η ἔντονη δράση, πού θυμίζει τραγωδία, ξεδιπλώνεται μπροστά του καί ταυτόχρονα δείχνει πόσο βαθειά καί καιρία μπορεῖ νῶνα ἡ σημασία τῆς ἐκκλησίας. "Η πολιορκία καί ὁ λιμός στήν Πτολεμαΐδα (πού θυμίζει Γερμανική Κατοχή) παρ' ὅλη τήν αὐισότητα ἐδῶ κι' ἐκεῖ, δρωματούργει ἀγωνιώδεις στιγμῆς (πολύ περισσότερο τῆρα πού ζήσαμε τήν ἀναμονή γιά ἐπιδρομή ἀπ' τοὺς βάρβαρους τῆς "Ανατολῆς).

Τό μυθιστόρημα αὐτό τοῦ Μελη Νικολαΐδη ἀκολουθεῖ τόν κλασσικό τύπο τοῦ εἶδους. Ἀπλή δομή, ἀμαλή ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, προσπάθεια διαγραφῆς τῶν τύπων μέ τή δράση τους ἀλλά καί μέ χαρακτηρισμούς. Ξεχωρίζεις τά κύρια πρόσωπα ἀπώλους. "Η Εὐδοκία εἶναι ἡ γυναίκα ἀγγελος. "Ο "Ανδρόνικος παλιός στρατηγός διοικεῖ σκληρὰ καί πλουτίζει ἄνομα. "Η "Υπατία μένει πιστή στή νεοπλατωνική τῆς φιλοσοφία κλπ. "Η γλώσσα στρατή, λιτή, χωρίς γλωσσοπλαστικές ἐπιδείξεις ἢ υἱοθετήσεις καινούργιων πεζολογικῶν στοιχείων τάχα γιά πρωτοτυπία. Προσπάθεια νά ζωγραφισθῆ τήν ἐποχή μέ ἀπλά ὅμως μέσα καί μέ μόνο σκοπό τήν τοποθέτηση τῶν χαρακτήρων κι' ὄχι γιά ἐπιδειξη εἰδικῶν γνώσεων.

"Επιδέξια ὁ συγγραφέας προσπαθεῖ ν' ἀδελφώσῃ τό ἑλληνικό ἰδεῶδες μέ τόν χριστιανισμό, ἀκολουθώντας τίς τωρινές τάσεις «περί ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ». Δέν ἐπιμένει, ὅμως, πολύ ἀπό φόβο μήπως ξεσπάσει σέ κήρυγμα χωρίς νά πέσῃ. "Υποσυνειδητά πάντως νοιώθεις πῶς ὁ εἰδωλολάτρης καί πλατωνικός ἰδεαλιστής μέ τάσεις πρὸς τή φυσική, Συνέσιος εὐκολα προσχώρησε, ἔστω καί κάτω ἀπό ἰσχυρό συναισθηματισμό, στόν χριστιανισμό καί συνέχισε νάχη μέσα του καί τίς δυο αὐτές βιοθεωρίες. "Ακριβῶς στό σημείο αὐτό τοποθετῶ τό θαυότερο πνεῦμα τοῦ ἔργου. Ἀλλά καί τό θέμα τῆς πατρίδος στήν ἀμυντική του φάση κι' ὄχι τήν ἐπεκτατική ἢ τῆς ἐπικράτησης, ὑποστηρίζεται σ' ἕνα μέρος πολύ καλά μέ βασικό στήριγμα τήν διάσωση τοῦ λαοῦ. Γενικά ἡ γραμμὴ τοῦ Συνέσιου σέ ὅλες του τίς ἐκδηλώσεις εἶναι ἡ καθαράς κοινωνική. "Υπάρχει θέθαια ὀλοφάνερα ἢ αἰσθησι τοῦ «ἀτόμου», ἀλλά ὁ ὑπέρτατος προορισμός αὐτοῦ τοῦ «ἀτόμου» βρῖσκεται στήν ἐξυπηρέτηση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Πολλά μέρη τοῦ ἔργου δείχνουν μιά καλή μετάθεση σέ πῶ παλιές ἐποχές ὀρισμένων πρόσφατων βιωμάτων τοῦ συγγραφέα. "Η πείνα στήν Πτολεμαΐδα φανερώνει τήν παλιά ἀνάμνηση ἀπ' τή Γερμανική Κατοχή, πού τήν ἔζησε ἔντονα ὁ Μελης Νικολαΐδης. Ἀλλά κι' ἡ Ρακώτιδα, ἡ φτωχογειτονία, δέν θυμίζει

κάποιες παραμελημένες γειτονίες τῆς Ἀθήνας στά ἴδια χρόνια τῆς Κατοχῆς; "Η πάλι τοῦ Συνέσιου ἀνάμεσα νεοπλατωνισμοῦ καί χριστιανισμοῦ ἢ, ἀν θέλετε, εἰδωλολατρικοῦ ἑλληνικοῦ ἰδεώδους καί χριστιανικῆς ταπεινοφροσύνης πιστοποιεῖ τήν συχνότατη πάλι τοῦ νεοἑλληνα ὄταν πιά ὀριμάσῃ ἡ σκέψη του καί πληθύνει ἡ πείρα του.

"Αλλά στό Συνέσιο τό κύριο πρόσωπο τοῦ ἔργου πρέπει νά σταθοῦμε ξεχωριστά. "Η διαγραφή τοῦ τύπου εἶναι σαφῆς χωρῆς σκοτεινά σημεῖα, ἔλλειψιμότητες καί συμβολισμούς. Πλατεῖα ἀγάπη καί πρὸς τόν ἔχθρο (ὅπως συνέθεκε μέ τόν "Ανδρόνικο). Συμμετοχή στόν κίνδυνο πλάι στό τοῖμνιο, φιλευσπλαχνία καί φιλανθρωπία ἀπό ἀνώτερη ἀνάγκη κι' ἐπιταγή. Αἰσθησι τῆς ὀμορφιάς, τῆς ἀγάπης, τῆς φιλίας. Συνεχῆς ἔρωτας πρὸς τήν ἔρευνα. Θάρρος ἀνθρώπου πού ἔχει συναίσθησι τῶν καθηκόντων του. "Οποσδήποτε ὁ Συνέσιος τοῦ Μελη Νικολαΐδη στέκει σάν δείγμα «ἰδεώδους ἀνθρώπου», ἀνεξάρτητα ἀν ἡ ἀποψη τοῦ συγγραφέα του πλησιάζει πρὸς τήν περιγραφή τῆς ἱστορίας ἢ τήν ἀποψη τῶν ἐρευνητῶν γιά τό ἱστορικό πρόσωπο Συνέσιος.

"Ο «Συνέσιος ὁ Κυρηναίος» εἶναι ἕνα μυθιστόρημα πού προσπαθεῖ ν' ἀποκραυαλλάσῃ τόν τύπο τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ, ὅπως τόν θέλει ὁ Μελης Νικολαΐδης, κι' ἴσως ὅπως τόν δέχονται πολλοί.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΕΝΘΗ

ΕΠΙΚΗΔΕΙΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΟΙΒΟ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Δέν ὑπάρχει λεκτικός τρόπος νά δώσῃ σάρκα σ' ὄ,τι ἀπό σήμερα τήν αὐγή συγκλονίζει, ἀλησμόνητε φοῖβο, τοὺς δικούς σου, τοὺς φίλους σου, τοὺς γνωστούς σου. Εἶναι γιά ὅλους τό ἀπίστευτο σάν κεραυνός πού μᾶς κατάκαψε ὡς τὰ μύχια μας καί μᾶς ἀποσθόλωσε μπρὸς σ' αὐτό ἐδῶ τό σκῆνωμα πού σὺ πῶς χθές ἦταν γιομάτο ἀπὸ τὴν πιὸ παράξενη, τὴν πιὸ ἔντονη, τὴν πιὸ θαυμαστὴ πληθωρική ζωντάνια. Θάθελα τούτη τὴ τραγική ὥρα νά πῶ γιά τὸ πῶς ἔνωσα δίπλα μου ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πού πάτησα στήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία, πού ὑπῆρξεν ἡ δεύτερη ψυχὴ σου, τὸ καμάρι σου καί ἡ πνοή σου. Νά πῶ γιά τὸ μέ πόσο ἀσφάλεια ἀκούμπησα — κι' ὄλοι οἱ συνάδελφοι — ἀπάνω σου, στό μόχθο σου, στήν πρωτοβουλία σου, στή φλογερὴ καρδιά σου, στή σκέψη σου. Νά πῶ γιά τὴν αὐτοθυσία σου καί γιά τὸ ἦθος καί γιά τὴν ἀρετὴ σου. Νά πῶ γιά τὸν ἰδρωτὰ σου πού νυχτοῦμερα ζύμωνα τὴ δημογυρία τῆς Σχολῆς κι' ἕνα σωρὸ ἄλλες ἐκδηλώσεις πνευματικῶν ὀργανώσεων καί σωματείων πού ἀφανῶς ὑπηρετήσες. Νά πῶ γιά τὴν ἄοκνη δουλειὰ σου στίς διαφωτιστικὲς ἐκδόσεις. Νά πῶ γιά τὴν ἀγάπη σου στούς ἀνθρώπους, τὴν ἀνοικτοκαρδοσύνη σου καί τὴν πρωτογονική σου γνησιότητα. "Ησουνα, φοῖβο, ἔνας ἦρωας. γιὰτί ἦρωες, δέν εἶναι μονάχα ὄσοι πέφτουν στά πεδία τῶν μαχῶν εἶναι κι' ὄσοι κάμνουν ζωὴ τους τὴν ἀποστολή τους καί ἀναλίσκονται ἀφειδώλευτα στό βωμὸ τοῦ καθήκοντος μέ τὴν ἀφώσωση τῆ δικῆ σου.

Γιατί τὸ φιλότιμό σου μπορούσε νὰ ἀνακινή τῆλματα καὶ νὰ μετακινή ὄρη. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία θὰ μείνῃ δεμένη μὲ τὸ ὄνομά σου, μαζὺ κι' ἡ δική μας ζωὴ. Εἶχες πίστη κι' ἤσουν πιστός.

Μὰ τὸ ξέρω, δὲν εἶναι ἡ στιγμή κατάλληλη γιὰ ὅλα αὐτά. Δίπλα σου στὴ μοναξιά της στέκει ἡ πονεμένη γυναῖκα σου καὶ τὰ ἀπορφανισμένα παιδιὰ σου, ποὺ ἦταν ἡ δίκαιη περηφάνεια σου. Δὲν θὰ ἀποζητήσω νὰ τοὺς παρηγορήσω. Νὰ τοὺς βεβαιώσω, μόνο, θέλω πῶς ἡ ἀνάμνησή σου θὰ μείνῃ ζωντανὴ πάντα, κρυφὴ συντροφιά τους καὶ κανόνας ἀνθρώπινος. Ὁ μεγάλος θεὸς θὰ τοὺς παραστέκῃ πάντα, κι' ὅλοι οἱ φίλοι ποὺ σὲ ἀγάπησαν. Ὅχι, δὲν θὰ μείνουν μόνοι. Κι' ἡ πνοή σου ἀπὸ ψηλὰ θὰ κρατᾶ μέσα τους, μέσα μας καὶ γύρω μας αἰώνια τὴν παρουσία σου.

Ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας, ποὺ γνώρισε ἀπὸ κοντὰ τὴ δύναμη καὶ τὴν αὐταπάρνησή σου, ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ Παιδείας ποὺ σὲ λογάριαζε πάντα σάν ἕνα πολυδύναμο συνεργάτη, ἀπὸ μέρους τῆς οικογενείας μου ποὺ σὲ θρηνεῖ σάν ἄνθρωπο δικό της καταθέτω λίγα ταπεινὰ λουλούδια.

Ὁ Θεὸς ἄς ἀναπαύσῃ, ἀλυσμόντη φοῖβο, τὴν ψυχὴ σου. Αἰωνία ἡ μνήμη σου.

ΦΡΙΞΟΣ Π. ΒΡΑΧΑΣ

Λευκωσία, 2 Ἰανουαρίου, 1968.

Ἄλυσμόντη φοῖβο,

Ὁ ἀναπάντεχος θάνατός σου, ποὺ ἦλθε τόσο πρόωρα μὲ τὴν ἀνατολή τοῦ καινούργιου χρόνου, μᾶς βύθισε ὅλους σὲ θλίψη ἀπέραντη. Δὲν πιστεύομε ἀκόμη στ' αὐτιά μας πῶς ἐγκατέλειψες τὴν πρόσκαιρη τούτη ζωὴ. Δὲν θέλομε ἀκόμη νὰ παραδεχθοῦμε τὴν τραγικὴ πραγματικότητα πῶς ἐφυγες ἀπὸ τὸν φθαρτό μας κόσμο τόσο ἀπροσδόκητα πᾶνω στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς δημιουργικῆς σου δράσεως.

Ἐνῶ χαρούμενος γιόρταζες μὲ τὴν οικογένεια καὶ τοὺς φίλους σου τὸ πέρασμα τοῦ παλιοῦ χρόνου καὶ εὐδιάθετος ἀντάλασσε θερμὲς τὶς εὐχὲς γιὰ εὐτυχιμένο τὸν καινούργιο χρόνο ἄπονος καὶ ὑπουλος ὁ Χάρος παραμόνευε γιὰ νὰ σὲ πλήξῃ καὶ νὰ σὲ στερήσῃ ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τῶν οἰκείων σου καὶ τὸν κύκλο τῶν συγγενῶν καὶ τῶν πολλῶν σου φίλων.

Γόνος μεγάλης καὶ παλαιᾶς οικογένειας διατηροῦσες πάντα στὴ συμπεριφορὰ καὶ τὶς ἐκδηλώσεις σου τὴν ψυχικὴ σου ἀρχοντιά σου κληρονόμοις.

Ὁ Β' παγκόσμιος πόλεμος σὲ εἶδε νεαρό στρατιώτη νὰ ἀγωνίζεσαι γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴ δημοκρατία. Κι ἦταν αὐτὴ ἡ αἰτία ποὺ δὲν σὲ ἄφησε νὰ πραγματοποιήσῃς τὸν πόθο σου γιὰ ἀνώτερες σπουδές. Οἱ περιστάσεις σὲ ὠδήγησαν νὰ καταταγῆς στὴ δημόσια ὑπηρεσία, καὶ ἡ τύχη σὲ ἔφερε στὴ γραμματεία

τοῦ τότε Διδασκαλικοῦ Κολλεγίου καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, στὴν ὁποῖαν ἔδωσες ὀλόκληρο τὸν ἑαυτό σου καὶ τὶς δυνάμεις σου κατὰ τρόπον παραδειγματικό.

Οἱ ἑκατοντάδες τῶν δασκάλων ποὺ ἀπεφοίτησαν καὶ οἱ Καθηγηταὶ τῆς Ἀκαδημίας ποὺ καθημερινῶς κατέφευγαν σὲ σένα σὰν τὸ ἐπίκεντρο τῆς Σχολῆς, πάντα θὰ διατηροῦν στὴ μνήμη τους τὴν πληθωρικὴ σου ζωτικότητα, τὸ χαμόγελό σου, τὴν αὐθόρμητη ἐξυπρητικότητα ποὺ ἔδειχνες σ' ὅλους καὶ γιὰ τὸ κάθε τι, εἴτε τοῦτο ἐνέπιπε στὸν κύκλο τῶν καθηκόντων σου εἴτε ὄχι.

Ἦταν αὐτὴ ἡ γεμάτη ζωντάνια ὄραση σου ποὺ δὲν μᾶς ἀφήνει ἀκόμη νὰ παραδεχτοῦμε πῶς μᾶς ἐγκατέλειψες γιὰ πάντα. Πῶς φεύγεις ἀφήνοντας πίσω μιὰ ἀπαρηγόρητη σύζυγο καὶ δυὸ ἀνήλικα τέκνα ποὺ τόσο σὲ ἀγαποῦσαν καὶ τόσο τοὺς ἀγαποῦσες.

Ἡ στοργὴ σου πρὸς τὴν οικογένειά σου, οἱ ἀκούραστες φροντίδες σου γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃς στὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιὰ σου μιὰ ὅσο τὸ δυνατό πιδὸ ἀνετη ζωὴ εἶναι ὑπόδειγμα πρὸς μίμηση. Ἰδιαίτερα ἡ φιλία ποὺ ἀνέπτυξες καὶ διατηροῦσες μὲ τὸν μικρὸ σου Ἄκη εἶναι ἕνας δεσμός ποὺ ὅλοι οἱ πατέρες θὰ τὸν ζηλεύαν καὶ θὰ τὸν ποθοῦσαν.

Καὶ ἐνῶ τὰ παιδιὰ σου ἔχουν ἀκόμη ἀπόλυτη τὴν πατρικὴ σου μέριμνα καὶ προστασία τὰ ἐγκαταλείπεις προτοῦ ἀκόμη τὰ ὠραία δεινὰ ποὺ ἐπλαθεῖς γιὰ τὶς σπουδὲς καὶ τὸ μέλλον τους ἀρχίσουν νὰ πραγματοποιοῦνται.

Μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο κενὸ ποὺ ἀφήνεις πίσω σου ἡ ψυχὴ μας πονεῖ ἀπροσμέτρητα καὶ μὲ ἄθος ἀναζητεῖ παρηγοριά στὴν πέραν ἀπὸ κάθε λογικὴ κατανόηση ἀλήθεια ὅτι «ἀνεξικνίαστοι εἶναι αἱ βουλαὶ τοῦ Ὑψίστου». Ἄλυσμόντη φοῖβο,

Ἡ Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία σ' ἐνδειξῆ τιμῆς καὶ ἀγάπης καταθέτει πενθοῦσα τὸν στέφανον τοῦτον.

ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΜΑΡΑΘΕΥΤΗΣ

2 Ἰανουαρίου, 1968.

ΦΟΙΒΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Ἡ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ μὲ λύπη ἄκουσε τὸν ἀπρόβλεπτο θάνατο τοῦ Φοίβου Νικολαΐδη, ποὺ διαχειρίζεταν μὲ ἰδιαίτερη εὐσυνειδησία κι' ἀγάπη τὸ περιοδικὸ ἀπ' τὰ πρῶτα του κι' ἔλας θήματα.

Ὁ Φοῖβος Νικολαΐδης ὑπῆρξε δημόσιος ὑπάλληλος μὲ χαρακτηριστικὴν ἐργατικότητα, εὐσυνειδησία καὶ προσήνεια. Τακτικὸς καὶ ταχὺς στὴν διεκπεραίωση πολυειδῶν ἐργασιῶν, συνεπὴς σὲ ὅ,τι ἀνέ ἀμβάνα, φίλος μὲ ὅλους, ἀφήνει μιὰ ἀγαθὴ μνήμη.

Συλλυπούμαστε τὴν οικογένειά του, ποὺ σ' αὐτὴ ξεχωριστὰ ἦταν προσκολλημένοι, δίνοντας ἔμπρακτο παράδειγμα οικογενειάρχῃ καὶ γονιοῦ στοὺς σπουδαστὲς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου, ὅπου ἐργαζόταν.

ΓΕΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ραδιοπρόγραμμα (Λευκωσία) άρ. 79, 80 και 81 — 'Επιθεώρησης Shell ('Αθήνα) άρ. 152 — Δελτίον ΟΕΛΜΕΚ (έπιστ.) (Λευκωσία) άρ. 7 — Περιοδικό 'Ελληνίδων Βορείου 'Ελλάδος (Θεσσαλονίκη) άρ. 94 — Δελτίον τής Χειρουργικής 'Εταιρείας Κύπρου (Λευκωσία) άρ. 12 — Τό Σχολείο και τó Σπίτι ('Αθήνα) άρ. 71 — Κρίκος (Λονδίνο) άρ. 203/204 — Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη) άρ. 152/153 — Σχολική 'Υγιεινή ('Αθήνα) άρ. 152 — Νέα 'Εποχή (Λευκωσία) άρ. 76 — ΣΕΓΑΣ ('Αθήνα) άρ. 132 — Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη) άρ. 19 — Πρωτότυπη Φιλολογική 'Επιθεώρησης ('Αθήνα) Νοέμ. Δεκ. 1967 — Πάντα 'Εμπρός (Λευκωσία) άρ. 59/60.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Π. Ξιούτα, Μ. Παττίχη, Μ. Μιχαηλίδου: Τρεις όμιλεις, Λευκωσία, 1967.
Κ. Χρυσάνθη: Μερικές παρατηρήσεις πάνω στις έκδρομές μαθητών στην 'Ελλάδα (άνάπτυο), Λευκωσία-Κύπρος, 1968.
Μιχ. Μαραθεύτη: Νίκος Νικολαΐδης, Λευκωσία-Κύπρος, 1968 (άναντ.).
Κ. Τσιρόπουλου: 'Η ανθρώπινη άξιοπρέπεια, 'Αθήνα, 1967.
Ε.Π.Ο.Κ.: Εικοσαετηρίς «'Ελληνικού Πνευματικού 'Ομίλου Κύπρου», Λευκωσία-Κύπρος, 1968.
Μαρία Βασιλάκου—Μαντουβάλου: Τά «'Ερωτοπαίγνια» εις τήν «Φλογέρα του Βασιλιά» του Κωστή Παλαμά, 'Αθήνα, 1967.
'Ελένης Μπέλια: 'Ανέκδοτος πίναξ «Διοργανισμού» τής έκπαιδύσεως κατά τήν Καποδιστριακήν περίοδον, 'Αθήνα, 1967.
'Ελένης Πολίτου: 'Ο «Τάφος» του Κ. Παλαμά ιαί ή δημοτική μας ποίηση, 'Αθήνα, 1967.
Κ. Νίκα: «Δυό διάλογοι περί Παιδείας», 'Αθήνα, 1967.
Γ. Θ. Ζώρα: 'Ο Κομμητάς και τó Γυμνάσιον του Βουκουρεστίου, 'Αθήνα, 1967.
Κ. Νίκα: «Διάλογος φιλέλληνοσ και άνθέλληνοσ» περί τής έλληνικής γλώσσης, 'Αθήνα, 1967.
Ν. Βαγενά: 'Ο 'Οσοιάν στην 'Ελλάδα, 'Αθήνα, 1967.
Γ. Ζώρα: Στεφάνου Κομμητά έπιστολή περί τής

γλώσσης, 'Αθήνα, 1967.

Γ. Ζώρα: "Εμμετροι διασκευαί του συμβόλου τής πίστεωσ, 'Αθήνα, 1967.

'Αθ. Παπαδοπούλου: Τό φρικώδες στοιχείον εις τήν ποίησιν του Βαλαωρίτου, 'Αθήνα, 1966.

Γ. Ζώρα και Φ. Κ. Μπουμπουλίδου: Βιβλιογραφικόν Δελτίον Νεοελληνικής Φιλολογίας, Στ', 1964, 'Αθήνα, 1966.

Λένιασ Γ. Πιερίδου—Δρακούδη: Ούβράνιον Τόξον, Λευκωσία-Κύπρος, 1967.

Ρούλασ Παπαδημητρίου: 'Ο άθλοφόροσ άγιος, Θεσσαλονίκη, 1968.

Παγκύπριος 'Εταιρεία Ψυχικής 'Υγιεινής: Θέματα Ψυχικής 'Υγιεινής, Λευκωσία, 1967.

Στ. Μελισσινού: Καθάφης, ό λυρωδόσ με τήν μία χορδή, 'Αθήνα, 1967.

Στ. Καρακάση: Συμβολή εις τήν Ιστορίαν των λαϊκών μουσικών όργάνων, 'Αθήνα, 1967.

Εύθ. Σουλογιάννη: Καισαρίου Δαπόντε, Κανών περιεκτικός πολλών έξαιρέτων πραγμάτων, 'Αθήνα, 1967.

Ε.Π.Ο.Κ.: Φιλολογική Κύπρου 1967—1968, Λευκωσία, 1968.

'Ιώννας Κατσάνου: Πώς να άκούμε μουσική, Θεσσαλονίκη, 1967.

Αύγησ Σακαλλή: 'Ο Γαλάζιοσ "Ανθρωποσ, 'Αθήνα, 1967.

Δώρου 'Αλαστου: "Αστραψε φώσ, Λονδίνο, 1967.

ERRATA

'Από λάθοσ δέν ειχαν διορθωθή τά δοκίμια του ταξειδιωτικού «Κούριον—'Απόλλων» τής Μαρίας Π. Παττίχη, τεύχοσ άρ. 88, σελ. 96—101.

'Εκτόσ από τά λάθη στή «στίξη», πρέπει να διασταοϋν:

σελ. 96: 'Αχαϊκά άντι 'Αρχαϊκά.

σελ. 96: 'Απόλλων ό θεόσ τής ΰλησ ('Υλάτης) άντι Αίλιανόσ.

σελ. 97: 'Ασσυριακού άντι 'Ασσιανού.

σελ. 99: αίσθητική άντι αίσθηματική.

σελ. 99: άνεμπόδιστα άντι άνεμπόδιασ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ ΩΣ ΣΗΜΕΡΑ,
ΣΕ ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΜΕΓΑΛΟΥΣ ΤΟΜΟΥΣ

Μιά καινούργια πολύτιμη προσφορά τοῦ συγγραφέως τῆς
ΠΟΙΗΤΙΚΗΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ

Με πρωτόφανη γιά τήν Ἑλλάδα ἐμφάνιση καί εἰκονογράφηση

ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΕΙ:

Α'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ (1453—1821)

Β'. ΜΙΛΟΥΝ ΟΙ ΑΡΜΑΤΩΜΕΝΟΙ (1811—1830)

Γ'. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (1830—1966)

Θησαυρίζοντας ὅτι ὠραιότερο ἔδωσε τὸ γένος μας καί ἀξιοποιώντας γιά
πρώτη φορά τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα.

Ἡ «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ» ΣΑΣ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ:

- * Βιογραφίες καί ἀξιολογήσεις τῶν λογίων τοῦ ἔθνους.
- * Πλήρη κατάλογο τῶν ἔργων ποῦ γράφτηκαν ἢ ἐκδόθηκαν ἀπ' ὅτὴν ἄλωση ἕως
σήμερα.
- * Τὰ κυριώτερα Βιβλιογραφικὰ Βοηθήματα γιά ὅλους τοὺς συγγραφεῖς.
- * Τὰ σπανιώτερα καί ὠραιότερα κείμενα πέντε αἰῶνων.
- * Τὴν πληρέστερη κατάστρωση τῶν κεφαλαίων καί ὑποδιαρέσεων τῆς Ἑλλη-
νικῆς Λογοτεχνίας, με γενικὲς εἰσαγωγές, εἰδικούς προλόγους, διαφωτιστικὲς
παραπομπές, ἐρμηνευτικὰ λεξιλόγια κλπ.
- * Τὴ σπανιώτερη καί πολυτελέστερη εἰκονογράφηση, με χαλκογραφίες, ξυλο-
γραφίες καί εἰκόνες τῆς ἐποχῆς.

Με τέτοια συγκρότηση,

«Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ»

εἶναι ταυτόχρονα καί παράλληλα:

- ⊙ Ἡ πρακτικώτερη ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
- ⊙ Τὸ πληρέστερο ΛΕΞΙΚΟ ΤΩΝ ΛΟΓΙΩΝ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
- ⊙ Ἡ πὸ εὐχάριστη ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΜΑΣ
- ⊙ Ἡ πὸ ὑπεύθυνη ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
- ⊙ Ἡ ἀποκαλυπτικώτερη ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ μας.
- ⊙ Τὸ συγκινητικώτερο ΠΑΝΟΡΑΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ
- ⊙ Τὸ πολυτελέστερο ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΟ ΕΘΝΙΚΟ ΛΕΥΚΩΜΑ
- ⊙ Ἡ χρησιμώτερη ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ πέντε αἰῶνων.